

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

О.І. ШЕВЧЕНКО

**ТЕЛЕОЛОГІЧНА ЛІНГВОСЕМІОТИКА
ГЛОСАРІЙ БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ**

Запоріжжя

2021

УДК: 811.111'22'42:124
ББК: Ш 143.2 + Ю 212.82
Ш 379

Рецензенти:

Академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови
Запорізького національного університету

Ю.А. Зацний

Доктор філологічних наук, доцент, декан факультету іноземної філології
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Л.Л. Макарук

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Запорізького національного університету
(Протокол № 8 від 30 березня 2021 р.)*

Ш 379 Шевченко О.І.

Телеологічна лінгвосеміотика: глосарій базових термінів. Запоріжжя:
Запорізький національний університет, 2021. 163 с.

ISBN

Глосарій базових термінів має на меті висвітлити термінологічний інструментарій дослідження лінгвальних засобів актуалізації телеологічних аспектів смислу і систематизації телеологічних чинників смислоутворення в англомовному дискурсі. У термінологічному представленні наведено методологію, категорійно-поняттєвий апарат телеологічної лінгвосеміотики. Окреслена типологія і лінгвальна специфіка телеологічних пояснень як мовних засобів реалізації категорії телеологічності в англомовному дискурсі.

Для студентів, аспірантів, викладачів, науковців.

УДК: 811.111'22'42:124
ББК: Ш 143.2 + Ю 212.82

© Запорізький національний університет, 2021

ISBN

© Шевченко О.І., 2021

ЗМІСТ

Передмова.....	5
Телеологічна лінгвосеміотика: глосарій базових термінів.....	12
Післямова.....	115
Список використаної літератури.....	119
Додаток. Графічна репрезентація базових понять телеологічної лінгвосеміотики.....	149
Предметний покажчик.....	154

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА СИМВОЛІВ

M – множина;

$\cap$ – перехрещення множин;

$=$ – еквівалентність;

$\emptyset$ – пуста множина.

ПЕРЕДМОВА

Запропонований глосарій базових термінів телеологічної лінгвосеміотики ґрунтується на виконаному автором дослідженні *онтологічних і евристичних* основ реалізації категорії телеологічності у сучасному англomовному дискурсі. Систематизований корпус термінів телеологічної лінгвосеміотики створений для опублікування окремим виданням за рекомендацією спеціалізованої вченої ради.

Розгляд зазначеної проблематики крізь призму онтології і евристики із застосуванням імовірнісного арсеналу методів наукового аналізу зумовлений потребою систематизації антропоцентричних принципів дискурсивних досліджень і інтересом сучасної лінгвістики до вивчення мовних явищ, які певною мірою характеризуються нечіткою виявленістю. Такий підхід відповідає сучасному вектору наукової рефлексії, спрямованій на поглиблене осмислення самої реальності, зокрема, у її вияві у діяльності спілкування.

Евристичний підхід зумовлений також загальною тенденцією у сучасній науковій парадигмі до дослідження мовних комплексів з нечіткими межами, розмитою окресленістю і слабо- або неявно вираженою структурою цілісної єдності. Застосування у телеологічній лінгвосеміотиці методів евристичного арсеналу пояснюється тим, що мовні явища, які характеризуються нелінійністю, дифузністю є надзвичайно складним об'єктом для аналізу і дослідження, потребують використання нечітких баз даних, врахування прихованих змінних і тим самим – новітньої методології.

Наведений у глосарії термінологічний апарат телеологічної лінгвосеміотики віддзеркалює теоретико-методологічні основи дослідження реалізації категорії телеологічності в англomовному дискурсі. Теоретичним підґрунтям формування категорійно-понятійного

апарату, відображеного у глосарії, слугували як сучасні наукові дослідження мовознавців, філософів, логіків і психологів, так і визнані фундаментальні наукові праці класиків античності, класицизму, аналітичної філософії.

Феномен телеологічності є дотичним до сфери *імовірнісної логіки*, як складника індуктивної логіки. Імовірнісна логіка застосовує методи дослідження *причинно-цільових зв'язків* і доцільність її використання визнана у лінгвістичній парадигмі. Евристична методологія ґрунтується на наукових підходах і концепціях, що постулюють: ідею *смыслового синтаксування* (І. Н. Горелов), феноменологічну тезу *інтенціональності* сприйняття і, зокрема, *конституювання* реальності як єдності субстанціонального і каузального (Е. Husserl, Н. В. Мотрошилова), *діалогічність* при осмисленні тексту (М. М. Бахтін, J. D. Johansen), ідею *«готовності» до сприйняття* (Дж. Брунер), концепцію номінативної і семантичної *ізомонії* (А. Греймас), концепцію *фактуальності (facticity)* у герменевтиці (М. Хайдеггер).

Надзвичайно важливим для пропонованого глосарію базових термінів телеологічної лінгвосеміотики є поняття *«імовірнісність»*, залучення і використання котрого ґрунтується: на засадах теорій щодо *тотальної доцільності буття* (Г. В. Ф. Гегель, І. Кант, Р. Якобсон, В.В. Кизима); на кантіанській ідеї щодо потреби неодмінного врахування при осмисленні світу низки базових онтологічних категорій, основні серед котрих – *каузальність, процесуальність, предметність, час, простір* (І. Кант); на принципах *теорії імовірності Басса* і законах *індуктивної інференції* (N. Chater, M. Oaksford, R. L. Winkler); на категорійному і понятійному апараті *нечіткої логіки* (V. Dimitrov, V. Korotkich, L. A. Zadeh); на *принципі невизначеності* (W. Heisenberg), на ідеї Дж. Локка про важливість рефлексії у осягненні істини (J. Locke).

Термінологічний апарат телеологічної лінгвосеміотики відповідає принципам наукового осмислення дискурсу як *складної адаптивної*

системи. Дискурс нами розглянуто як доцільну діяльність, як сукупність телеологічно узгоджених різнорівневих знакових структур, підпорядкованих меті. Згідно з результатами дослідження, у термінах телеологічної лінгвосеміотики у дискурсі сукупність фактів текстуально відображеної дійсності виконує функції *ціннісно-цільового* (телеологічного) пояснення, котре здобуває знакову сутність у процесі семіозису і зазнає подальшого осмислення адресатом-читачем.

У пропонованому глосарії наведено у термінологічному викладі поняттєву базу аналізу дискурсу як цілісної єдності змістових характеристик мовних репрезентантів фактів реальності у вигляді їхнього евристичного осмислення і означення у взаємодії телеологічних домінант *адресата і адресанта*. Динамізм, імовірнісність розгортання семіотичних процесів у дискурсі як складній адаптивній системі підкоряється регулятивному впливу категорії телеологічності у вигляді *каузальної і телеологічної атрибуції* смислу мовним репрезентантам фактів дійсності.

Наше дослідження ґрунтується на теоретичних доробках попередніх поколінь науковців. Ми враховували також ідеї вчених сучасності. Телеологічна проблематика досить активно розроблялася у різних видах гуманітарного знання, свідченням цього є існування так званого «*цільового підходу*» (М. В. Калашникова). Науковці довели право на існування таких окремих дисциплін: телеології культури (О. Л. Доброхотов), телеології журналістики (В. М. Хруль), телеології права (О. В. Капліна), телеології політики (К. О. Ващенко, В. О. Корнієнко, В. Yack).

Здійснювалися окремі спроби обґрунтувати *лінгвістичну релевантність* телеології, були запропоновані концепції щодо телеологічності мови і літератури (Аристотель, Р. Якобсон, О. О. Потебня, М. М. Бахтін, М. П. Кочерган, О. О. Селіванова, О. П. Скафтимов, V. N. Alexander, R. W. Leeman). Доцільність розгляду телеологічної проблематики у лінгвістичній царині засвідчують наукові доробки у *комунікативно-функціональній* парадигмі, зокрема обґрунтовано концепцію щодо

інгерентної телеологічності процесів мовної репрезентації дійсності (Ф. С. Бацевич). Узагальнено комунікацію, з огляду на її притаманну доцільність, визначають як «об'єктно спрямовану *інтенціонально-телеологічну діяльність*» (Е. Р. Атаян).

Потреба у поглибленому розгляді мовних і мовленнєвих аспектів реалізації категорії телеологічності пояснюється напрямками, пріоритетами, тенденціями розвитку гуманітарних наук і сучасної лінгвістики. У лінгвістиці сучасності увага зосереджена на пошуці відповідей на запитання телеологічного гатунку: ЧОМУ і ЗАДЛЯ ЧОГО з виокремленням ЧОМУ-лінгвістики і ЗАДЛЯ ЧОГО-лінгвістики (О. Є. Кибрик, М. П. Кочерган). Телеологічність визнанню одним із основних атрибутів творчого процесу і, зокрема, дискурсу (Р. Якобсон, О. П. Скафтимов, О. О. Селіванова, J. D. Johansen). В. В. Виноградов висловлював більш категоричну думку про телеологічний характер мови взагалі. Уже не викликає сумніву лінгвістична релевантність використання базового понятійного апарату телеології, зокрема, так званих «*телеологічних пояснень*» та «*телеологічних дескрипцій*» (F. A. Ayala, D. Kelemen, M. Leunissen, A. Woodfield, L. Wright).

Поняттєвий апарат телеологічної лінгвосеміотики, відображений у глосарії базових термінів, свідчить про те, що *Телос* як дискурсивна категорія в англомовному дискурсі реалізується і виявляє свою *сміслоутворювальну* функцію у процесі актуалізації цілепокладального начала на лексичному, синтаксичному і текстовому рівні. На дискурсивному рівні сміслоутворювальна сутність категорії телеологічності у дискурсі зумовлена тим, що телеологічність виходить за межі суто авторської настанови, онтологічно узгоджуючись з сукупністю так званих «*додискурсивних*» (термін Н. К. Кравченко) або, у термінології І. Н. Горелова і Ю. Крістєвої, «*довербальних*» ціннісно-цільових постулатів. Саме ці ціннісно-цільові чинники зумовлюють специфіку осмислення й означення фактів текстуально відображеної дійсності. Вважаємо, що

категорія телеологічності є *визначальною* в імовірнісному розгортанні семіотичних процесів у дискурсі. Смыслоутворювальна функція категорії телеологічності у дискурсі нами розглядається як вияв і результат *семіозису*. Семіозис розглядають як явище формування і функціонування знаку (Ч. Морріс) або як феномен означування (сигніфікації) фактів дісності (М. Міготті).

Пропонований глосарій окреслює також методологічний інструментарій телеологічної лінгвосеміотики, котрий ґрунтується на телеології як *загальнометодологічному* принципі. Відповідно до телеологічного принципу мова розглядається з урахуванням цілей, яким вона слугує (Р. Якобсон). Зокрема, віддзеркалений у глосарії *телеологічний метод* як провідний інструмент аналізу, передбачає використання телеологічного пояснення як базового мовного засобу реалізації категорії телеологічності.

Запропонована у глосарії систематизація терміносистеми телеологічної лінгвосеміотики висвітлює принципи утворення *нечітких семіотичних єдностей*. Семіотичні єдності, або сукупності мовних репрезентантів фактів дійсності, у дискурсі розглянуто як телеологічно і концептуально організовані *множини* семіотичних елементів. Залучення до дослідження дискурсивної реалізації категорії телеологічності постулатів теорії множин і, зокрема, імовірнісного категоріально-понятійного інструментарію *логіки нечітких множин* зумовлена загальною тенденцією сучасної постнекласичної науки до розгляду дифузних, слабкоструктурованих знакових комплексів.

У глосарії відображена лінгвальна специфіка актуалізації телеологічності у дискурсі. Як свідчить емпіричний матеріал, категорія телеологічності здобуває об'єктивацію в англomовному дискурсі засобами телеологічних експонентів – прямих і опосередкованих мовних репрезентантів прототипних телеологічних ознак, які мають явну або приховану сему цілепокладання. Мовні репрезентанти текстуально

відображених фактів дійсності виявляють телеологічну укоріненість у категоріальну структуру реальності: *час, простір, соматичну, предметність, процесуальність*. Зокрема, комунікативна подія як вияв категорії процесуальності органічно входить до складників телеологічної семіосфери як у реальній дійсності, так і у вторинному дискурсивному семіотичному просторі.

Категорійно-понятійний арсенал телеологічної лінгвосеміотики віддзеркалює особливості означення текстуально відображеної дійсності як *текстового феноменологічного поля* на декількох рівневих площинах, зокрема, у вигляді *діаграматичної структурації і алегоризації*. Реалізація категорії телеологічності зумовлює ціннісно-цільову специфіку семіотизації *реляційних* зв'язків між фактами дійсності і таким чином забезпечує смислову динаміку, виступаючи прихованою (неявно вираженою) телеологічно детермінованою *лінгвістичною змінною*, що відображає телеологічну домінанту мовця.

Значна кількість статей глосарія присвячена методології м'яких обчислень згідно з принципами нечіткої логіки. Зокрема, телеологічна домінанта мовної особистості у вигляді мотивів і морально-етичних настанов і як один із чинників реалізації категорії телеологічності є сприйнятною до імовірнісного «обчислення», виходячи з ціннісно-цільової специфіки конституювання дискурсивного феноменологічного поля мовцем.

Змінність ціннісно-цільового осмислення дійсності здобуває «матеріальне» втілення у динамічних телеологічно зумовлених семіотичних угрупованнях знакових елементів – *нечітких семіотичних множин*. Об'єднання мовних репрезентантів фактів дійсності у нечіткі семіотичні множини відповідає семантичним, лексичним, синтаксичним і дискурсивним принципам формування базового поняття телеології – *телеологічного пояснення*. Кількісне представлення змістових властивостей семіотичних множин нами постульоване як об'єктивація

латентної телеологічності дискурсу. Методологія нечітких множин надає можливість відтворити приховані телеологічні аспекти семіотичних процесів у дискурсі.

Поняттєвий апарат, відображений у глосарії, слугує свідченням формування і становлення нового напрямку лінгвістичних досліджень на евристичних і феноменологічних принципах і, відповідно, новітньої галузі лінгвістики – *телеологічної лінгвосеміотики*. Телеологічна лінгвосеміотика спрямована на дослідження ціннісно-цільових аспектів означення фактів дійсності в англomовному дискурсі і впливу морально-етичних принципів на процесів актуалізації феноменологічного потенціалу англomовного тексту. Започаткування телеологічної лінгвосеміотики базується на усвідомленні того факту, що цілісне осягнення смислоутворювальних процесів у дискурсі можливе за умови врахування у цьому процесі визначальної ролі категорії телеологічності. Усі поняття, наведені у пропонованому глосарії базових термінів, розглянуто крізь призму телеологічності.

Автор вдячний колегам Запорізького національного університету, науковцям університетів України, чийі думки і критичні, але доброзичливі зауваження і побажання автор з вдячністю враховував у процесі підготовки наукової праці, котра лежить в основі цього глосарію базових термінів телеологічної лінгвосеміотики.

Автор висловлює щиру вдячність рецензентам: Академіку Академії наук вищої школи України, доктору філологічних наук, професору кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Запорізького національного університету Зацному Юрію Антоновичу, доктору філологічних наук, доценту, декану факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки Макарук Ларисі Леонідівні за слушні зауваження і доброзичливий критичний аналіз цієї роботи.

ТЕЛЕОЛОГІЧНА ЛІНГВОСЕМІОТИКА

ГЛОСАРІЙ БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ

Авторефлексія – (грец. *autos*: сам і лат. *reflexio*: відображення) психокогнітивний механізм смислоутворення у дискурсі як продукування нового смислу на основі минулого досвіду, «аналізу причини думки» (Тут і далі переклад наш О.І.Ш.) [Петряков 2013, с. 224]. Авторефлексія є за своєю сутністю *телеологічною* рефлексією і втілює ментальну процедуру індуктивної інференції. Як семіотично релевантне поняття авторефлексія є дотичною до ідеї *третьої сигнальної системи* у її психокогнітивному розумінні як суб'єктивного переживання образів сприйняття і знаків, що утворилися у другій сигнальній системі [Неборсина 1997; Геллер 1994; Шмелев 1990].

Згідно з принципами феноменології і нечіткої логіки [Гуссерль 2000; Кримський 2003; Шмаков 1994; Gertz, Valsiner, Breauх 2007; Gill H. Singh 1996] авторефлексія у дискурсі здобуває мовну об'єктивацію у вигляді асинтаксичних монадоподібних семіотичних утворень – нечітких семіотичних множин [Шевченко 2009а; Шевченко 2010а] і канонічних телеологічних пояснень, що актуалізують текстовий концепт як втілення фінальної мети.

Алегоризація – (грец. *allegoria*: іносказання) відображення фактів дійсності як знакових сутностей у дискурсі у їхніх стосунках з іншими суміжними знаковими системами [Пирс 2000; Johansen 2002а, с. 205] на основі порівняння і асоціативного переосмислення. У телеологічній площині алегоризація розглядається як означення явищ і об'єктів дійсності на основі виходу у позатекстовий семіотичний простір і

інтерпретації текстуально генерованого образу читачем відповідно до його телеологічної домінанти.

Конституювання реальності автором тексту і читачем може бути відмінним, переосмисленим і переозначеним адресатом у семіотичного процесі алегоризації. Проте, різні версії алегоризації як вияв «довільної причинності» (*Kausalitat durch Freiheit*)” [Гегель 1972, с. 189; Feyerabend 1995, с. 98] можуть бути визнаними прийнятними, оскільки цей процес не може не узгоджуватись з картиною світу адресата-читача, його ціннісно-цільовою специфікою означення фактів дійсності.

Невіддільна від цілепокладання “довільна причиність” у дискурсі у парадигмі телеологічної лінгвосеміотики може виявлятися у плюралістичному суб’єктивованому витлумаченні фактів реальності, спричиненому умовно «довільними» ціннісно-цільовими міркуваннями. Адресат встановлює ціннісно-цільові метасеміотичних зв’язки з позатекстовими концептуальними структурами, зокрема, концептосферою телеологічного гатунку, що є втіленням продуктивного рівня осмислення тексту [Шевченко 2009б].

Аперцепція – (лат. *ad*: до і *porceptio*: сприймання) властивість і різновид сприймання як вияв залежності віддзеркалення дійсності у свідомості від попереднього досвіду людини [Леонтьев 1998; Леонтьев 1999; Форманова 2000, с.600] або, за М. Мерло-Понті, проєкції пам’яті – «*projection of memories*» [Merleau-Ponty 2002, с. 15]. Аперцепція зазвичай демонструє упереджене, детерміноване переконаннями, світоглядом, настановами ставлення мовця до факту дійсності і його властивостей. Аперцепція є дотичною до феноменологічного поняття *інтенціональності* і є релевантною для розгляду у телеологічній лінгвосеміотиці..

Аргументація – (лат. *argumentation*: процес і результат доведення причин і обґрунтування висновків [Webster's New World Dictionary 1972]). У термінах телеологічної лінгвосеміотики актуалізація текстового концепту потребує аргументативних засобів [Баранов 1990; Белова 2003]. Пояснювальні мовні засоби кваліфікують як «операціональну категорію», як необхідний чинник виявлення «змістової глибини» дискурсу [Карасик 2002, с. 207].

Власне *пояснення* (лат. *explanare*: пояснювати [Webster's New World Dictionary 1972]) розглядалося як таке, що має статус логіко-філософської категорії [Hempel, Oppenheim 1948, с. 135]. Відтак, використання категоріально-понятійного апарату телеології у дослідження дискурсу узгоджується з *лінгвістичною* проблематикою аргументації [Белова 2003]. Відповідно до базового телеологічного принципу, будь-яка *доцільна* діяльність має бути аргументованою і обґрунтованою засобами так званих «телеологічних пояснень» [Woodfield 2010, с. 15; Баранов 1990; Белова 2003; Голубев 1996; Дем'янков 1982; Остапчук 2015; Понікарьова 2016].

Асинтаксична мовна структура – (грец. *a-*: ні, без і *syntaxis*: складати, об'єднувати) цілісні об'єднання мовних репрезентантів фактів дійсності, організованих за принципами, котрі не відповідають усталеним правилам синтаксису. Асинтаксичні телеологічні пояснення як нечіткі семіотичні множини формуються на принципах вивідного знання, як наслідок дедукції й індукції, зокрема, на підґрунті імовірнісного аналізу семіотичних зв'язків у вигляді індуктивних інференцій стосовно їх ціннісно-цільової значущості [Шевченко 2009а]. Об'єднання вербально генерованих образів у асинтаксичні мовні структури здійснюється на основі психокогнітивних принципів сприйняття: *подібності* («синибулярної консолідації» [Бехтель, Бехтель 2005, с. 315], *контрасту*, *взаємовиключеності*, *доповнення*, котрі застосовні до «відносно

хаотичних моделей» з нечітко вираженою структурою [Арнхейм 1974, с. 80; Шевченко 2010а].

Аферентація – (лат. *afferens*: те, що приносить, потік) механізм випереджаючого відображення реальності, універсальний цілепокладальний чинник будь-якої життєдіяльності. Мовна особистість, спираючись на життєвий досвід, на пам'ять, використовує психологічні механізми аферентації, планує свою діяльність, спрямовує її на уявну мету [Анохин 1978, с. 8].

Аналіз дискурсивного феноменологічного поля припускає залучення ментальних операцій аферентного синтезу і аперцепції, як психологічного підґрунтя нелінійних процесів дискурсивного смислоутворення. У зв'язку з цим, потрібно враховувати телеологічно релевантний імовірнісний аспект аферентного синтезу як випереджаючого відображення, зокрема, той факт, що мету розглядають як «випереджаюче сприйняття (предвосхищение), уявлення щодо майбутнього результату» [Пивоев 2004, с. 47]. Ця сутнісна риса мети пояснює необхідність виконання мовною особистістю імовірнісних індуктивних логічних операцій.

Бриколаж – (франц. *bricolage*: аматорська справа) явище перетворення минулих цілей або спонукань (*ends*), втілених у певному витворі мистецтва, у засоби (*means*) у свідомості того, хто його осмислює. Основою бриколажу (зокрема при осмисленні тексту) постає циклічне перетворення позначуваного (*signified*) у те, що позначає (*signifying*) і навпаки [Lévi-Strauss 1966, с. 21]. За своєю сутністю бриколаж є телеологічним поняттям, оскільки воно є співвіднесеним з феноменом цілепокладання, аргументативності, інтенціональності, семіозису,

Геделя теорема – наукова концепція про неможливість вичерпної

формалізації знання [Пиньейро 2015; Цехмистро 2002]. Релевантність теореми Геделя є визнаною у гуманітарних науках [Дымков, Крапивина 2011].

Герменевтика – (англ. *hermeneutics*) «мистецтво інтерпретації», зокрема, Біблії, що зосереджене на чотирьох рівнях значення тексту Святого Письма: буквальному, алегоричному, тропологічному (моральному) і есхатологічному (термінальності життя) [Inwood 1995, с. 353]. Виявлення саме морального впливу на мовну особистість у парадигмі герменевтики зумовлює її релевантність у телеологічній лінгвосеміотиці, оскільки предметом телеології є моральність [Auxter 1982].

Герменевтика має безпосереднє відношення до перекладознавства. Провідні теоретики герменевтики розробляли основні принципи витлумачення тексту. За Ф. Шлейєрмахером, перекладач має зрозуміти текст навіть «краще», ніж сам автор, поринаючи у глибини авторського підсвідомого. Текст має бути перекладеним, з урахуванням його лексико-синтаксичної (*grammatical point of view*) і «психологічної» специфіки, що відображає авторську ментальність [Inwood 1995]. Прагнення враховувати діалектичний зв'язок «граматичного» і «психологічного», цілого тексту і його частин у нескінченному процесі витлумачення тексту втілює феномен так званого «герменевтичного кола».

М. Хайдеггер розглядав герменевтичну проблематику у парадигмі феноменології. На відміну від Е. Гуссерля, його феноменологія не трансцендентальна, а герменевтична [Inwood 1995, с. 353; Хайдеггер 1997]. М. Хайдеггер вважав, що за словами криється щось більше, ніж те, що лежить на поверхні (*something beyond themselves*), а саме – буття [Там само с. 354].

Гомеостаз – (грец. *homoios*: подібний і *stasis*: стан) збалансованість процесів, що забезпечують життєздатність або функціональність певної сутності. Досягнення збалансованості є результатом впливу певних регулятивних чинників. Гомеостаз виступає *фінальною метою* існування певного явища, об'єкта. У царині телеологічної лінгвoseміотики і дискурсології поняття «гомеостаз» є онтологічно пов'язаним з поняттям «дискурс» як неврівноваженою складною відкритою системою і текстовим концептом. Саме концепт певної сутності зумовлює її мету, він власне є її метою [Willem A. deVries 1991, с. 63]. Збалансованість у динамічному дискурсі як складній системі є відносною, оскільки гомеостаз є відносним у змінному середовищі [Alexander 2014].

Проте, постнекласична наука, на відміну від класичної, ґрунтованої на аксіоматичних постулатах і детермінізмі, і некласичної науки з її гіперболізацією ризоматичності як некерованого хаосу [Делёз, Гваттари 1996; Deleuze, Guattari 1976], передбачає існування і функціонування певної організуючої сили [Пригожин, Стенгерс 2007] або у термінології поетики – «скрепу», що забезпечує збалансованість, «гармонію естетичного смислоутворення» [Неборсина 1997], який би тримав процеси означення дійсності в межах раціонального.

Градування – (англ. *grading*), у лінгвістиці позначає попереднє упорядкування елементів сукупності згідно з певною шкалою. Кількісному судженню у термінах одиниць виміру завжди явно чи приховано передують попередні судження про градування у вигляді застосування понять «більше» або «менше».

Виокремлюють *логічне* градування як співвіднесеність з нормою, *психологічне* градування як аксіологічну співвіднесеність з емоційним забарвленням, *експліковане* та *імпліковане* градування, *лінгвістичне* градування із залученням мовних квантифікаторів і граматичних категорій [Сэпир 1985, с. 43-78]. Поняття градування застосовується до

м'яких обчислень із використанням нечітких квантифікаторів «*more*» або «*less*» у нечіткій логіці і теорії імовірності Баєса [Chater, Oaksford 2008; Zadeh 2000].

Декларативне знання – констатація певного факту дійсності. Декларативне знання складається з пропозицій, які у лінгвістичній термінології можуть бути еквівалентними поняттю мовних репрезентантів. Декларативне знання є невіддільним від *процедурного*. Сукупність декларативних знань щодо фактів дійсності утворює мережу (*networks*). Процедурне знання як результат аналізу причинно-цільових стосунків між елементами «мережі» вказує, як *доцільно* виконати певну дію [Mayer 1991, с. 196], у нашому випадку – комунікативну..

Процедурне знання є вивідним знанням, як інференція чи абдукція щодо оптимального способу виконання дії чи імовірнісного витлумачення фактів реальності. Відтак, за своєю природою процедурне знання є: а) *телеологічним*, оскільки воно зосереджене на забезпеченні досягнення певної мети у вигляді виконання певного завдання або розв'язання проблеми; б) *евристичним*, оскільки репрезентує продуктивне мислення. Процедурне знання здобуває мовну реалізацію у дискурсі у вигляді мережі мовних репрезентантів (номінацій, синтаксично завершених словосполучень, текстових фрагментів) у функції телеологічних пояснень.

У дискурсивній парадигмі процедурне знання виявляє свою телеологічну природу. Воно втілює продуктивне мислення як діяльність, що спрямована на подолання перешкод на шляху до здійснення мети, виконання певного завдання або вирішення проблеми, котра стоїть перед реципієнтом тексту стосовно релевантності, доцільності, відповідності морально-етичним нормам та цінностям текстового концепту і способу подання інформації.

Денотат – (лат. *denotatum*: щось позначене) розумове уявлення про цілісний об'єкт чи явище дійсності. Виокремлюють ім'я денотату як мовний *репрезентант*, що складається з певних словосполучень чи фрагментів тексту, межі яких визначаються за принципом «предметної цілісності» і доцільності. Ім'я денотату визначають як згорнуте (редуковане) відтворення змістових характеристик тексту, референційно співвіднесених з об'єктами і явищами дійсності [Новиков 1983].

Деонтологія І. Канта – ціннісно-цільова концепція І. Канта (моральна телеологія), сфокусована на аналізі мотиву певної дії [Auxter 1982]. Деонтологічний ухил моральної телеології І. Канта виявляється у наданні пріоритетного ціннісно-цільового витлумачення не наслідкам дії як критерію моральності за Аристотелевською телеологічною концепцією (*consequentialism*), а моральним обов'язком, *мотивам* діяльності заради суспільного «БЛАГА». Дотична до деонтології телеологія Г. В. Ф. Гегеля є зосередженою на наслідках [Гегель 1970].

Дескрипції (телеологічні) – непрямі мовні репрезентанти телеологічності у складі текстового феноменологічного поля у функції дескриптивного телеологічного експонента як розгорнутий опис ціннісно-цільового підґрунтя певного висловлення або комунікативно релевантної події. Дескрипції ціннісно-цільового підґрунтя факту дійсності можуть охоплювати декілька речень чи завершену надфразову єдність.

Телеологічні дескрипції як мовні засоби реалізації категорії телеологічності можуть бути репрезентованими в англomовному дискурсі підрядними причини, синтаксичними конструкціями у майбутньому часі, модальними дієсловами, надфразовими авторськими відступами, коментарями, ізотопією як рекуренцією лексем цілепокладання або рекуренцією телеологічно і тематично об'єднаних лексичних одиниць,

котрі не мають інгерентної семи цілепокладання, але виконують функції елементів комплексного прихованого телеологічного пояснення.

Виходячи зі своєї цілепокладальної природи, телеологічна дескрипція постає атрибуцією мети сутності, котру вона описує. Телеологічні експоненти можуть набувати характеристик телеологічних дескрипцій засобами лексичних конструкцій, що позначають перешкоди на шляху до досягнення поставленої мети. Зазначені мовні репрезентанти є мовними засобами вираження потенційного або актуального негативного зворотнього зв'язку [Rosenblueth, Wiener, Bigelow 1943, с. 19] у вигляді реакції реципієнта на певну цілеспрямовану комунікативну поведінку.

Імпліцитна актуалізація телеологічності (*covert teleology*) засобами телеологічних дескрипцій може мати метафоричну природу. Телеологічні дескрипції характеристик явищ і об'єктів визначено за усталеними причинно-цільовими принципами відповідно до категоріальних ознак як матеріальні, формальні, діючі (*causis efficientibus*) та фінальні (*causis finalibus*) [Гегель 1972, с. 185].

Дискурс – (фр. *discours*: мовлення) складна адаптивна система телеологічно узгоджених різнорівневих знакових структур, підпорядкованих фінальній меті (*Телосу*), втілений у дискурсії як доцільній діяльності. «Мова у процесі її застосування» [Ковалів 2007а, 282]; «мовлення, розглянуте як соціально цілеспрямована дія» [Арутюнова 1990, с. 136]. Саме сутнісна риса дискурсу – цілеспрямованість мовлення – вказує на його телеологічність.

Дискурс публіцистичний – (лат. *publicus*: суспільний; англ. *publicist*: журналіст, котрий пише про політику і суспільні справи [Webster's New World Dictionary 1972]) різновид літератури, що «висвітлює, узагальнює, оцінює актуальні проблеми сучасності у періодиці або в окремих виданнях... для впливу на широке коло реципієнтів, яких можуть залучати

до діалогу про актуальні питання сучасності... Задля цього факти вводять у потрібний *причинно-наслідковий* контекст» [Ковалів 2007б, с. 296].

Причинно-наслідкове тло висвітлення соціальних проблем визначає саме телеологічну сутність публіцистики. З огляду на потребу у наявності причинно-наслідкового контексту, публіцистичні тексти потребують розгляду у царині телеологічної наукової проблематики, оскільки для них характерним є *аргументований* виклад ціннісно-цільового (телеологічного) підґрунтя висвітлених у тексті фактів реальності.

З огляду на багатогранність суспільної проблематики жанрове розмаїття публіцистичних текстів досить умовно поділяють на:

- морально-етичний, аналітичний, соціальний, політико-ідеологічний жанр публіцистики [Ковалів 2007б, с. 297; Добросклонская 2011, с. 63; Van Dijk 2006].

- публіцистичні тексти, лінгвістична авдмінність котрих позначена такою рисою як *синкретизм* –неподільною єдністю використання наукових, раціонально-понятійних, так і художніх, емоційно-аксіологічних образних засобів [Прохоров 2004, с.3].

Означення фактів дійсності адресантом і осмислення тексту адресатом у публіцистичному дискурсі здійснюється:

- виходячи з врахування базового для телеології принципу *життєвої значущості* («необхідності») факту дійсності для мовної особистості (у термінах телеосемантики й психолінгвістики йдеться власне про виживання біологічної істоти) [Леонтьев 1998, с. 39; Mcdonald, Parineau 2006, с. 1; Parineau 2008, с.175; Uexkull 2010];

- відповідно до властивого лише НОМО SAPIENS телеологічно детермінованого усвідомленого співвіднесення осмислюваного явища з нормами моралі та етичними регулятивами комунікативної взаємодії;

- на основі «метакогнітивної функції» [Величковский 2006а, с. 326], що спрямована на виявлення ціннісно-цільового підгрунтя висновків адресанта-автора стосовно фактів дійсності.

Дискурсія – процес розгортання тексту при його осмисленні у свідомості адресата; акт комунікації у координатах дискурсу [Гундорова 1997; Петряков 2013; Приходько 2008, с. 34]. Змістовий потенціал тексту у перебігу дискурсії не вичерпується лише сюжетом, оскільки застосування знаків зумовлене не лише літературними конвенціями, а також об'єктивною співвіднесеністю з позатекстовою дійсністю.

Дискурсивна стратегія і фокус уваги – у дискурсивній парадигмі фокус уваги слугує меті «остаточного» визначення смислу і ретроспективно взаємодіє з попередніми висловленнями й змістом, який є релевантним для певної комунікативної цілі. Дискурсивна стратегія покликана задавати організацію і архітекτονіку тексту. Результат аналізу завжди залежить від точки зору або фокусу уваги. Наукове обґрунтування здобула теза про *неможливість звільнення* від самого суб'єкта споглядання – дослідника, його свідомості і, зокрема, фокусу уваги [Бор 1961].

Дискурсивне феноменологічне поле – сукупність мовних репрезентантів фактів реальності семантично і концептуально цілісного тексту у системі референційних зв'язків з позатекстовою дійсністю; слугує матеріальною, лінгвально втіленою субстанцією для утворення цілісних семіотичних угруповань. Поняття «дискурсивне феноменологічне поле» за функціями узгоджується з терміном «феноменологічне (перцептивне) поле», запропонованим М. Мерло-Понті [Merleau-Ponty 2002, с. 60].

Дискурсивний семіозис – (грец. *sema*: знак і *sis*: діяльність) у термінах телеологічної лінгвосеміотики семіотичний механізм реалізації категорії телеологічності. Дискурсивний семіозис здійснюється у вигляді означення (семіотизації) фактів дійсності. Як наслідок, використовуючи феноменологічну термінологію, ноумен набуває статусу феномену, а семіотизований факт дійсності функціонує як знак. Дискурсивний семіозис виявляє себе як *механізм* реалізації категорії телеологічності, коли «у процесі дискурсивного семіозису... на базі готових знаків (відбувається утворення) нового складного знаку» [Селиванова 2000, с. 59].

У феноменологічному сенсі дискурсивний семіозис втілює процес *селективного* означення (семіотизації) або відмінного від авторського переозначення (ресеміотизації) текстуально відображених фактів дійсності. В залежності від телеологічної домінанти мовної особистості мовні репрезентанти фактів дійсності можуть набувати пріоритетної життєвої значущості і, відповідно, визначальної семіотичної ваги або бути виведеними на периферію феноменологічного поля, чи навіть ігнорованими.

Диспозиційність – (лат. *dispositio*: розміщення) налаштованість мовної особистості поводити себе певним чином відповідно до мети [Wright 1976, с. 57]. Феномен диспозиційності комунікативної взаємодії пов'язаний з базовими *диспозиційними категоріями*: намірами (інтенціями), бажаннями, налаштованістю (*mood*), мотивом та морально-етичними категоріями, які враховують учасники комунікативного процесу.

Актуальність дослідження телеологічно релевантних диспозиційних аспектів дискурсу зумовлена активізацією тенденцій до егоцентричності мовленнєвотворчого процесу на тлі індивідуалізації суспільної свідомості [Ковалів 2007б, с. 254; Сусов 1998, с. 100; Хомякова 2002]. У ціннісно-

цільовій площині диспозиційність втілює індивідуальна телеологічна домінанта.

Телеологічні експоненти доцільної мовленнєвої діяльності, якою є дискурс, у широкому сенсі є диспозиційними. Схильність особистості до певної поведінки або функціонування розглядають як «матеріальний причинний фактор» [Woodfield 1976, с. 5].

Дифузні системи – (лат. *diffusus*: неупорядкований потік) складні об'єднання елементів, складні відкриті системи, в яких закладена певна невизначеність або суперечливість. Встановлено, що абсолютна несуперечливість властива лише бідним системам [Цехмистро 2002, с. 91].

Діаграматична структурація – (англ. *diagrammatic structuration*) – структурування репрезентованого у дискурсі світу у вигляді мережі стосунків між об'єктами, явищами, процесами відображеної реальності [Пирс 2000; Johansen 2002б]. У царині телеологічної лінгвосеміотики діаграматична структурація у перебігу реалізації категорії телеологічності у дискурсі постає результатом аналізу ціннісно-цільової специфіки репрезентації дійсності автором.

Діаграматична структурація у дискурсі слугує *семіотичною основою* утворення нових смислів у мережі метасеміотичних зв'язків між текстуально відображеною і реальною дійсністю, але уже на рівні *алегоризації*, тобто з виходом у позатекстовий семіотичний простір. Діаграматична структурація як означення фактів дійсності у системі внутрішньотекстових семіотичних зв'язків втілює репродуктивний рівень осмислення тексту.

Дійсність – у телеологічній лінгвосеміотиці розглядається як знакова сутність, як «значущий світ природи», що слугує джерелом немовних

семіотик [Греймас, Курте 1983, с. 468]. Реалізація категорії телеологічності у дискурсі зумовлена референційними зв'язками з дійсністю або «природою» [Потебня 2001, с. 43-45, 50]. Текстуально відображена дійсність «складається з подій, постатей, їх висловлювань і виражених ними духовних феноменів (уявлень, думок, переживань тощо)»; в той же час, будучи явищем відмінним від реальної дійсності, у термінах сприйняття і осмислення вона постає «рівнозначною довікіллю» [Ковалів 2007б, с. 566].

Згідно з принципами *символічного інтеракціонізму* [Blumer 1986], дійсність як семіотична сутність є залученою механізмами референції до комунікативної взаємодії і може розглядатись як така, що виконує у дискурсі *опосередковуючу* семіотичну функцію.

Зважаючи на вище наведену тезу, телеологічність дискурсу потрібно розглядати невіддільно від *онтології* як науки про природу буття і, зокрема, про категоріальну структуру реальності [Lowe 1995, с. 634]. У термінах телеологічної лінгвосеміотики саме семіотизована дійсність виступає у функції метамови, що забезпечує можливість актуалізації розмаїття потенційних смислів.

Дія – у герменевтичному сенсі розглядається як «квазітекст», що має певну *семантичну автономію* [Кунцман, Буркард, Відман 2002, с. 237].

Діяльнісний підхід – науковий підхід до дослідження мови і мовленнєвої діяльності. У межах діяльнісного підходу у фокусі є дискурсивні процеси у *діяльнісному* соціально-психологічному середовищі, не об'єкти, а *події*. У лінгвістиці ними можуть бути мовленнєві акти, знакові події, які за своєю сутністю відповідають концепції мовлення як діяльності [Шабес 1989; Шевченко 2005, с. 13]. Діяльнісний підхід пов'язують з подальшими перспективами розвитку

мовознавства й когнітивної лінгвістики [Величковский 2006, с. 283; Земская 2004; Holtgraves 2002].

Діяльнісно-смисловий підхід – передбачає вихід через образи, уяву на життєві відношення, значущі для життя мовної особистості смисли у вигляді ієрархії смислових структур. Зазначений підхід передбачає аналіз *особистісних* аспектів семіотизації фактів дійсності й індивідуальної специфіки концептуалізації навколишнього світу. Зазначений підхід має безпосереднє відношення до телеологічних і, зокрема, мотиваційних основ діяльності мовної особистості, оскільки основним призначенням смислової сфери мовця є “регуляція життєдіяльності <...> згідно з логікою *життєвої необхідності*, яка є заданою його системою відношень зі світом” [Леонтьев 1998, с.39].

Евристика – (англ. *heuristics*, грец. *heuriskein*: *англ. to find, discover*: знаходжу, відкриваю [Webster’s New World Dictionary 1972] у гуманітарних науках «вивчає творчість..., особливо коли йдеться про розв’язання проблем у ситуації невизначеності з використанням вторинних, неточних... регулятивів» [Ковалів 2007а, с. 311] і ґрунтується на продуктивному творчому мисленні [Вертгеймер 1987; Григорьев 2004].

Евристичні принципи використовуються у *структурній лінгвістиці*, котра базується на усвідомлених і неусвідомлених процесах (інсайтах), і в котрій досягнення мети розглядається як вирішення проблеми з опорою на постулати психології, теорії інформації [Поспелов 1970, с. 532, 533; Bertossi, Salimi 2017; Halpern, Hitchcock 2010].

Ідея евристичного осмислення дискурсу виключає можливість «остаточного тлумачення предметів» і втілює прагнення науковців постнекласичного періоду виявити й дослідити умови актуалізації

«порожнього знаку», «місць неповної визначеності», неявних, «відсутніх» референтів, і смислів, які перебувають лише у потенції [Карлсон 2003, с. 66; Ковалів 2007б, с. 34; Papineau 1998; Rotman 1993, с. x].

Експланандум – (лат. *explanandum*: те, що пояснюється) (термін запропонований К. Хемпелом і П. Опенгеймом [Hempel, Oppenheim 1948, с. 136]) у дискурсі – це мовний репрезентант факту дійсності, котрий здобуває телеологічне пояснення. Зазвичай телеологічні експоненти як синтаксично сформовані структури у функції телеологічного пояснення мають чітко виражену і стандартизовану лінгвістичну оформленість і реалізуються у підрядних реченнях (так званих «*because*» *clauses*»).

Факт дійсності, котрий здобуває телеологічне пояснення, позначається конвенційним терміном «експланандум» (*explanandum*), а мовний репрезентант пояснювального чинника – усталеним терміном «експлананс» (*explanans*). У телеології пояснюване явище (експланандум) тлумачать як таке, що призводить до «БЛАГА», що втілює ідеальний образ дійсності. Функцію експланандума може виконувати факт дійсності, дія або результат дії. *Телос* виступає метою, задля досягнення якої дія постає засобом. Телеологічні усталені словосполучення *in order to, for the sake of, so that, so as* є стандартними елементами телеологічних пояснень, що містять як експланандум, так і експлананс..

Результати дослідження вказують на доцільність виокремлення *оказіонального* та *узуального* телеологічного зв'язку між експланандумом і експланансом у межах синтаксичних телеологічних експонентів. *Узуальний* телеологічний зв'язок зумовлений інгерентною телеологічною рисою експланандума і реалізується у відповідних умовах доцільності. Формування *оказіонального* епізодичного телеологічного функціонального зв'язку потребує наявності телеологічного експонента у вигляді конкретизації певних об'єктивних чинників, що зумовлюють

утворення «спорадичної» функціональної телеологічності [Шевченко 2016, с. 151].

Особливу потребу у аргументованому поясненні виявляють процесуальні факти дійсності. Дії, події, перебіг певного процесу у функції експланандума телеологічного експонента у дискурсі можуть потребувати розгорнутої дескрипції. Це пояснюється тим, що факт дійсності має бути відображеним невіддільно від ціннісно-цільових зв'язків, які б давали уявлення читачеві про агента, об'єкта, бенефіціанта дії або події.

Сукупність мовних репрезентантів процесуальних фактів дійсності виступає лінгвальним засобом актуалізації авторської телеологічної рефлексії, міркувань, сумнівів щодо щирості або лицемірності, правдивості, мети текстуально відображеного висловлення з алюзивними посиланнями до інших знакових процесуальних фактів дійсності, темпорально дистанційованих від певного висловлення як означуваного факту реальності.

Розбіжності у означенні фактів дійсності адресантом і адресатом призводять до метаморфоз у синтаксичній і семантичній організації телеологічного експонента зі змінами щодо його конвенційних структурних компонентів – експланандума і експлананса. У термінах феноменології субституцію і трансформації експланандума можна розглядати як вияв розбіжностей у конституюванні мовцями феноменологічного поля дискурсу у вигляді суб'єктивованого і селективного означення фактів дійсності. Метаморфози в експланандумі телеологічного експонента унаочнюють розбіжності у системі ціннісно-цільових координат адресанта і адресата і виконують власне пояснювальну функцію.

Експлананс – (лат. *explanans*: те, що пояснює) (термін запропонований К. Хемпелом і П. Опенгеймом [Hempel, Oppenheim 1948,

с. 136]) мовний репрезентант телеологічного пояснювального чинника. У термінах телеологічної лінгвосеміотики текст можна розглядати як такий, що складається з двох блоків: сукупності фактів дійсності у функції експланандума (пояснюваного компонента) і експлананса (пояснюючого компонента) як складників телеологічного експонента. Постульована адресантом концепт-ідея тексту слугує засновком (а у термінах телеології – *експланандумом* телеологічного експонента) для інференцій (у телеологічних термінах – *експланансу* телеологічного експонента) щодо цілісно-цільового підґрунтя текстового концепту. У телеологічному сенсі текстовий концепт виконує функції *експланандума* (або у парадигмі теорії нечітких множин – універсальної лінгвістичної змінної), а цілісний текст – *експлананса*.

Емергентність – (лат. *emergere*: з’являтися, виникати) характеристика цілісної єдності, яка полягає в тому, що її властивості не зводяться до характеристик складових частин, а з’являються нові характеристики, властиві тільки цьому об’єднанню [Сорока 2004, с. 100-101]. Емергентність – характерний телеологічно релевантний атрибут внутрішньої цілісності складної системи, якою є дискурс. Існує тісний зв’язок між ступенем відмінності цілісної єдності від сукупності частин і ступенем організованості цілого. Чим більша ця різниця, тим більш високий рівень організованості має система [Там само].

Ентелехія – (грец. *entelecheia*: актуалізація потенціалу) згідно з Аристотелівською концепцією, «внутрішня мета діяльності» (руху) [Аристотель 1981].

Життєвий світ – (англ. *lifeworld*; нім. *lebenswelt*) у феноменології – це «безпосереднє середовище життєдіяльності» як даний у суб’єктивних відчуттях (на відміну від наукового об’єктивізму) універсум

індивідуального, соціального, перцептивного і діяльнісного буття [Husserl 1970, с. 111]. Термін «*lifeworld*» у теорії комунікативної діяльності Ю. Габермаса позначає безпосередній життєвий простір індивідуума, соціальні умови життєдіяльності [Habermas 1987, с. 153].

Х-Г. Гадамер у герменевтиці відокремлював світ як осмислюваний людиною або як такий, що здобуває мовне вираження (*Welt*), від навколишнього світу (*Umwelt*), середовища як соціального поняття. Умови існування людини Х-Г. Гадамер позначав терміном *Milieu*. Для дослідження реалізації категорії телеологічності поняття «дійсність» є значущим у цих трьох іпостасях: як відображений мовою світ (*Welt*); світ як природне середовище, представлений сукупністю базових онтологічних категорій (*Umwelt*); світ як система соціальних зв'язків (*Milieu*) [Гадамер 2007, с. 218].

Існує більш узагальнене розуміння поняття «*Umwelt*» як *особистого світу*, як концепції смислу, що походить із «локальних зв'язків» і розширює аналіз смислу за межі мовних знаків. Особистий світ є простором, який *селективно* конституюється і структурується відповідно до прагнень і міркувань мовної особистості. З цього можна зробити висновок, що розуміння особистого світу комунікантів буде лише частковим і неповним, оскільки ми не здатні досягнути «достеменно особистий світ (*umwelt*), систему смислів іншого» [Umwelt 2006, с. 572].

Відтак, евристичні основи процесу смислоутворення є інгерентними для дискурсу. Особистий світ людини у термінах телеології, на думку визнаного класика семіотики Якоба фон Юкскюлла, є світом життєдіяльності (*lebenswelt*). Цей світ має не тільки біологічні й фізичні вияви, але також культурні і, відповідно, морально-етичні [Uexkull 2010].

У парадигмі психології видатний психолог М. Р. Гінзбург для позначення дійсності використовує близький за значенням термін «життєве поле особистості», як сукупність індивідуальних цінностей, настанов, смислів, як простір актуальної і потенційної діяльності у

координатах минулого, теперішнього і майбутнього [Гинзбург 1994, с. 46]. Для дослідження телеологічно релевантних особливостей семіотизації дійсності у дискурсі це поняття потрібно визнати одним із базових, оскільки безпосереднє середовище життєдіяльності забезпечує так званий «контекст релевантності» для комунікативних дій і мовців і постає основою смислових («*meaning*») виявів дійсності [Habermas 2002, с. xvi, 25].

Поняття «*природа*» (*physis* – у греків і *natura* – у римлян) є близьким до поняття «дійсність» і позначає усе, що існує, цілий світ у безмежному розмаїтті його проявів. Це поняття використовується в новітній час поряд з поняттям «діяльність» як універсальний *пояснювальний* принцип [Постовалова 1982, с. 14]. Взагалі, семіотичний універсум умовно поділяють на дві так звані «макросеміотики» – «значущий світ природи» як джерело немовних семіотик і «світ слів» у формі природних мов [Греймас, Курте 1983, с. 468]. Ця концепція відповідає ціннісно-цільовій специфіці телеологічного методу для аналізу осмислення і означення текстуально відображених фактів дійсності у дискурсі. Реалізація категорії телеологічності у дискурсі здійснюється з опорою на референційні зв'язки з дійсністю або «природою» [Потебня 2001, с. 43-45]. Відповідно до принципів *символічного інтеракціонізму* [Blumer 1986], дійсність кваліфікують як знакову сутність, що виконує *опосередковуючу* семіотичну функцію.

Загальна лінгвістична змінна – (англ. *general linguistic variable*) у телеологічній лінгвосеміотиці номінат текстового концепту, що виконує функції загальної лінгвістичної змінної. У нечіткій логіці загальна лінгвістична змінна задає вектори агрегації елементів універсальної множини у підмножини – нечіткі семіотичні множини, співвіднесені з певними *характеристичними функціями* [Zadeh 2000].

Засоби актуалізації телеологічності у дискурсі – а) так звана «телеологічна» лексика або «мовна телеологія» [Левонтина 1995], телеологічна мова (*teleological language*), телеологічно застосована мова (*used teleologically*) [Birch 2012, с. 299; Nissen 1997; Woodfield 2010, с. 15, 119]. В англomовному дискурсі телеологічна лексика являє собою складну, розгалужену сукупність мовних засобів і відображає розмаїття смислів цілепокладального гатунку: *end, goal, purpose, aim, target, objective, want, desire, (evaluative) belief, intention, good, attractive, nice, appropriate, fitting, virtuous, pleasurable, the least unpleasant of the alternatives* [Webster's New World Dictionary 1972; Roget's Thesaurus 2013];

б) *телеологічні пояснення* [Wright 1976] як ключовий засіб вираження «телеологічного судження» [Разеев 2010б, с. 7] щодо ціннісно-цільової релевантності факту дійсності; за структурно-семантичною організацією телеологічні пояснення хоча і можуть бути класифікованими за синтаксичними критеріями і віднесеними до певних формалізованих лексико-синтаксичних конструктів, але це лише незначна частина безмежно варіативного розмаїття смислів та пояснювальних синтаксичних структур, пов'язаних з феноменом цілепокладання;

в) *асинтаксичні телеологічні пояснення*, структура котрих не відповідає класичним законам синтаксису і котрі мають вигляд нечітких семіотичних множин у функції елементарної телеологічно й концептуально організованої єдності, в якій нерозривно співвіднесені суто *нелінійна* (схематична) специфіка феноменологічного конституювання дійсності у вигляді *об'єму* семіотичної множини елементів, і *лінійна* у вигляді повної множини мовних репрезентантів фактів дійсності [Шевченко 2016].

Знак – «матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, що вказує на інший предмет» [Ковалів 2007а, с. 394]; матеріалізоване втілення, «осереддя» смислових інтенцій, певного способу мислення [Гнатюк 2006, с. 114]. У формальній логіці змістову реалізацію знака визначають як «матеріалізацію мисленнєвих образів» у системі відношень між предметами, явищами, подіями, їхніми властивостями [Кондаков 1976, с.182, 183]. Відтак, знакові характеристики може здобувати й *ідеальна* сутність у вигляді каузальних, темпоральних, локальних відношень між фізичними об'єктами [Див. Цехмистро 2002, с. 207]. Знак у феноменологічному сенсі тлумачать як «надзвичайно широку категорію, що містить природні ознаки речей» [Blackburn 1995, с. 826]. Виокремлюють знаки індекси, іконічні знаки, символи, діаграматичні знаки, алегоричні [Пирс 2000; Johansen 2002а, с. 205].

Знак демонструє безпосередній зв'язок з телеологічною поняттєвою сферою, з ціннісно-цільовими і цілепокладальними аспектами. Знак задає «програму діяльності і поведінки» того, хто його тлумачить [Дридзе 1980, с. 44]. У термінах евристики знак виступає стимулом і втіленням *продуктивного мислення* і утворення нових смислів у мовленнєвій діяльності. Смыслоутворювальна функція знака є онтологічно інгерентною і пояснюється природною смисловою дифузністю знака, залежністю від умов і цілей щодо його використання, суб'єктивованістю сприйняття. Характерною властивістю знака постає його невіддільність від матеріального вияву дійсності: власне сам мовний знак розглядають як «елемент довкілля» [Сербенська, Волощак 2001, с. 24].

Ізотопія – (грец. *isos*: однаковий і *topos*: місце) рекурентність певних однотипних сем [Греймас 2004; Jackson 2016]. У телеологічній лінгвосеміотиці – це спосіб номінативного наповнення асинтаксичних мовних структур. Ізотопія виявляється у рекуренції сем цілепокладання

або телеологічно і топологічно об'єднаних лексичних одиниць. Зазначені лексичні одиниці можуть не мати у семантичній структурі інгерентної семи цілепокладання, проте виконувати функції елементів асинтаксичного прихованого телеологічного пояснення. Ізотопія як властивість номінативного наповнення нечітких семіотичних множин виявляє свою телеологічну релевантність також і на інтертекстуальному рівні [Шевченко 2010a].

Імовірнісна логіка — сукупність логічних операцій для приблизної оцінки обґрунтованості гіпотез. Ступінь імовірності гіпотези є функція від двох аргументів: гіпотези і наявних знань як відношення між ствердженням (*statement*) і доказом (*evidence*) [Cohen 1995, с. 720]. Ступінь істинності гіпотези позначається у інтервалі між 0 і 1 [Chater, Oaksford 2008].

Імовірнісні компоненти семантичної структури слова — семи, наявність котрих у семантичній структурі слова є імовірною; вони можуть бути непередбачуваними і не відображеними у лексикографічних джерелах. Імовірнісні семи у семантичній структурі лексичної одиниці виявляють емпірично, методом рефлексивного і контекстного аналізу [Балашова 2011; Locke 1975]. Семи, актуалізація котрих у семантичній структурі слова є імовірною, здобували назву *потенційних* [Гак 1990, с. 262; Арнольд 1979, с. 10], *імовірнісних* [Стернин 1985, с. 54-73], *диспозиційних* [Стернин 1985, с. 54-73]; *особистісних* [Верещагин, Костомаров 1980, с. 52, 125], *оказіональних* [Арнольд 1979, с. 12].

Найбільш влучно антропоцентричну і, вужче, *евристичну* природу смислопродукування при сприйнятті слова, як феномена зі складною семантичною (відкритою) структурою, відображає термін «*рефлексема*» [Алефиренко 2012, с. 8; Карманова 2012а, с. 17; Слива 2016, с. 163]. Рефлексему визначають як «асоціативно-семантичну одиницю», котра

відображає процес і результат пошуку причинно-наслідкових зв'язків при осмисленні слова [Слива 2016, с. 163].

Імовірнісність – гіпотетичний принцип осмислення дійсності, зокрема, текстуально відображеної, формування гіпотез, їхня верифікація, визнання їх валідними, достовірними або невинуватими [Oaksford, Chater 2007, с. 41]. У моральній телеології імовірнісні процедури передбачають опору на морально-етичні принципи.

У логіці імовірність розглядають як «об'єктивно існуючий зв'язок між умовами і подією, яка трапляється у цих умовах» [Кондаков 1976, с. 84]. Імовірність позначають літерою P , число сприятливих випадків – літерою m , кількість можливих випадків – літерою n . Обчислення імовірності виконують за формулою $P = m/n$. Згідно з цією формулою імовірність дорівнює відношенню кількості випадків, що є сприятливими для певної події, до загальної кількості випадків, котрі мають однакові можливості реалізації [Кондаков 1976, с. 84; Левицкий 2007, с. 99].

Імовірнісні принципи – базуються на схильності мовної особистості до упереджаючого сприйняття висловлення (аперцепції) і здатностях мовця до логічних суджень: інференції, абдукції, індукції. У фундаментальній квантовій теорії природи світу зазначені принципи застосовують до аналізу нелінійно організованих (*decoherent*) структур. Така методологія з необхідністю враховує так звані «приховані змінні» (*hidden variables*): каузальні, комплементарні, модальні (з точки зору можливостей і неймовірностей) [Bub 2000, с. 52, 207].

Індуктивна інференція – форма мислення від конкретного до загального [Winkler 2003] як результат телеологічної рефлексії – “аналізу образу образу” або “інтерпретації інтерпретації реальності” при сприйнятті тексту. Індуктивна інференція сфокусована на пошуці логіко-

семантичних, каузальних зв'язків між мовними репрезентантами сукупності об'єктів і явищ дійсності з урахуванням їхньої частотності, щільності, локалізації у структурній організації тексту. Індуктивна інференція як логічна операція ґрунтується на узагальненому осмисленні деталей середовища і передбачає виявлення зв'язків між задекларованим текстовим концептом, настановою автора і картиною світу адресата-читача.

Інференція – (лат. *inferre*: дійти висновку) імовірнісний механізм отримання вивідного знання [Grossman 1995, с. 658-660], у термінах телеологічної лінгвосеміотики встановлення причинно-наслідкових стосунків, «на підставі обробки попередніх текстових даних» [Селіванова 2006, с. 194].

У телеологічній лінгвосеміотиці інференційні логічні операції сприяють здійсненню телеологічної атрибуції смислу шляхом виявлення ціннісно-цільових підстав висловлення, постульованого автором текстового концепту, мотивів, які зумовлюють запропоноване у тексті феноменологічне конституювання дійсності.

У семіотиці власне дискурсію тлумачать як інференційний процес, а сам дискурс – як мережу ланцюжків інференцій, що виступають неврівноваженою, рухомою, неупинною «індивідуальною і змінною знаковою підсистемою» [Johansen 2002б, с. 47]. Логічним механізмом семіотизації фактів дійсності у дискурсі як мовленнєво-мисленнєвої операції постає умовивідна процедура інференції. Інференція за онтологічними ознаками ґрунтується на врахуванні і осмисленні ціннісно-цільових логічних зв'язків між мовними репрезентантами фактів реальності, що робить її релевантною для розгляду у межах телеологічної проблематики дискурсу.

Інтенсивність (сила) нечіткої семіотичної множини – питома інтенсивність множини як відношення сукупної інтенсивності (сили) до

потужності (загальної кількості елементів множини). За сукупною функцією належності елементів до певних семіотичних підмножин можливо визначити їхню *сукупну* інтенсивність (силу), яка відповідає сумі значень функції належності окремих елементів до нечіткої множини. Ступінь інтенсивності говорить про загальну телеологічно зумовлену домінуючу аксіологічну тенденцію у семіотичному просторі дискурсу [Шевченко 2010a].

Інтенціональність – (англ. *intentionality*) у парадигмі феноменології позначає надання значущості об'єктам або явищам у процесі світосприйняття [Brentano 1973; Гуссерль 2000, с. 379]. Поняття «інтенціональність» є співвідносним з ідеєю «загальної мотиваційної значущості» при сприйнятті світу у психології [Вилюнас 2006, с. 406].

Категорія – (грец. *kategoria*: обвинувачення, ознака [Webster's New World College Dictionary]) когнітивна структура, концептуальний клас, що складається з елементів, об'єднаних «родинною подібністю» [Кочерган 2006, с. 151]; загальне поняття, котре відображає універсальні властивості, відношення об'єктивної дійсності, закономірності природних і духовних явищ [Ковалів 2007а, с. 467].

Виходячи з наведених визначень, очевидною постає доцільність розмежування *Телосу* як морально-цільової надкатегорії у дискурсі і *мети* як узагальненого мовного репрезентанта або, за термінологією Е. Рош, прототипа – «одиниці, що найбільшою мірою виявляє властивості, спільні з іншими одиницями цієї групи» [Rosch 1978, с. 29].

Категорія телеологічності – ціннісно-цільовий чинник самоорганізації публіцистичного дискурсу як динамічної відкритої складної системи і як вияв релевантності у дискурсології ідей Г.В.

Лейбніца стосовно *наперед заданої гармонії* [Лейбниц 1982, с. 413; Шевченко 2012]. Об'єктивність існування категорії телеологічності засвідчують дослідження щодо ролі цілепокладального чинника у текстоутворенні і у дискурсії [Карасик 2002, с. 201; Скафтымов 1972; Alexander 2011].

Квазіперцепція – (лат. *quasi*: ніби і лат. *perceptio*: сприйняття) у телеологічній лінгвосеміотиці евристичне сприйняття і осмислення дискурсивного феноменологічного поля за принципами, аналогічними до закономірностей осягнення реальної дійсності. Квазіперцепція ґрунтується на ідеях голографічності сприйняття як «відображенні фізичних процесів у свідомості» [Арнхейм 1974, с. 77], на синестетичному ізоморфізмі [Яньшин 2006, с. 255, 256] як екстрапольованої на дискурс взаємодії різних перцептивних модальностей, на вивідному знанні (індуктивній інференції), що веде до формування так званих нечітких концептів («*fluid concepts*» [Hofstadter 1996]).

У дискурсі процес реалізації категорії телеологічності як *продуктивне*, креативне осмислення, означення і переозначення фактів текстуально відображеної дійсності ґрунтується також на *мімезисі*, тобто, уподібненні до сприйняття реальної дійсності. Цей процес набуває форми вербально стимульованого *квазісприйняття* як асоціативно генерованої образної реконструкції різномодально стимульованих відчуттів. Мімезис і феномен синестетичного ізоморфізму на основі референційних зв'язків забезпечують екстраполяцію об'єктивної ситуації або події на дискурс.

Квантор – (лат. *quantum*: скільки) загальний термін для логічних операцій, що обмежують область істинності предиката. Виокремлюють *квантор загальності* – позначення «для будь-кого», «для кожного», «для усіх», «будь-який», «кожний», «усі» і *квантор існування* – позначення

«існує», «може перебувати» [Кондаков 1976, с. 243; Пиаже, Инельдер 2002, с. 12; Фреге]. Поняття «квантор» використовується у телеологічній лінгвосеміотиці у взаємозв'язку з більш широким поняттям «якісна лінгвістична змінна», котра виходить за змістовими параметрами за межі суто квантифікативних функцій вербальних кванторів загальності.

Коефіцієнт концептуально-семіотичної телеологічності (ККСТ) – уніфіковане кількісне вираження телеологічно релевантних змістових характеристик сукупності семіотичних підмножин як складників феноменологічного поля тексту (універсальної множини семіотичних одиниць). У підмножинах кількісне насичення мовними репрезентантами фактів дійсності як складовими елементами нечітких семіотичних підмножин забезпечується відповідно до лінгвістичних змінних (або, у іншій термінології, відповідно до прототипних номінативних одиниць) [Шевченко 2009а].

Конструктивізм – (лат. *construere*: створювати, будувати) лінгво-філософський підхід до аналізу осмислення дійсності, в основі якого лежать принципи продуктивного мислення. Конструктивістське розуміння сприйняття світу – це не стільки відображення, а скоріше «конструювання, перетворення реальності» [Туровский 2005, с. 10; Gould 2003, с. ix; Hawkes 2003, с. viii; Stroker 1993]. У конструктивізмі превалює ідея, згідно з якою смисли не містяться у дискурсі, не видобуваються з нього, а *конструюються* або *продукуються* у перебігу соціальної взаємодії мовців [Бюлер 1993]. Ця думка є дотичною до концепції феноменологічного конституювання дійсності [Husserl 2002; Мотрошилова 2001, с. 290-291; Gould 2003, с. ix; Hawkes 2003, с. viii; Mocombe 2019; Soule, Freeman 2019].

Контекстуальна ідентифікація – (рос. *контекстуальное опознание*)

виявлення смислової динаміки у дискурсі на основі кореляційних стосунків між елементами множин знакових одиниць. Утворення множин як цілісних семіотичних структур здійснюється на основі певною мірою розмитих особистісних принципів *подібності* («синібулярної консолідації» [Бехтель, Бехтель 2005, с. 315]), *контрасту*, *взаємовиключеності*, *доповнення*, застосовних до «відносно хаотичних моделей» з нечіткою структурою [Арнхейм 1974, с. 80].

Кореляція нечітких семіотичних множин – (англ. *correlation of fuzzy semiotic sets*) семіотично значущі стосунки між окремими семіотичними множинами у вигляді *об'єднання*, *доповнення*, *перехрещення*, що визначають способи подальшого розгортання нечітких семіотичних множин за рахунок прирощування смислів мовним репрезентантам фактів дійсності у вигляді телеологічної атрибуції смислу. Цілісному тексту як універсальній множині і складнику дискурсивного семіотичного простору інгерентна потенційна наявність нескінченної кількості семіотичних підмножин у залежності від принципів кореляції (об'єднуючих критеріїв), співвіднесених із телеологічною домінантою мовної особистості.

Внаслідок *об'єднання* (складання) утворюється множина семіотичних елементів, що містить ті елементи, котрі належать хоча б одній із складених підмножин. Телеологічно зумовлене явище *доповнення* являє собою множину елементів, що не містяться в жодній іншій множині.

. Виходячи з цього, у процесі дискурсивного семіозису, операція доповнення до універсальної (повної) множини семіотичних елементів можлива лише шляхом телеологічної атрибуції смислу як ціннісно-цільового приписування номінаціям фактів дійсності особистісних смислів у вигляді алегоризації з виходом у позатекстову дійсність.

Перехрещення – (або спільна частина нечітких семіотичних множин) виявляється у наявності ідентичної номінації у декількох нечітких семіотичних множинах. Множини вважаються неперехрещуваними, якщо вони не мають спільних елементів. Стосунки між елементами підмножин відповідають логічним принципам *комутативності* й *асоціативності*. Асоціативність ґрунтується на спільній характеристичній функції елементів певної множини, заданій лінгвістичною змінною. Комутативність у структурі нечіткої семіотичної множини виявляється у переміщуваності її компонентів [Кондаков 1976, с. 54, 254, 356, 357; Шевченко 2010а].

Концептуалізація – (англ. *conceptualization*) формування поняття у вигляді «діалектичного синтезу у цілісний образ відображених у думці відмінних й сутнісних ознак предмета, явища» [Кондаков 1976, с. 457]; «осмислення й упорядкування внутрішнього рефлексивного досвіду людини і уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки», результатом концептуалізації є формування концептуальної системи, складниками якої є концепти [Селіванова 2006, с. 258].

У термінах мовознавства і літературознавства концептуалізація позначає утворення «інформаційної структури художньої чи аналітичної свідомості» як одиниці пам'яті, «що містить сукупність знань про об'єкт літературного пізнання» [Ковалів 2007а, с. 521]. Семіотизація фактів дійсності є невіддільною від концептуалізації, утворюючи діалектичну єдність, яка базується на предметно-образному, чуттєвому началі утворення образу [Потебня 2003; Белова 2008; Болдырев 2000, с. 25, 26, 65]. Тісний зв'язок семіотизації й концептуалізації визначає точки перетину наукових прагнень семіотики, когнітивістики і телеологічної лінгвосеміотики.

Лінгвістична змінна – (англ. *linguistic variable*) у телеологічній лінгвосеміотиці прототипне, родове поняття й концептуальний чинник, що детермінує агрегацію семіотичних елементів у множини. Семіотичні множини є телеологічно зумовленими асинтаксичними угрупованнями знакових одиниць, що виконують функцію мовних засобів дискурсивної реалізації категорії телеологічності.

У дискурсивному витлумаченні лінгвістична змінна постає прототипом, родовим поняттям, семантичним інваріантом, що у термінах лінгвістики виконує функцію синонімічної домінанти. У нечіткій логіці терміном “лінгвістична змінна” позначають «знак..., замість котрого дозволено заміщення імен <...>, взятих з певної предметної області» [Кондаков 1976, с. 438].

У лінгвопоетиці використовують близьке до лінгвістичної змінної поняття «топос» як тематичний чинник, що уможливорює здійснення «евристичного прийому» – так званого «топологічного узагальнення» [Неборсина 1997].

У когнітивістиці лінгвістична змінна відповідає поняттю «*прототип*» у об’єднуючій характеристичній функції як «одиниця, що найбільшою мірою виявляє властивості, спільні з іншими одиницями цієї групи, а також одиниця, що реалізує ці властивості у найчистішому і найповнішому вигляді» [Rosch 1978, с. 29].

У дискурсології використовують близьке до агрегуючого фактора поняття «*атрактор дискурсу*» як ефективний чинник «прирощування» знання [Петряков 2013, с. 83-84]. Лінгвістична змінна виявляється варіативною сутністю як і варіативним є лексичне наповнення семіотичних множин. Лінгвістична змінна з точки зору структурної організації телеологічного експонента виконує функції пояснюваного елемента (експланандума).

У нечітких семіотичних підмножинах лінгвістична змінна відображає результат селективного означення текстуально відображеної дійсності

читачем відповідно до його телеологічної домінанти, з іншого, демонструє співвіднесеність з текстовим концептом (експланандумом або його номінатом) як універсальною лінгвістичною змінною. Зазвичай номінат задекларованого текстового концепту у заголовку та підзаголовках до тексту слугує лінгвістичною змінною у так званій об'єднуючій характеристичній функції. Відповідно до лінгвістичної змінної мовні репрезентанти фактів дійсності у тексті формуються у телеологічно зумовлені семіотичні конфігурації-множини.

Лінгвістична змінна «якісна» – (англ. *qualitative linguistic variable*) на противагу кількісній є *змістовою*, оскільки вона виходить за межі суто квантифікативних функцій вербальних кванторів «усі», «деякі», «більше», «менше» [Пиаже, Инельдер 2002, с. 12].

Лінгвістичний модифікатор (вербальний квантор) – (англ. *linguistic quantifier*) мовне вираження відносної конкретизації значення складників нечіткої семіотичної множини (*more, less, under, over*) [Кондаков 1976, с. 243; Сэпир 1985, с. 57].

Лінгвістичний терм – (англ. *linguistic term*) складник терм-множини (нечіткої множини) [Сэпир 1985, с. 57; Dimitrov, Korotkich 2002; Zadeh 2000].

Лінгвосеміотика – наука, що досліджує смислоутворення як результат взаємодії знаків суміжних знакових систем [Алефиренко 2005б; 2007а; 2007б; 2007в; Шевченко 2012].

Лінійна (лінгвальна) і нелінійна (схематична) система репрезентації – (англ. *linear (lingual) and nonlinear (schematic) system of*

representation) «лінгвальна» система репрезентації ґрунтується на принципах лінійної послідовності, «схематична» – на принципах холістичної (нелінійної) симультанності [Tyler 1978, с. 100]. Схематична система репрезентації, втілюючи нелінійні процеси ментального конституювання дійсності, виявляє очевидні аналогії з концепцією А. Пайвіо щодо *образної* системи кодування [Paivio 1990] і *універсальним предметним кодом* М.І. Жинкіна [Жинкин 1964].

Осмислення тексту як цілісної єдності змістових і формальних характеристик не є лінійним і здійснюється мовною особистістю із залученням низки когнітивних процесів – аперцепції, евалюації, систематизації, дедукції, індукції. Ці психологічні і логічні операції, що спираються на життєвий і комунікативний досвід, соціальні конвенції, поведінкові і перцептивні патерни, зумовлюють формування певних *репрезентаційних схем* сприйняття, осмислення і означення фактів дійсності.

Ці репрезентаційні схеми (*representational frameworks* [Matthen 2006, с. 160]), що втілюють симультанність (холістичність) осягнення смислу тексту, мають телеологічне підґрунтя, оскільки актуалізація текстового концепту як фінальна мета (*Телос*) не може розглядатися поза межами системи ціннісно-цільових координат. Сукупність текстуально відображених фактів дійсності як текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле неухильно зазнає семіотизації крізь призму базових онтологічних категорій добра і зла, істини та хибності.

Логічні операції з нечіткими семіотичними множинами – *об'єднання, доповнення, перехрещення, включення* як способи подальшого розгортання структури семіотичних множин шляхом прирощування смислів мовним репрезентантам фактів дійсності як компонентам множини. Внаслідок *об'єднання* формується множина, що містить ті елементи, котрі належать хоча б одній із складених підмножин.

Виявом значущих відношень між елементами семіотичних множин є також логічна операція *доповнення* семіотичних елементів, котрі не містяться в жодній іншій множині.

У процесі дискурсивного семіозису як знаковій діяльності, операція доповнення до універсальної множини семіотичних елементів можлива шляхом телеологічної атрибуції смислу номінаціям фактів дійсності особистісних смислів у вигляді алегоризації на основі референційних зв'язків з позатекстовою дійсністю.

Перехрещення – (або спільна частина нечітких семіотичних множин) виявляється у наявності тієї ж самої номінації у декількох нечітких семіотичних множинах. Спільна частина розглядається як множина елементів, що належить декільком множинам. Множини вважають *неперехрещуваними*, якщо вони не мають спільних елементів. Множини мають певні усталені символічні позначення, як от: M – множина; $\cap$ – перехрещення множин; $=$ – еквівалентність; $\emptyset$ – пуста множина. Стосунки між елементами підмножин відповідають логічним принципам *комутативності* й *асоціативності*. Асоціативність ґрунтується на довільній переміщуваності елементів певної множини, заданій лінгвістичною змінною. Комутативність у структурі нечіткої семіотичної множини виявляється у переміщуваності її компонентів [Кондаков 1976, с. 54, 254, 356, 357].

Мета – у дискурсивній парадигмі узагальнений мовний репрезентант прагнення до досягнення бажаної цілі, або, за термінологією Е. Рош, прототип – «одиниця, що найбільшою мірою виявляє властивості, спільні з іншими одиницями цієї групи» [Rosch 1978, с. 29]. Мета дії зазвичай постає її причиною.

Мета як прототип і як узагальнювальний лексичний репрезентант у своїй семантичній структурі відображає аспекти моральності у визначенні

засобів досягнення бажаного результату у латентному, потенційно імплікованому сенсі, бо мета є невіддільною від ціннісного морального вибору [Разеев 2009, с. 10; Auxter 1982.; Kant 1998; Woodfield 2010, с. 5; Wright 1976, с. 58]. Мета відрізняється від Аристотелівського *Телоса* тим, що для *Телоса* морально-цільовий складник є пріоритетним, постає ядром його семантичної структури.

Метанаратив – висловлення як комунікативна подія або топологічно об'єднана сукупність висловлень, котра слугує умовним інтертекстуальним атрактором, що інтегрує наративи тематично споріднених дискурсів [Ліотар 1998, с. 10].

Методи дослідження телеологічної лінгвосеміотики – (грец. *methodos*: способи дослідження) *загальнонаукові* (аналіз та синтез, аналіз емпіричного матеріалу, індукція і дедукція, зіставлення, абстрагування, узагальнення) та *спеціальні* (лінгвістичний аналіз, описовий метод, метод системно-структурного аналізу).

Основними методами дослідження категорії телеологічності у дискурсі є:
дискурс-аналіз (для семіотико-імовірнісного моделювання перебігу дискурсивної реалізації категорії телеологічності);

семіотико-імовірнісний аналіз (для виявлення імовірнісних закономірностей реалізації категорії телеологічності);

методи нечіткої логіки, м'які і наближені обчислення (для виявлення алгоритмів структурно-семантичної організації нечітких семіотичних множин як прихованих асинтаксичних телеологічних експонентів);

контекстуальний аналіз (для виявлення впливу контекстуального оточення на динамізм змістових характеристик семіотичних одиниць в англomовному дискурсі);

системний аналіз, підґрунтям якого є загальна теорія складних систем (для розгляду англомовного дискурсу крізь призму принципу невизначеності);

метод декомпонування дискурсу як складної системи (для дослідження реалізації категорії телеологічності на декількох рівнях: на рівні мікроструктур (на рівні висловлень, фрагментів тексту), на рівні макроструктур у межах цілісного тексту (глобальний рівень, рівень семантичних макроструктур), на рівні формальних суперструктур (рівень інтертекстуальної взаємодії);

аналіз мовленнєвих актів (для аналізу комунікативно-функціональних характеристик дискурсивних конститuentів у залежності від комунікативних настанов мовців);

метод редукування семіотичного простору публіцистичного тексту до базових імен денотатів (сутностей) із залученням принципів феноменології [Бюлер 1993; Гуссерль 2000; Дерріда 2001; Хайдеггер 1997; Горелов 2003; Новиков 1983] (для евристичної ідентифікації телеологічного підґрунтя смислу окремих висловлень і текстового концепту);

метод систематичної інтроспекції для евристичного розгляду лінгвальних виявлень диспозиційної налаштованості мовної особистості за допомогою авторефлексивного спостереження (для гіпотетичного аналізу телеологічно детермінованих дискурсивних семіотичних процесів, які виходять за межі тексту внаслідок метасеміотичного впливу дійсності) [Вундт 2002; Гиппенрейтер 1988; Willems 2012; Локк 1960; Величковський 2006; Петряков 2013].

Мімізис – (грец. *mimesis*: імітація, уподібнення) імітація або репрезентація людської поведінки у тексті (зокрема, поетичному) [Plato 2003; Hawkins 1995, с. 569].

Множина – (англ. *set*) будь-яке зібрання певних і відокремлюваних один від одного «об’єктів» сприйняття, мислене як єдине ціле [Кантор 1985, с. 22, 36, 170, 173; Кондаков 1976, с. 354]. Для наочного представлення поняття множини, підмножини та її елементів (денотатів – за А.І. Новіковим) у якості графічного представлення теоретико-множинного аналізу смислу предикатів застосовують позначення об’єктів та фактів реальної дійсності – рослинний світ, державну структуру, сукупність елементів механізмів тощо [Кондаков 1976, с. 355; Новиков 1983, с. 133, 167, 168; Новиков 2001, с. 36-37].

Множина як поняття нечіткої логіки також визнане релевантним і використовується у межах функціонального підходу у лінгвістиці для позначення певної функціональної одиниці або єдності, елементи котрої знаходяться у стосунках взаємної кореляції і спрямовані на виконання певної мети [Longacre 1965, с. 65].

У термінах феноменології використано поняття «феноменальна множина» як результат феноменологічної редукції у процесі конституювання реальності (саме у цьому сенсі використано поняття нечіткої семіотичної множини у телеологічній лінгвосеміотиці): осмислення й означення зазнають сукупності фактів дійсності як елементів ноуменальних монад, як речей у собі, як складників дознакової реальності. У дискурсі множини здобувають матеріальне виявлення у вигляді тематично і телеологічно співвіднесеної сукупності мовних репрезентантів фактів дійсності, котра забезпечує актуалізацію текстового концепту.

Мовний репрезентант – лексичне втілення мовної репрезентації як «мовне формулювання стосовно предметів і станів речей» [Бюлер 1993, с. 157]. Термін введено у теорії мовної репрезентації Карла Бюлера, котрий використовує це поняття узгоджено з феноменологією Е. Гуссерля [Бюлер 1993, с. 64-65; Гуссерль 2000].

У телеологічній лінгвосеміотиці мовні репрезентанти фактів дійсності можуть бути еквівалентними як синтаксично завершеним словосполученням (у функції канонічного телеологічного пояснення), так і окремим лексичним номінаціям, що мають предикативну природу прихованого судження, фрагменту тексту у функції телеологічної дескрипції (стосовно просторового розташування, хронологічної послідовності) і цілісним текстам [Шевченко 2016].

Монада – (грец. *monas*: єдність) цілісна динамічна сутність [Лейбниц 1982], агрегація елементів котрої у єдине ціле зумовлена певною метою («програмою»), і активність яких скерована на «прогресивну актуалізацію їхнього потенціалу» [Woodfield 1976, с. 12-13].

У телеологічній лінгвосеміотиці монадоподібні єдності у вигляді телеологічно зумовлених нечітких множин у дискурсі розглянуто як сукупність мовних репрезентанти фактів дійсності. Вони зазнали селективного профілювання у процесі актуалізації феноменологічного потенціалу текста у перебігу дискурсії. У термінах феноменології утворені множини постають результатом осмислення, означення й конституювання дійсності.

Монадологія Г. В. Лейбніца – телеологічне вчення про *a priori* встановлену гармонію у світі [Лейбниц 1982]. Відповідно до вчення Г.В. Лейбніца, будь-яка складна сутність є сукупністю гармонійно сполучуваних простих субстанцій – монад. За своєю природою монада є елементарною одиницею, проте вона втілює розмаїття станів і відношень, припускає подільність, відмінність від інших монад, невпинну внутрішню динаміку, множинність у єдності. Зазначені властивості монад Г.В. Лейбніц розглядає як такі, що зумовлені особливостями перцепції, є результатом рефлексивних актів і скеровані прагненнями (ентелехією) як рушійною силою внутрішніх процесів [Лейбниц 1982].

Негативний зворотній зв'язок – (англ. *negative feedback*) критичне осмислення фактів дійсності за принципом «негативного зворотнього зв'язку» як регулятивний чинник доцільної «телеологічної поведінки» індивідуума [Rosenblueth, Wiener, Bigelow 1943, с. 19]. У телеологічній лінгвосеміотиці негативний зворотній зв'язок розглянуто як смислоутворення, як продуктивне осмислення реальності у дискурсі.

Продуктивне мислення у цьому контексті є орієнтованим на безумовне врахування потенційного або актуального негативного зворотнього зв'язку у вигляді реакції реципієнта на цілеспрямовану (телеологічну) комунікативну поведінку. А. Розенблют, Н. Вінер і Дж. Бігелу стверджують, що «будь-яка цілеспрямована діяльність потребує негативного зворотнього зв'язку. Якщо мета має бути досягнута, то в певний момент є необхідними сигнали від неї, щоб направити поведінку» [Rosenblueth, Wiener, Bigelow 1943, с. 19].

Певні мовні репрезентанти можуть виконувати функції мовних засобів вираження потенційного або актуального негативного зворотнього зв'язку у вигляді реакції реципієнта на цілеспрямовану (телеологічну) комунікативну поведінку. Наприклад, ці мовні засоби можуть набувати характеристик телеологічних дескрипцій засобами лексичних конструкцій, що позначають *перешкоди* на шляху до досягнення поставленої мети.

Нелінійність – принцип функціонування адаптивних складних систем. Нелінійність базується на законах гіпотетичного сприйняття, індуктивної логіки та продуктивного мислення. Як невіддільний атрибут прирощування смислу текстуально відображеним мовним репрезентантам фактів дійсності нелінійність виявляється у дискурсі у продуктивному мисленні як “пошуці або випробуванні можливого сенсу” на відміну від

розуміння як інтерпретації або репродуктивного «тлумачення наперед-даної чи откровенної істини» [Яусс 2001, с. 371].

Осмилення, переосмилення, конституювання і реконституювання текстуально відображеної дійсності, здобуває реалізацію як засобами лінійної (мовної), так і нелінійної «схематичної» системи репрезентації. Нелінійна система репрезентації пов'язана зі схематичною природою сприйняття, оскільки осмилення тексту ґрунтується на дуалізмі мислення як симбіозі лінгвальних і ментальних «схематичних» принципів репрезентації дійсності [Tyler 1978, с. 98].

Нелінійність реалізації категорії телеологічності у дискурсі має узгодженість з принципами функціонування адаптивних складних систем, оскільки висловлення постають «складними символічними діями», які підкоряються нескінченній кількості цілей і призводять до невизначеної кількості наслідків, деякі з них є непередбачені або непередбачувані [Johansen 20026, с. 70].

Неврівноваженість векторів актуалізації смислових характеристик висловлення і текстового концепту посилюється також і тим, що їхнє осмилення адресатом-читачем ґрунтується на розмаїтті поведінкових патернів, образ-схем, явищ підсвідомої природи, стереотипів, упередженостей. Відтак, певна лексична одиниця може розглядатися як потенційний згорнутий текст, змістові характеристики якого реалізуються варіативно, актуалізуючи потенційні семантичні шари, що «належать і мові і позамовному – домислюваному – рівню» [Кононенко 2010, с. 147].

Лінгвістично релевантне і дотичне до феномену нелінійності поняття «нечітка семіотична множина», що позначає елементарну телеологічно й концептуально організовану асинтаксичну семіотичну структуру, втілює нерозривність суто *нелінійної* (схематичної) специфіки феноменологічного конституювання дійсності у вигляді *об'єму* семіотичної множини елементів, і *лінійну* у вигляді повної множини мовних репрезентантів фактів дійсності.

Текстуальне відображення дійсності як результат дії принципу синестетичного ізоморфізму, виконання перцептивних і логічних операцій ініціює при осмисленні текстового концепту так зване нелінійне, багатомірне «об'ємне мислення» [Арнхейм 1974, с. 77].

Нелінійне осмислення концепту забезпечує цілісність його сприйняття як багатогранного феномену, «актуалізуючи у процесі мисленнєвої діяльності різні ознаки у їхній сукупності» [Попова, Стернин 2007, с. 78].

Семіотичні структурні єдності втілюють у дискурсі нелінійні принципи смислоутворення на основі лінгвістично застосованої *феноменологічної редукції* [Бюлер 1993, с. 64-65]. З огляду на їхній нелінійний характер, телеологічно детерміновані семіотичні процеси у дискурсі можуть бути предметом лише *імовірнісного* наукового осмислення як стосунки між елементами будь-якої складної системи.

Результати розвідок квантової природи світу, що виявляється у нелінійно організованих (*decoherent*) структурах, надають підстави для залучення до дослідження нелінійних аспектів дискурсивної реалізації категорії телеологічності поняття «приховані змінні» (*hidden variables*): каузальні, комплементарні, модальні чинники (як вияв можливостей і неймовірностей) [Bub 2000, с. 52, 207].

Зазначені телеологічно детерміновані чинники розгортання семантичних процесів в англomовному дискурсі відповідають поняттю «приховані змінні», враховуючи їхню латентну природу, динамізм, залежність від рухомих ціннісно-цільових складників свідомості, що потребують застосування імовірнісних процедур виявлення.

У телеологічній лінгвосеміотиці зокрема алегоризація розглядається як реалізація дії нелінійних механізмів смислоутворення у дискурсі. Осмислення текстуально відображених фактів дійсності є нелінійним, передбачає залучення телеологічної домінанти мовця і виходить у позатекстовий семіотичний простір у вигляді алегоризації. Телеологічні аспекти смислоутворення, з огляду на їхню духовну, морально-етичну,

ціннісну природу, ґрунтуються, перш за все, на процесі алегоризації, як актуалізації метасеміотичних зв'язів з позатекстовим семіотичним простором крізь призму системи морально-етичних принципів.

Нечітка логіка (теорія нечітких множин) – (англ. *fuzzy logic*) наука, що оперує поняттями і категоріями, застосовними до аналізу нечітких баз даних; ґрунтується на інтегративному використанні кількісних і не кількісних (якісних) методів, залучає до дослідження складних систем нечіткі концепти (“*fluid concepts*” [Hofstadter 1995]) – *лінгвістичні модифікатори* («*more*», «*less*», «*about*»), що базуються на процедурах градування [Dimitrov, Korotkich 2002; Merrell 1998].

Поняття *градування* є лінгвістично релевантним [Сэпир 1985, с. 43], і є одним із ключових і застосовних для якісного аналізу перебігу реалізації категорії телеологічності в дискурсі. Характерною рисою численних термінів теорії нечітких (розмитих) множин є яскраво виражена лінгвальна співвіднесеність: «*лінгвістичний модифікатор*», «*лінгвістичний терм*», «*лінгвістична змінна*».

Нечітка множина – (англ. *fuzzy set*) динамічна цілісна сукупність елементів, які об'єднуються за варіативними критеріями належності до множини. Кількісне вираження функції належності певного елемента до нечіткої множини може приймати будь-яке значення у проміжку від 0 до 1, а не лише 0 чи 1 [Zadeh 2000, с. 4-28]. Поняття «нечітка множина» (*fuzzy set*) лежить в основі теорії невизначеності, яка може бути використана для моделювання дискурсивних семантичних процесів. У мовознавстві релевантність принципу невизначеності є доведеною [Залужна 2016;].

Нечітка семіотична множина – телеологічно зумовлена цілісна сукупність мовних репрезентантів фактів дійсності з відкритою

динамічною структурою у вигляді організованої за принципами кореляції множини семіотичних одиниць. Поняття «нечітка семіотична множина» позначає елементарну телеологічно й концептуально організовану асинтаксичну семіотичну структуру, в якій нерозривно співвіднесені суто когнітивна (схематична) специфіка категоризації дійсності у вигляді *об'єму множини* елементів, і лінгвальна (лінійна) у вигляді множини мовних репрезентацій фактів дійсності, сукупний ціннісно-цільовий смисл яких не зводиться до значень окремих елементів.

Мовні репрезентанти фактів дійсності як лінгвальна об'єктивація результатів індуктивних інференцій, евристичних логічних операцій щодо виявлення причинно-цільового підґрунтя розгортання семіотичних процесів у дискурсі, у складі множини виконують функції прихованого (*covert*) асинтаксичного телеологічного експлананса до актуалізованого текстового концепта – *експланандума*. Нечітка семіотична множина втілює феномен неврівноваженості дискурсу як складної відкритої системи, реалізуючи принципи феноменологічного конституювання, осмислення й означення текстуально відображеної дійсності.

Нечітка семіотична множина є зіставною з ключовим поняттям телеологічно орієнтованої монадології Г. В. Лейбніца – *монадою* –, агрегація елементів котрої у єдине ціле зумовлена певною метою [Лейбниц 1982, с. 415], і активність яких скерована на реалізацію їхнього потенціалу [Woodfield 1976, с. 12-13].

Аранжування семіотичних одиниць у нечіткі множини відповідає також запропонованому Е. Гуссерлем поняттю «гармонія монад», яке відображає результати конституювання світу [Husserl 1960, с. 49; Мур 2003, с. 446-447]. У лінгвістиці, зокрема у семантиці, також визнано доцільність використання категорійно-поняттєвого апарату теорії нечітких множин [Бацевич 2009, с. 39; Лайонз 2003, с. 124-128; Семенець 2004, с. 24; Сэпир 1985, с. 57; Longacre 1965, с. 65].

Поняття «множина» (*set*) визнане релевантним у межах функціонального підходу у лінгвістиці для позначення певної функціональної одиниці, елементи котрої спрямовані на виконання певної мети [Longacre 1965, с. 65]. Функція належності мовних репрезентантів фактів дійсності до нечіткої семіотичної множини може бути семантично не вираженою, а лише ситуативною, контекстуально, цілепокладально зумовленою.

Функції належності елементів до нечіткої семіотичної множини є рухомими. Приналежність лексичної одиниці може варіювати відповідно до ціннісно-цілових векторів мовної особистості. Відповідно, мовний репрезентант може кваліфікуватись як такий, що має ситуативну характеристичну функцію належності до певної нечіткої семіотичної множини, або внаслідок телеологічної реорганізації зв'язків між елементами універсальної множини може здобувати функцію повної чи часткової належності.

Розглядаючи питання агрегації мовних репрезентантів фактів дійсності у нечіткі семіотичні множини, потрібно виходити із релевантних у телеологічній парадигмі психолінгвістичних принципів сприйняття тексту, котрі передбачають формування об'єднань образів, сукупність яких сприймається як смислові єдності. Елементи зазначених єдностей активно сполучаються на основі нових ремінісцентних та асоціативних сполучень («спряжений») [Гаспаров 1996, с. 325-327]. Ці ментальні структури, що забезпечують актуалізацію нелінійних процесів світосприйняття, об'єднує властивість *активного реструктурування* сприйнятої текстуально відображеної дійсності.

Принципи агрегації семіотичних елементів у певні *динамічні* концептуально і телеологічно зумовлені угруповання є предметом когнітивно-семіотичного аналізу і базуються на численних семіотичних, структуральних і психокогнітивних концепціях. Ці концепції постулюють

тезу схематизованості сприйняття дійсності у вигляді патернів, гештальтів, схем, сценаріїв, образ-схем і цілісності, структурованості і дискретності образу [Величковский 2006б, с. 62; Леви-Строс 1987; Hampe, Grady 2005].

У телеологічній лінгвосеміотиці нечітка семіотична множина розглядається як комплексний знак, котрий утворюється внаслідок здійснення логічної операції індуктивної інференції. Каталізатором утворення нечітких семіотичних множин постає феномен так званого «семіологічного парадоксу» (явища семіотизації і десеміотизації фактів дійсності [Барт 2003, с. 62]).

Нечітко визначені слабкоструктуровані знаки – у семіотичному сенсі семантично дифузні за своєю природою мовні репрезентанти фактів дійсності у тексті. Їх референтами можуть бути просторові, тілесні, часові, процесуальні, соціотичні явища [Налимов 2003], які відповідно до своєї природи потребують залучення імовірнісних принципів сприйняття і наукового осмислення.

Ноумен – (лат. *nomen*: ім'я) у телеологічній лінгвосеміотиці факт ще не означеної реальності; об'єктивно існуючий елемент позатекстової дійсності до її сприйняття і осмислення; об'єктивна сутність з інваріантними змістовими характеристиками як потенційно семіотизоване явище, подія чи об'єкт реальності, абстрагований від конкретної ситуації [Kant 1957, с. 28, 30, 206, 477, 789].

Онтологія – (грец. *ont*: єство; *logos*: вчення [Webster's New World Dictionary 1972]) наука про природу буття і, зокрема, про категоріальну структуру реальності [Гегель 1970; Grossmann 1992; Lowe 1995, с. 634]

Онтологічні категорії – базові онтологічні категорії, основні серед котрих – це *каузальність, процесуальність, предметність (матеріальне*

втілення дійсності), час, простір. Зазначені онтологічні категорії здобувають особливу методологічну значущість у телеологічній лінгвосеміотиці, оскільки каузальність у мережі міжкатегоріальних зв'язків виявляє інгерентну приналежність до телеологічної парадигми, в якій мета розглядається як наслідок причинних зв'язків [Allison 1995, с. 878]. Предметність і каузальність відповідають телеологічним концепціям: а) *інтерналізму* (у фокусі уваги є *innate goals* – цілі закладені природою як функція); б) *екстерналізму* (предметом аналізу є цілі, зумовлені середовищем) [Woodfield 1976, с. 29, 157].

Орієнтаційна діяльність – аналіз усього комплексу значущих для мовної особистості змін життєвого простору – сенсорно сприйнятих і тих, що є результатом логічних операцій [Величковский 2006а, с. 321].

Особистісний смисл – а) життєва значущість змісту висловлення для мовної особистості; б) особистісна, егоцентрична специфіка тлумачення висловлення, як вияв «вмотивованого» відношення до сказаного чи написаного шляхом залучення значення до структури свідомості мовної особистості [Леонтьев 1983, с. 9].

Поле (лексичне) – сукупність мовних (головним чином – лексичних) одиниць, об'єднаних змістовою спільністю (іноді спільністю формальних показників), що відображає понятійну, предметну, або функціональну подібність [Кузнецов 1990].

Полімодальність – доцільне комбіноване використання у пізнанні і комунікації декількох способів (модусів) світосприйняття і спілкування (вербального, візуального, кінетичного, просодичного, проксемічного) як вияв симбіозу суміжних семіотичних систем, оскільки «практична

свідомість *homo sapiens* <...> є синтезом багатьох комунікативних систем» [Радчук 2005].

Основи полімодального підходу до комунікації закладалися ще у парадигмі паралінгвістики, котра досліджує невербальний аспект спілкування [Горелов 1980; Колшанский 1974; Макарук 2019; Серякова 2017; Birdwhistell 1970]. Термін «полімодальність» запропонував М. Хеллідей [Halliday 1978], прагнучи подолати «мономодальний» підхід до мовлення, в межах котрого розглядалися лише вербальні аспекти комунікації [Зеленкова 2017, с. 33]. Паралельно використовуються близькі за значенням терміни «мультимодальність», «полікодовість», «мультиканальність» [Загидуллина 2019; Зеленкова 2017; Омеляненко, Ремчукова 2018].

Постнекласична наука – сучасний якісно новий етап розвитку пізнання і становлення нового типу наукової раціональності, пов'язаний з дослідженням складних систем із залученням ціннісних факторів до сукупності пояснюючих положень науки [Стёпин 1989; Кримський 2003; Кизима 2005; Мелков 2012; Домброван 2012].

Постнекласика, інтегруючи ціннісні категорії і етичні регулятиви, не є спростуванням ідеалів класичної науки, стосовно вимог щодо достовірності й об'єктивності наукових надбань, не є «апологією множинності» [Мелков 2012; Стёпин 2011, с.206].

Постнекласика виявляється не тільки науковою, але також і світоглядною революцією, оскільки є зорієнтованою як на внутрішньо-наукові, так і на загальнокультурні цінності, що «дозволяє уникнути релятивізму, знайти єдність, не втрачаючи при цьому множинність» [Мелков 2012].

У методологічному сенсі для постнекласичної парадигми властивим є поширення міждисциплінарних досліджень, комплексних дослідницьких

програм, підвищення уваги до функціонування соціально-політичних чинників і факторів телеологічності [Разеев 2009].

Потенційна нескінченність семантичних перетворень – теза про здатність мовних засобів передавати «нескінченну множину мислимих смислів» [Жинкин 1964, с. 27] і одвічну «незавершеність слова», котре постійно перебуває у процесі змін і становлення [Карманова 2010].

Термін «потенційна нескінченність» як можливість необмежених перетворень належить Аристотелю [Аристотель 1981, с. 110-112]. Список семних конкретизаторів значення слова залишається відкритим [Балашова 2011], класифікація асоціативних переосмислень не має нижньої межі [Никитин 1974].

Розгортання семантичної структури слова визначається:

а) межою обізнаності мовної особистості про позначене лексемою явище або предмет згідно з теоремою К. Геделя про неповноту знання [Пиньейро 2015];

б) ціннісно-цільовою налаштованістю (домінантою або диспозицією) мовця [Шевченко 2020б], оскільки висловлення підкоряється нескінченній кількості цілей і призводить до невизначеної кількості наслідків у вигляді смислових асоціативних прирощень адресатом. Деякі з них непередбачені і непередбачувані з точки зору продукування висловлення адресантом і його сприйняття адресатом.

З іншого боку, неподільність окремої семи у семантичній структурі слова також постає відносною, оскільки «неподільність і атомарність» семи відповідає лише певному рівню аналізу. Цей окремий компонент значення може мати не менш складну структуру в залежності від методики, підходів і принципів аналізу [Балашова 2011].

Потенційна сема – сема, яка формується на основі асоціацій [Степанова, Шрамм 1980] і наявність котрої у семантичній структурі

слова є імовірною. Потенційна сема є результатом атрибуції (приписування) значення спільнотою [Гак 1990, с. 262]. Такі семи у семантичній структурі слова здобували назву *потенційних* [Гак 1990, с. 262; Арнольд 1979, с.10], *імовірнісних* [Стернин 1985, с. 54-73], *диспозиційних* [Стернин 1985, с. 54-73]; *особистісних* [Верещагин, Костомаров 1980, с. 52, 125], *оказіональних* [Арнольд 1979, с. 12]. Наявність імовірних як потенційно актуалізованих сем виявляють емпірично, методом рефлексивного і контекстного аналізу [Балашова 2011].

Потужність множини (об'єм множини) – за Г. Кантором позначення кількісного вираження сукупності елементів множини [Кантор 1985, с. 146]. У телеологічній лінгвосеміотиці потужність (об'єм) нечітких множин визначається за квантитативними характеристиками. Потужність нечітких семіотичних множин, є телеологічно зумовленою і показовою з точки зору їхньої ціннісно-цільової значущості для актуалізації текстового концепту [Шевченко 2009а].

Принцип невизначеності – (англ. *uncertainty principle*) онтологічно зумовлена квантовою природою світу константна неповнота сукупності отриманих даних як властивість осмислення дійсності [Heisenberg 2007]. У телеологічній лінгвосеміотиці функціонування принципу невизначеності у перебігу реалізації категорії телеологічності у дискурсі виявляється у *плюралістичному* означенні фактів дійсності як наслідок суб'єктивованих інференцій і індуктивних логічних операцій. Дія принципу невизначеності у дискурсі полягає у зворотньо пропорційній взаємодії двох змінних: чим чіткіше виявляються одні характеристики певної мовної одиниці, тим більш невизначеними постають інші, і навпаки.

Відповідно до положень діалектичної логіки, що ґрунтується на концепції множини, поняття невизначеності є одним із провідних і є універсальною властивістю осягнення смислу процесів розвитку і життєдіяльності взагалі [Туровская 2005]. Аксиоматична завершеність смислу при сприйнятті тексту, наявність ознак бездоганної досконалості у вигляді застиглих образів у свідомості читача свідчить про поверхневу, лише часткову актуалізацію феноменологічного потенціалу тексту.

Поняття невизначеності також охоплює ірраціональний, чуттєвий компонент свідомості, що не підкоряється законам жорсткої логіки у межах телеологічної проблематики як вияв когнітивних процесів, пов'язаних з «містичною інтуїцією» [Wired 1995, с. 418].

Наявність джерел інформації з нечітко визначеним знаковим оформленням (зокрема – біоінформації [Pariseau 1998]) також свідчить на користь залучення принципу невизначеності до дослідження процесів осмислення і розуміння тексту. Вчені довели існування нечітко вираженої «організаційної» математично обґрунтованої гармонійної співвіднесеності частин і цілого як носія певного смислу [Неборсина 1997], як так званої «третьої сигнальної системи» [Шмелев 1990, с. 234].

Ілюстрацією телеологічно зумовленого амбівалентного осмислення змістових параметрів висловлення у дискурсі як складній адаптивній системі, що зазнає впливу принципу невизначеності [Пригожин, Стенгерс 2007; Залужна 2016; Cameron, Larsen-Freeman 2007], може бути неоднозначне витлумачення смислу комунікативної події, котра здобуває статус і функції так званого «метанаративу» [Лиотар 1998, с. 10].

Приховані змінні – (англ. *hidden variables*): каузальні, комплементарні, модальні чинники (що сприяють виявленню можливостей і неймовірностей) [Bub 2000, с. 52; Palmer 2014]. Використовуючи поняттєвий апарат розвідок квантової природи світу, яка виявляється у

вигляді нелінійно організованих (*decoherent*) структур, до дослідження нелінійних аспектів дискурсивної реалізації категорії телеологічності залучено поняття «приховані змінні». У лінгвістично релевантному сенсі реалізація категорії телеологічності відповідає ідеї функціонування прихованої змінної, враховуючи її латентну природу, динамізм, залежність від рухомих мотиваційних складників свідомості.

Приховані змінні є приналежністю проблематики, котрою переймається *імовірнісна методологія*. Вона ґрунтується на принципах теорії імовірності Баєса [Chater, Oaksford 2008], нечіткої логіки та теорії нечітких множин [Zadeh 2000]. Зокрема, методологія Баєсової імовірності (*Bayesian probability*) застосовується у процесі виявлення ступеню достовірності або невинуватості висунутої гіпотези за градуйованою шкалою у інтервалі між 0 та 1 [Lukasiewicz, Martinez, Predoiu, Simari 2015; Steorts 2015]. Для телеологічного дослідження релевантною постає проблематика прихованих змінних у їх дискурсивному виявленні.

Продуктивне мислення – креативне мислення, яке здійснюється на рівні системи образів і віддзеркалює ментальність особистості [Вертгеймер 1987]. Поняття «продуктивне мислення» ґрунтується на концепції утворення нового смислу при сприйнятті тексту на відміну від ідеї репродуктивної інтерпретації закладеного автором смислу, його «видобуванні» із тексту. Продуктивне мислення є евристичним за природою і застосовне, зокрема, у структурній лінгвістиці, зосередженій на продуктивному творчому мисленні у ситуації невизначеності з опорою на вторинні, неточні регулятиви.

Проективна методика – у психології використання сукупності невизначених «(слабкоструктурованих) стимулів» [Войтко 1982, с. 135] для виявлення неявно виражених суттєвих рис мовної особистості

(диспозицій, заангажованостей). Невизначені стимули вказують на телеологічно релевантні афективно-вольові властивості мовної особистості (настанови та життєві потреби), разом з неусвідомленими, що належать до ірраціонального (чуттєвого) складника когніції [Соколова 1980; Харламенкова 1995; Woodfield 1976, с. 26; Wright 1976, с. 12].

Проективні методики досить ефективно надають уявлення про психолінгвістичні механізми сприйняття текстуально відображеної реальності залежно від індивідуальних настанов і цілей мовної особистості. Проективні методики уможливають виявлення телеологічної специфіки індивідуального сприйняття дійсності і цілепокладальні міркування щодо наділення її певним смислом.

Пропозиція – (лат. *propositio*: ствердження, констатація) елементарна структура репрезентації знань, «семантичний інваріант, загальний для усіх членів модальної і комунікативної парадигм речень і похідних від речень конструкцій» (речення, висловлення, мовленнєвий акт) [Арутюнова 1990, с. 401]; атомарне речення з інваріантним смислом, що складається з суб'єкта, предиката, актантів [Рассел 2001].

Простору категорія – топологічні або векторні характеристики реальності. Як телеологічно детермінований чинник смислоутворення в англomовному дискурсі категорія простору може бути лише умовно відокремлена від категорій часу та процесуальності. Оскільки «семантичний поділ» дійсності визначається потребами і системою цінностей людини [Брунер 1977, с. 65; Brandt 2004], врахування цього факту видається доречним у дослідженні дискурсивної реалізації категорії телеологічності.

Проблематика простору як лінгвістично релевантного поняття знайшла відображення у сучасній когнітивній лінгвістиці, семіотиці й психолінгвістиці [Барабанщиков 2006; Митин 2004]. Реалізація категорії

телеологічності в англomовному дискурсі неможлива без врахування просторових і часових координат дійсності як складників цілісного феноменологічного поля. Осягнення просторових характеристик текстуально відображеного середовища є ієрархічно організованим і складним феноменом.

Вербально об'єктивовані у тексті топологічні або векторні характеристики текстуально відображеної дійсності для читача є засновками для подальших евристичних логічних операцій – умовиводів, індуктивних інференцій, що призводять до смислоутворення, телеологічної атрибуції смислу мовним репрезентантам фактів попередньо структурованої автором у просторово-часових координатах текстуально відображеній реальності.

До сукупності мовних засобів, що реалізують категорію простору, перш за все, належать мовні репрезентанти топографічних і ландшафтних характеристик дійсності та вербально об'єктивовані просторові відношення у телеологічній перспективі між мовними позначеннями категорій процесуальності, предметності, соматички у певних часових координатах.

Змістові характеристики зазначених лексичних одиниць за визначенням є рухомими, що спричинено, по-перше, їхньою надзвичайною референційною нечіткістю та концептуальною узагальненістю. Змістова розмитість просторових мовних репрезентантів з точки зору ціннісно-цільових характеристик зумовлена суб'єктивованою телеологічною специфікою світосприйняття.

Прототип – (грец. *protos*: перший і *tipos*: тип) одиниця мовної категоризації, типовий представник, що найбільшою мірою виявляє найвиразніші властивості, спільні з іншими одиницями певної групи на основі родинної схожості. Компонент цілісної структури, що реалізує ці властивості у найчистішому і найповнішому вигляді [Rosch 1978, с. 29].

Процесуальності категорія – процесуальність (*kinesis*) – це сутнісна характеристика життєдіяльності, що виявляється у вигляді динамічних процесів, трансформацій об'єктів реальності, їхніх змін, розвитку, у русі і просторі [Аристотель 1981, с. 103; Macintosh 1995, с. 447]. Власне дійсність, життєдіяльність ототожнюється з процесом: «Реальність є процесс» [Уайтхед 2007, с. 457]. Телеологія зосереджена прямо чи опосередковано на співвіднесених з поняттям цілі *діяльнісних* сторонах буття, котрі пов'язані з процесуальними аспектами дійсності.

Мовні репрезентанти дії в англomовному дискурсі здобувають осмислення і означення як процесуальний прояв дійсності і вступають у знакові відносини у системі міжкатегоріальних зв'язків [Шевченко 2010б]. Відповідно до тенденцій сучасних лінгвістичних наукових розвідок дискурсивні процеси розглядають у *діяльнісному* соціально-психологічному середовищі, де у фокусі уваги є не предмети у часі і просторі, а *події* [Шабес 1989]. Концептуальне представлення результатів осмислення світу також має атрибути процесуальності. Деякі вчені тлумачать концепт як «подію, а не сутність і не річ» [Делёз, Гваттари 2007, с. 401].

Події як вияву категорії процесуальності онтологічно притаманна телеологічність як у реальній дійсності, так і у вторинному дискурсивному семіотичному просторі. Мовні репрезентанти процесуальних фактів дійсності у функції експанандума телеологічного експонента в англomовному дискурсі потребують розгорнутого вербального відображення, оскільки подія має бути представленою у релятивному оточенні ціннісно-цільових зв'язків, які б відображали або давали уявлення про агента, об'єкта, бенефіціанта дії (використовуючи термінологію семантичних ролей у відмінковій граматичі).

Під подією розуміємо елементарний факт реальності, який має *відносну смислову і процесуальну завершенність*. Подіями, які зазнають

семіотизації, можуть бути як заплановані дії, вчинки, офіційні заходи, так і незалежні від цілепокладання стихійні соціальні й природні процесуальні факти реальності.

Регулятивний концепт – телеологічно релевантний ціннісний компонент і «змістово-оцінний кодекс» певної культури [Карасик 2002] як ментальне утворення, що зумовлює культурні домінантні сценарії поведінки мовної особистості.

Релевантність телеологічна – ціннісно-цільова відповідність певної одиниці критерію належності до нечіткої множини. Визначення належності лексичних одиниць до нечіткої семіотичної множини є складною евристичною процедурою, з огляду на залученість до дискурсивного смислоутворення розмаїття чинників (разом з суб'єктивними та ірраціонально-інтуїтивними).

Критерії належності до певної множини пов'язані з поняттям «*релевантність*», котре застосовне до формування нечітких семіотичних множин. Визначаючи релевантність як критерій належності певної лексичної одиниці до нечіткої множини, доцільно спиратися на тезу про необхідність розгляду «думки і мови» як складників реальності [Bohm 2002, с. 42].

Встановлення релевантності, нерелевантності за ступенем належності до нечіткої множини є ментальним ціннісно-цілепокладальним актом, подібним до евристичного процесу пошуку ознак істинності, хибності чи моральної валідності висловлень. Залучення евристичних принципів наукової рефлексії зумовлене ще і тим, що питання релевантності розглядається як пріоритетніше, ніж питання істинності, а виявлення релевантності прирівнюється до мистецтва, яке потребує креативності [Bohm 2002, с. 42, 43].

Репрезентант – (лат. *re-*: знову і *praesentare*: надавати, викликати в уяві) похідний термін від поняття “репрезентація”. За К. Бюлером репрезентація – це «мовне формулювання щодо предметів і станів речей» [Бюлер 1993, с. 64-68]. Він використовувався у працях з теорії мовної репрезентації Карла Бюлера узгоджено з феноменологічними постулатами Е. Гуссерля. Мовні репрезентанти фактів дійсності можуть бути еквівалентними як синтаксично завершеним словосполученням (у функції канонічного телеологічного пояснення), так і окремим лексичним номінаціям, фрагментам тексту у функції телеологічних дескрипцій (просторове розташування, часова послідовність).

Ідея репрезентативності закладена у Платонівському понятті «мімезис» [Plato 2003] і використана у теорії сприйняття у вигляді «репрезентативних схем» [Барабанщиков 2006; Merleau-Ponty 2002; Tyler 1978, с. 100]. Поняття «репрезентація» у телеологічній лінгвосеміотиці слугувало для обґрунтування особливостей формування нечітких семіотичних множин як асинтаксичних телеологічних експонентів [Шевченко 2012].

Репрезентація лінгвальна і схематична – (англ. *lingual and schematic representation*) способи представлення світу у свідомості мовної особистості, які ґрунтуються на дуалізмі мислення як симбіозі лінгвальних (лінійних) і ментальних «схематичних» (нелінійних, симультанних) принципів репрезентації [Tyler 1978, с. 98; Currie 2007, с. 19]. Ідея дуалізму сприйняття текстуально відображеної дійсності як лінгвальна репрезентація, і «схематична» як холістична (нелінійна, симультанна) репрезентація [Tyler 1978, с. 100] узгоджуються з психолінгвістичною концепцією щодо існування сукупності «довербальних» ментальних структур (нелінійна система репрезентації) [Горелов 1987, с. 54; Кристева 2004; Леонтьев 1983, с. 11].

Ресеміотизація – (лат. *re-*: знову і грец. *semaino*: позначати; *sema*: знак) означення текстуально відображеної реальності на метакогнітивному рівні [Величковский 2006а, с. 326] у формі вторинної семіотизації як “інтерпретація інтерпретації реальності”, що спрямована на вияв телеологічного підґрунтя осмислення дійсності автором тексту. Суть вторинного означення полягає у ресеміотизації адресатом уже означеного й відображеного адресантом факту дійсності, як екстраполяція текстуально відображеного факту дійсності у нову ціннісно-цільову систему (феномен «рефреймінгу») [Селіванова 2006, с. 517].

Діалогічна, адресантно-адресатна природа дискурсу припускає існування первинної і вторинної, дворівневої системи семіотико-імовірнісної структури дійсності. Текстове феноменологічне поле являє собою вербально зафіксований результат осягнення реальності, що віддзеркалює образ дійсності у свідомості адресанта-автора і підлягає вторинній семіотизації з боку адресата-читача.

Текстове феноменологічне поле надає можливості адресату відповідно до своєї телеологічної домінанти семіотизувати, ресеміотизувати або десеміотизувати мовні репрезентанти фактів текстуально відображеної дійсності, погоджуючись чи не погоджуючись з закладеним автором осмисленням і означенням фактів дійсності, виконувати інференційні операції і таким чином забезпечувати евристичну реалізацію дискурсивної категорії телеологічності.

Рефлексема – (лат. *re-*: знову; лат. *flectere*: згинатися; грец. *sema*: знак) імовірнісний компонент семантичної структури слова; «асоціативно-семантична одиниця», котра відображає процес і результат пошуку причинно-наслідкових зв'язків при осмисленні слова [Слива 2016, с. 163] і «забезпечує втілення <...> задумів і намірів мовної особистості»

[Карманова 2012а, с. 17], що вказує на її телеологічну сутність. У феноменологічному сенсі рефлексему розглядають як одиницю феноменологічного аналізу слова, як втілення «метасмислу» і єдності думки і слова [Карманова 2012а, с. 17].

Рефлексему тлумачать як асиметричну єдність «того, що позначає і того, що позначається», єдність «асоціативно-сміслового змісту і лексеми вторинно-номінативного використання», як мовленнєвий вияв «інтроспективної зверненості свідомості <...>, завдяки котрій мовленнєве мислення (думка, мовлення, уявлення і дискурсивне смислоутворення) стає рефлексивним» [Алефиренко 2012, с. 8-10].

Рівні аналізу семантики слова – а) рівень стійких, нормативно закріплених словниками значень та їх складників; б) рівень смислової структури слова, який містить у собі структуру лексичного значення та її елементи і який є утворенням вищого рівня [Манакин 2004].

Рівнопотужні нечіткі множини – нечіткі множини з ідентичною кількістю елементів [Кондаков 1976, с. 356-357].

Різниця нечітких семіотичних множин – сукупність семіотичних одиниць, яка не є залученою до жодної іншої нечіткої семіотичної підмножини [Кондаков 1976, с. 356-357].

Селективність – (англ. *selectivity*) логічний принцип продуктивного мислення як «навантаженого життєвим смислом (*meaningful*) вибору, котрий призводить до відносного гомеостазу у змінному середовищі» [Alexander 2014]. Селективність забезпечує відповідність дискурсивних семіотичних процесів принципу *наперед заданої гармонії* Г.В Лейбніца [Лейбниц 1982, с. 413]. Принцип селективності утворює смислову

гармонію у вигляді так званого «золотого перетину» («золотого сечения») [Неборсина 1997].

Семантична організація тексту – динамічна, нелінійна модель певного фрагменту дійсності, котра будується «на основі співвіднесення мовних висловлень з універсальними предметним кодом, що базується на моделях предметів і ситуацій», які не потребують повного розгортання або експлікацій зв'язків, оскільки вони закладені в інтелекті [Новиков 1983, с. 74]. Таке розуміння принципів семантичної організації тексту відповідає концепції деконструктивізму Ж. Дерріди та М. Хайдеггера [Деррида 1999; Деррида, Гурко 2001; Хайдеггер 1997]. Через посередництво цієї моделі у свідомості читача здійснюються розумові процеси, які ґрунтуються на певних усталених аперцептивних засадах і асоціативних зв'язках.

Семіозис – (грец. *sema*: *знак* і *sis*: *діяльність*) «процес, у котрому щось функціонує як знак» [Моррис 1983, с. 39]; семіотична діяльність у вигляді означування (сигніфікації) явищ, фактів чи об'єктів дійсності [Міготті 2003, с. 376, 377]. У дискурсі семіозис виявляється як *експлікований* складник процесу прирощування інформації [Мечковская 2004, с. 576]. У психолінгвістиці семіозис як сукупність глибинних мисленнєвих операцій означування визначають як «нейробіологічна здатність людини», реалізація якої здійснюється у процесі взаємодії «тіла, мозку й культури» [Залевская 2000, с. 5].

Семіотизація (означення) – (грец. *semaíno*: *позначати*) мовленнєво-мисленнєва операція означення як атрибуція смислу об'єктам чи явищам дійсності і надання їм знакового статусу. Логічним механізмом семіотизації постає умовивідна процедура *інференції*. Інференція за своєю природою ґрунтується на осмисленні *ціннісно-цільових* логічних

зв'язків між мовними репрезентантами фактів реальності, що зумовлює релевантність її розгляду у контексті телеологічної проблематики дискурсу.

Семіотизація являє собою телеологічно зумовлену атрибуцію смислу об'єктам чи явищам дійсності у вигляді вивідного знання у свідомості індивідуума і може здійснюватись довільно чи мимовільно (інтуїтивно). Явище семіотизації є приналежністю інтенціонально налаштованої свідомості. Логічним механізмом семіотизації постає умовивідна процедура інференції як аналізу і осмисленні причинно-цільових логічних зв'язків між мовними репрезентантами фактів реальності. Зазначений факт уможливорює розгляд семіотизації у контексті телеологічної проблематики дискурсу.

Семіотизація фактів дійсності у дискурсі у своїй основі передбачає потенційну наявність певної сукупності смислів *apriori* і одночасно *імовірність* їх реалізації при певних умовах. Дифузні лінгвістичні сукупності з інгерентною змістовою нечіткістю і слабкоструктурованістю (яка виявляється у вигляді асинтаксичних нечітких семіотичних конфігурацій) можуть бути дослідженими лише виходячи із припущення про *неможливість аксіоматично несуперечливої формалізації* (алгоритмізації) зазначених явищ.

Термін «семіотизація» використано у дослідженні реалізації категорії телеологічності у дискурсі у сенсі *цілеспрямованого* осмислення дійсності як «семіотизабельної субстанції», «перетворення» навколишнього світу, яке полягає у «висвітленні» у ньому семіотичних структур [Лотман 2010, с. 154]. Відтак, будь-який об'єкт, явище, подія, все, що привертає увагу, те, чому надається значущість, – зазнає семіотизації.

У дослідженнях неексплікованих і динамічних довербальних глибин смислу використовували термін «означення тексту» і залучали категорійно-понятійний апарат психоаналізу фрейдістського толку у межах *семаналізу* поетичного тексту [Кристева 2004].

Семіотико-імовірнісна методологія – система методів дослідження, яка ґрунтується на єдності *евристичного, онтологічного, гносеологічного, епістемологічного, аксіологічного, психолінгвістичного* аспектів наукового осмислення дискурсивних процесів, що характеризуються нелінійністю, певною хаотичністю, дифузністю

Зіставлення реальної й текстуально відображеної дійсності за семіотичними параметрами (тобто вихід у позатекстовий простір засобами системи референційних зв'язків) відбувається відповідно до семіотико-імовірнісного тлумачення мовних засобів як *другої сигнальної* системи, що «заміщує реальні об'єкти і певною мірою дії з ними» [Величковский 2006а, с. 333].

Вихід у позатекстову реальність при сприйнятті тексту здійснюється з метою пошуку тих реляційних зв'язків між явищами і предметами, які б слугували аргументативною основою означення, атрибуції смислу фактам текстуально відображеної дійсності. Семіотико-імовірнісна методологія поряд із залученням міждисциплінарного понятійного апарату уможливорює врахування й законів *інтуїтивного, ірраціонального* (чуттєвого) пізнання, які у дискурсі сприяють здійсненню евристичних процедур.

Семіотична діяльність – мовлення, занурене у символіку семіотичного універсуму [Приходько 2008, с. 26; Wittgenstein 1984, с. 300, 435]. Разом з терміном «семіотична діяльність» використовують також поняття «знакова діяльність», котре охоплює процеси «семантизації <...> і осмислювання» [Миловидов 2000, с. 24-25].

Семіотична мережа тексту – телеологічно детермінована сукупність мовних репрезентантів фактів дійсності. Семіотична мережа формується за такими основними принципами:

- відповідно до взаємовідносин мовних репрезентантів як знакових сутностей у межах просторово-часових координат;
- за характеристичними функціями (відповідно до лінгвістичної змінної);
- за принципом концептуальної телеологічності (доцільності або релевантності до текстового концепту).

Семіотична монадоподібна єдність – складний знак, утворений на логічних принципах індуктивної інференції; елементарна телеологічно, топологічно й концептуально організована семіотична структура, формування котрої відповідає постулатам монадології Г.В. Лейбніца [Лейбниц 1982, с. 415] і теорії множин Г. Кантора [Кантор 1985], Семіотичній монадоподібній єдності є характерним нерозривне узгодження власне перцептивної специфіки означення і репрезентації дійсності у вигляді лінійної послідовності елементів множини і симультанної у вигляді змісту, який неможливо звести до значень окремих елементів [Шевченко 2009б, 2010а].

Знакова функція монадоподібної єдності реалізується на основі так званого «семіологічного парадоксу» [Барт 2003, с. 62] , тобто семіотизації й десеміотизації фактів дійсності: об'єктів, відношень, ознак. Монадоподібні семіотичні єдності є ментальними структурами, котрі у дискурсі зазнають реулятивного впливу категорії телеологічності у вигляді співвіднесеності з явищем цілепокладання. Зазначені монадоподібні єдності як нечіткі семіотичні множини в дискурсі втілюють симбіоз лінійних мовних та симультанних когнітивних механізмів означення дійсності на основі дії схематичного принципу осмислення тексту [Tyler 1978, с. 98 ; Currie 2007, с. 19]. Як результат евристичних логічних операцій імовірнісної природи у вигляді вивідного знання (інференцій), семіотичні монадоподібні єдності формують основу для виявлення можливої кінцевої мети дискурсії (актуалізації текстового концепту).

Семіотична монадоподібна єдність як нечітка семіотична множина є дотичною до ключового поняття телеологічно орієнтованої монадології Г.В. Лейбніца – *монади* – динамічної множини елементів, агрегація котрих у єдине ціле зумовлена певною метою («програмою») [Лейбниц 1982, с. 415].

Семіотичне явище першого порядку – мовна репрезентація дійсності у дискурсі, об'єкт метасеміотичної дії. Факт дійсності у дискурсі як означене явище або об'єкт реальності семіотичного узгоджується з *метасеміотичним* феноменом *другого порядку* у формі авторського опису, пояснення, поглиблення та розширення змістових характеристик віддзеркалених фактів реальності (стосовно метасеміотичних структур див. [Мечковская 2007, с. 245; Якобсон 1965]). У термінології телеологічної лінгвосеміотики семіотичне явище першого порядку відповідає поняттю «експланандум», а метасеміотичне явище другого порядку – поняттю «експлананс» як компонентам канонічної структури телеологічного пояснення.

Семіотичний аттрактор – (лат. *at-*: префікс для позначення руху і *trahere*: тягнути) інваріантне, прототипне поняття, що топологічно зумовлює формування єдиного смислового простору у семіотичному універсумі [Князева, Курдюмов 1994; Солсо 2006]. У дискурсології використовують споріднене з терміном «семіотичний аттрактор» поняття «аттрактор» дискурсу [Петряков 2013, с. 83-84]. Ж.-Ф. Ліотар ввів близьке за значенням поняття «метанаратив» у вигляді комунікативної події, висловлення або топологічно інтегрованої сукупності висловлень, котра слугує умовною точкою притягіння, що об'єднує наративи тематично пов'язаних дискурсів [Ліотар 1998 : 10].

Семіотичний універсум – (лат. *unus*: один і *versus*: обертатися) універсальне знакове середовище семіотичної діяльності [Wittgenstein 1984, с. 300, 435; Лотман 2010, с. 250] Широко застосовується у парадигмі *символічного інтераціоналізму* [Blumer 1986]. Семіотичний універсум виявляється у єдності вербального, предметного, соматичного, діяльнісного, соціально-рольового, психолого-біологічного начал у координатах простору і часу. Семіотичний універсум має умовний поділ на дві так звані «макросеміотики» – природні мови («світ слів»), і «значущий світ природи» як семіотична сутність, джерело немовних семіотик [Греймас, Курте 1983, с. 468].

Соціально-рольові аспекти семіотичного універсуму як факти реальності можуть розглядатися з позицій *статики та динаміки* у їхній діалектичній взаємодії. Зокрема, усталений, конвенціоналізований стан речей (статика) може зазнавати семіотично значущого порушення (динаміка) з об'єктивних чи суб'єктивних причин.

Змістові характеристики вербальної знакової системи (зокрема, значущі властивості так званої вербальної поведінки) у цій ситуації також зазнають метасеміотичного впливу семіотичного універсуму реальної дійсності у координатах відповідності/невідповідності вербальної поведінки соціально-рольовим конвенціям комунікативної взаємодії. Перш за все, увагу привертають і, відтак, зазнають акту семіотизації процесуальні характеристики реальності – раптові чи неочікувані зміни або брак аперцептивно очікуваних змін в усталеному перебігу подій відповідно до «закону Клапареда» [Величковский 2006б, с. 62].

Протиставлення статики і динаміки є достатньо умовним, оскільки ця антиномія може розглядатися у термінах комплементарності: статика є наслідком певного «динамічного стану..., який відображає взаємодію цієї системи з навколишнім середовищем» [Пригожин, Стенгерс 2007, с. 525].

Симультанність – (лат. *simultaneus*: одночасний) феномен активізації глибинних довербальних смислоутворювальних механізмів, котрі формуються у корі головного мозку під впливом невербальних і вербальних імпульсів, утворюючи комплекс зв'язків, що характеризуються цілісністю. Вони можуть перебувати у латентному стані, не здобувати лінгвальну об'єктивацію, проте їхня наявність доведена експериментально як вияв «смислового синтаксису» за допомогою технічних засобів [Горелов 1987, с. 143]. Лінгвальна система репрезентації відповідає принципам лінійної послідовності, ментальна «схематична» – принципам холістичної (нелінійної) симультанності [Tyler 1978, с. 100].

Синергетика – (грец. *synergos*: узгоджене функціонування) міждисциплінарний підхід, який визнаний науковцями релевантним у гуманітарних науках щодо вирішення питань самоорганізації, збалансованості, неврівноваженості, хаотичності, упорядкування складних динамічних відкритих систем [Бацевич 2009; Безугла 2012; Борботько 2019; Єнікеева 2007; Пихтовникова 2016; Хакен 2001]. Близьким до телеологічної проблематики є запропоноване у синергетичній парадигмі для позначення цілей та інтенцій автора твору поняття «атрактор», котрий має певний “телеологічний потенціал” [Пихтовникова 2012, с. 4, 16].

Синестетичний ізоморфізм – (грец. *syn-*: разом і *aesthesis*: сприймання; грец. *isos*: такий самий і *morph*: форма) психологічний принцип, згідно з яким сприйняття текстуально відображеної дійсності відбувається за аналогіями осягнення реальної дійсності. Відбиття у текстуально відображеного світу у свідомості мовної особистості є голографічним (продуктивно перетвореним, узагальненим, опосередкованим картиною світу читача), але з ознаками синестетичного

ізоморфізму реальній дійсності [Арнхейм 1974, с. 77; Яньшин 2006, с. 255, 256].

Текстуальне відображення дійсності здійснюється за принципом «синестетичного ізоморфізму світу і образу» на основі «ізоморфних стосунків між фізичним світом і сприйняттям» [Яньшин 2006, с. 255, 256]. Відтак, постульований текстовий концепт як результат перцептивних і логічних операцій у перебігу осмислення реального світу і внаслідок дії принципу синестетичного ізоморфізму стимулює так зване нелінійне голографічне, багатомірне «об'ємне» мислення [Арнхейм 1974, с. 77] при сприйнятті текстуально відображеної реальності.

Наведена вище теза узгоджується з семіотико-прагматичним тлумаченням дискурсивних процесів, відповідно до котрого процеси осмислення текстуально віддзеркаленої дійсності здійснюються за аналогіями зі структурною і смисловою організацією реальності [Johansen 2002б, с. 185], Слід зазначити, що мовознавці кваліфікують другу, словесну сигнальну систему «принципово однорідною» з першою [Березин, Головин 1979, с. 85].

Систематична інтроспекція – (лат. *intro*: усередину і *specere*: погляд) концепція самоаналізу Вюрцбургської психологічної школи [Вундт 2002; Гиппенрейтер 1988; Локк 1960; Willems 2012]; авторефлексивне спостереження у причинно-цільовій перспективі [Петряков 2013, с. 224]; самоаналіз, евалюація своєї комунікативної діяльності мовною особистістю.

Складних систем теорія – (англ. *complexity theory*) розглядає системи з високим ступенем нелінійності і системи, що виявляють «емергентність, самоорганізацію і адаптивність»; ця теорія «застосовується практично в усіх дослідницьких областях, від економіки,

космології, еволюційної генетики, когніції та штучного інтелекту» [Murphy 2017; Пригожин, Стенгерс 2007].

Постулати теорії складних адаптивних систем екстраполюються на епістемологічні, онтологічні, етичні та естетичні складники когнітивної та мовленнєвої діяльності [Хакен 2001; Merrell 1998]. Теорія складних систем є релевантною для дослідження мови й мовлення як відкритої адаптивної складної нелінійної системи. Нелінійні аспекти наукового мислення, зокрема, телеологію, залучають до аналізу адаптивних систем як цільового складника наукової рефлексії [Alexander 2011, с. 1].

У телеологічній лінгвосеміотиці дискурс розглянуто як *складну адаптивну систему телеологічно узгоджених різнорівневих знакових структур*, підпорядкованих фінальній меті (*Телосу*), втіленій у дискурсії як «систематичній єдності з точки зору цілей» [Кант 2007а, с. 43]. Дискурс як складна адаптивна система і як втілення цілеспрямованої комунікативної діяльності є сприйнятливим до розгляду із застосуванням категорійно-понятійного апарату телеологічної лінгвосеміотики.

Декомпонування дискурсу як складної системи для дослідження реалізації категорії телеологічності здійснюється на декількох рівнях: на рівні мікроструктур (на рівні висловлень, фрагментів тексту), на рівні макроструктур у межах цілісного тексту (глобальний рівень, рівень семантичних макроструктур), на рівні формальних суперструктур (рівень інтертекстуальної взаємодії).

Поєднання антропоцентричності й системоцентричності визнають найперспективнішим виявом інтегративного підходу до дослідження мовних одиниць і таким, що відповідає сучасним вимогам [Алефиренко 2005б, с. 400; Ворожбитова 2014; Кубрякова 2011]. Поняттєвий інструментарій теорії складних систем є релевантним у телеологічній лінгвосеміотиці, оскільки ґрунтується на «аналізі засобів у термінах цілепокладання» і передбачає врахування ролі і внеску елементів

складної системи до її оптимального функціонування для досягнення певної мети [Auxter 1982; Bogen 1995, с. 868; Logan 2015].

Смисл – «когнітивна основа лексичних і граматичних значень мовних одиниць і їхніх реалізацій у складі семантичних комплексів <...> у висловленні» [Бондарко 1996, с. 318]. Дослідження дискурсивного смислоутворення неможливе без врахування екстралінгвальних і позатекстових чинників (психологічних, ціннісних, мотиваційних), які втілюють так званий «суб'єктивний компонент дискурсу» [Миловидов 2000, с. 47]. У цілепокладальному сенсі у телеологічній лінгвосеміотиці прийнятним є тлумачення смислу як *мети*, а значення як *способу* (її досягнення) [Селіванова 2006, с. 170].

Смислове поле – група споріднених за значенням слів, котрі у сукупності утворюють смисл більш високого порядку [Ipsen 1924].

Смисловий простір дискурсу – діалектична єдність цілісності й дискретності, репрезентована у вигляді сукупності нечітких множин семіотичних елементів. Множини є агрегованими у цілісні угруповання внаслідок симультанних когнітивних операцій мовної особистості при осягненні смислу тексту з виходом у позатекстову дійсність [Шевченко 2016, с. 290].

Смислоутворення – у термінах телеологічної лінгвосеміотики – це прояв і результат *семіозису* у дискурсі у невіддільному зв'язку з феноменологічним розумінням смислоутворення як світосприйняття, що ґрунтується на інтенціональності і передбачає атрибуцію смислу фактам дійсності крізь призму життєвого досвіду.

Смислоутворення у дискурсі є результатом реалізації категорії телеологічності. Смислоутворення втілюється у семантичних процесах,

що виходять за межі текстуально відображеної дійсності, постаючи телеологічно зумовленим симбіозом текстової і позатекстової реальності, коли засобами референційних механізмів залучаються факти реальної дійсності як складники семіотичного універсалу [Шевченко 2016, с. 290, 291].

У термінах інтертекстуальності та інтердискурсивності використовують поняття *«текстотворення»*, яке розуміють як «динамічні аспекти поетики тексту», як взаємодію ментальних структур, картин світу продуцента і реципієнта тексту [Бабелюк 2010; Миловидов 2000, с. 32, 35]. Сміслоутворення є фундаментальним питанням семіотики [Лотман 2000, с. 640].

Соматичності категорія – (грец. *somatos*: тіло) загальне поняття, концептуальний клас, що охоплює систему кінесичних, фонаційних, проксемічних, мімічних знаків і їхніх угруповань, які супроводжують людське спілкування і є складником семіотичного простору. До сукупності соматичних семіотичних засобів реалізації категорії телеологічності належить так звана «невербальна поведінка», котра відображає усю сукупність елементів телеологічно детермінованого «значущого» поведіння мовця [Горелов 1980].

Елементи невербального поведіння етикетного плану як факти дійсності можуть бути надзвичайно ефективними у реалізації категорії телеологічності. Ритуали, конвенції, стереотипи людської комунікативної поведінки є результатом соціально зумовлених мовчазних узгоджень [Дем'янков 1982]. Невербальні знакові засоби використовуються регулярно й передбачено в рамках певних комунікативних ситуацій відповідно до конвенцій людського спілкування [Бейтс 1984, с. 55]. Їх виконання або порушення здобуває знакову функцію.

Важливим соматичним семіотичним чинником у ціннісно-цільовому соціально-перцептивному ракурсі є зовнішність мовної особистості: одяг,

зачіски, особливості фізіогноміки та манери поводження. Вбрання у сукупності з невербальною поведінкою може розглядатися також як знакова подія і зазнавати телеологічної атрибуції смислу.

Погляд на мову як на семіотичний феномен у телеологічному оздобленні зумовлений, поряд з іншими чинниками, доцільністю *біогерменевтичного* тлумачення фактів дійсності, зокрема, її соматичних складників, оскільки тіла є «залученими до семіозису – до процесів означування і вираження смислу» [Румянцев 2005, с. 6]. У зв'язку з цим у семіотичних дослідженнях здобув широкого вжитку термін «соматична семіотика» (*somatic semiotic*) [Greimas, Fontanille 1993, с. 99].

Підкреслимо, що соматика здобуває діяльнісний вияв і тому є дотичною до категорії процесуальності. Інтегруючою ланкою між невербальною і вербальною комунікацією є категорія телеологічності, як втілення «спрямованості на мету» мовленнєвої взаємодії [Приходько 2008, с. 27].

Соціоетичні конвенції як телеологічний експонент – соціоетичні норми являють собою *вторинну моделюючу знакову систему*. Вони відображають певні фрагменти реальності і реалізують свою семіотико-імовірнісну функцію, утворюючи знакові послідовності – семіотичні тексти [Лотман 2000; Мечковская 2007, с. 77; Топоров 1997]. У процесі евалюації текстуально віддзеркаленої реальності, перш за все, увагу привертають, і таким чином зазнають акту семіозису, відхилення від конвенційної (ритуальної або соціоетичної) норми, котрі як порушення звичного перебігу подій краще усвідомлюються і запам'ятовується відповідно до «закону Клапареда» [Величковский 2006б, с. 62].

У межах соціально-рольової семіосфери особливу символічну значущість здобувають комунікативно релевантні дії як такі, що є порушенням етикетно-комунікативних максим або виступають значущим відхиленням від соціально-ієрархічних еталонів.

Соціально-рольові аспекти комунікативної події набувають семіотичної значущості завдяки:

- порушенню релевантних конвенцій;
- невиправданню аперцептивних очікувань;
- відхиленню від еталонних кліше-ситуацій, оскільки зміна статусно-рольового розкладу передбачає і певні відповідні ритуально-символічні метаморфози.

Способи реалізації категорії телеологічності у дискурсі – семіотизація, феноменологічна редукція, алегоризація, діаграматична структурація, феноменологічне конституювання текстуально відображеної дійсності, логічні операції з нечіткими семіотичними множинами (об'єднання, доповнення, перехрещення) як способи розширення структури нечітких семіотичних єдностей у вигляді прирощування смислів мовним репрезентантам фактів дійсності (телеологічної атрибуції смислу) [Шевченко 2020а].

Стохастичний резонанс – результат аналізу складною системою неупорядкованої, нечіткої бази даних (шум), котру система інтерпретує як сигнал. Стохастичний резонанс може сприяти «осяянню» при сприйнятті тексту у вигляді посилення сигналу (прихованого смислу) [Dimock 1997].

Текст – об'єднана смисловим зв'язком послідовність знакових одиниць, основними властивостями котрої є зв'язність і цілісність [Николаева 1990, с. 507]. У телеологічній лінгвосеміотиці текст розглядається як зумовлене фінальною метою вербальне втілення образу дійсності у свідомості адресанта і адресата, як мовленнєвотворчий продукт, що виступає у дуалістичній іпостасі: актуальній за знаковою реалізацією і потенційній за смислом.

У термінах семіотико-імовірнісного підходу текст – це універсальна або повна множина семіотичних одиниць, яка є еквівалентною поняттю «текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле» [Шевченко 2020б, с. 76, 144].

Текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле – (лат. *quasi*: ніби і лат. *perceptio*: сприйняття) сукупність мовних репрезентантів фактів дійсності семантично і концептуально цілісного тексту [Шевченко 2020б, с. 144]; узгоджується з терміном «феноменологічне (перцептивне) поле», запропонованим М. Мерло-Понті [Merleau-Ponty 2002, с. 60].

Текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле можна кваліфікувати як аргументативний засіб у вигляді прихованого телеологічного експонента до постульованої автором концепт-ідеї фрагмента тексту або концепту текста як цілісного утворення. У термінах нечіткої логіки текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле у вигляді сукупності мовних репрезентантів фактів дійсності постає *універсальною (повною) множиною* семіотичних елементів, котрі у перебігу феноменологічного конституювання текстуально відображеної дійсності зазнають селективного означення і відповідного телеологічного пояснення [Шевченко 2016, с. 202].

Текстовий концепт – «глибинна згорнута смислова структура тексту» [Красных 1998, с. 57], яка сутнісно є пов'язаною з телеологією як «філософією смислу» [Пивоев 2004] і за своєю природою має *особистісну* спрямованість, зумовлену прагненням мовців вивіряти висловлений смисл *критеріями моралі*. У термінах телеологічної лінгвосеміотики є втіленням фінальної мети – *Телосу*. Системна об'єктивація текстового концепта здійснюється у певній репрезентації його номінативного поля [Попова, Стернин 2007, с. 66].

У телеологічній лінгвосеміотиці текстовий концепт розглядається у системі телеологічно зумовлених міжконцептуальних стосунків. Текстовий концепт є об'єктом осмислення і *метою* актуалізації у перебігу дискурсії, що зумовлює релевантність його дослідження із залученням телеологічного понятійного апарату.

У згорнутому вигляді *текстовий концепт* відображає особливості індивідуально-авторського конституювання реальності і виступає, за термінологією О. Кагановської, «питально-відповідною сутністю», до якої текст, за нашим тлумаченням, постає розгорнутим телеологічним поясненням (експланансом) як відповідь на «запитання концепту». Текстовий концепт як питальна сутність зумовлює вихід семантичних процесів у позатекстову реальність і є «зачинанням того, що перебуває по інший бік описуваної художньої реальності» [Кагановська 2007, с. 50, 54, 55].

Телеологічна атрибуція – (лат. *attribuere*: приписувати) надання мовною особистістю смислу фактам дійсності відповідно до своєї телеологічної домінанти. У дискурсі телеологічна атрибуція – це наділення смислом мовних репрезентантів фактів текстуально відображеної дійсності згідно з життєво значущими потребами, мотивами, диспозиціями. Виходячи з феноменологічного постулату інтенціональності сприйняття й осмислення дійсності [Brentano 1973; Гуссерль 2000, с. 379; Семенець 2008; Grossman 1995, с. 659-660], телеологічна атрибуція смислу фактам дійсності розглядається як *складник процесу означення* [Шевченко 2020б].

Телеологічність корелюється з психокогнітивними процесами каузальної атрибуції, зокрема, у перебігу так званої «соціальної перцепції» [Залевская 2000, с. 24]. Феномен *каузальної атрибуції* полягає у приписуванні мовною особистістю причин фактам дійсності та мотивів поведінці учасникам комунікативного процесу. Явище каузальної

атрибуції у термінах діалектичної взаємодії «причина <-----> мета» є невідокремлюваним від цілепокладання як смислоутворювального поняття. У дискурсивній парадигмі запропоновано використання поняття «телеологічна атрибуція», яке позначає безпосередню співвіднесеність смислу і мети висловлення або тексту [Шевченко 2020б]. Телеологічно зумовлений пошук смислу мовною особистістю значною мірою втілюється у феномені телеологічної атрибуції.

Телеологічна диспозиція – (лат. *dispositio*: розміщення) феномен телеологічності комунікативної взаємодії пов'язаний з базовими *диспозиційними категоріями*: намірами (інтенціями), бажаннями, налаштованістю (*mood*), мотивом та морально-етичними категоріями скромності, ліцемірства, нещирості, які враховують мовці у концептуальних координатах перцепції, осмислення та означення складної людської поведінки [Ryle 1949, с. 33; Wright 1976, с. 118, 147]. Телеологічні експоненти доцільної комунікативної діяльності, якою є дискурс, у широкому сенсі є диспозиційними.

Диспозиційність визначають як засіб об'єктивації природної схильності, налаштованості об'єкта або живої істоти поводити себе певним чином відповідно до мети [Kroll 2017; Ryle 1949, с. 33; Wright 1976, с. 57]. Феномен схильності до певної поведінки або функціонування розглядають як «матеріальний причинний фактор» [Woodfield 1976, с. 5]. Лінгвальна об'єктивація диспозиційності як вияв телеологічності реалізується у відповідних контекстах, що вказують на цілеспрямованість, на прагнення здійснити дію в задля фінальної мети.

Телеологічна домінанта – (лат. *dominari*: панувати) ментальна структура у вигляді суб'єктивованого ідеального образу дійсності як об'єкта прагнення, узгодженого з постульованим текстовим концептом і системою морально-етичних норм [Шевченко 2020б, с. 215]. Телеологічна

домінанта у діалогічній взаємодії читача з автором крізь призму телеологічної рефлексії має охоплювати відповідальність, сумління, справедливість і універсальні людські моральні норми і цінності, співвіднесені з цілепокладанням як рушійною силою комунікативної взаємодії.

Телеологічна кореляція між нечіткими семіотичними множинами – телеологічно зумовлена «імовірнісна залежність», яка не має суворо функціонального характеру. Така детермінованість виникає тоді, коли одна з ознак залежить не тільки від певної іншої ознаки, але і від низки випадкових чинників, або коли серед умов, котрі зумовлюють існування тієї чи іншої ознаки, є наявність загальної для них обох умови [Кондаков 1976, с. 267].

Телеологічна кореляція між нечіткими семіотичними множинами слугує ціннісно-цільовим підґрунтям семіозису як евристичному смислоутворювальному механізму дискурсивної реалізації категорії телеологічності. Нечіткі семіотичні множини формуються на основі досить розпливчатих особистісних принципів *подібності* («синибулярної консолідації» [Бехтель, Бехтель 2005, с. 315]), *контрасту*, *взаємовиключеності*, *доповнення*.

Нечіткі семіотичні множини можуть внаслідок операцій *об'єднання*, *доповнення*, *перехрещення* зазнавати подальшого розгортання за рахунок прирощування смислів мовним репрезентантам фактів дійсності. Мережа смислових зв'язків між елементами семіотичних структур демонструє співвіднесеність (за узагальненою аналогією) з поняттями алгебри висловлень Дж. Буля – принципами *асоціативності* й *комутативності* [Кондаков 1976, с. 27-30]. Асоціативність базується на загальній ознаці подібності для співвідносних елементів (мовних репрезентантів фактів дійсності) як елементів певної нечіткої семіотичної

множини. Комутативність у структурі семіотичної множини виявляється у довільній переміщуваності її компонентів.

У межах універсальної (повної) множини при конституюванні феноменологічного поля тексту з підмножинами семіотичних елементів можуть здійснюватися основні операції *об'єднання*, *доповнення*, *перехрещення*. Результатом *об'єднання* (складання) є множина семіотичних елементів, що містить ті елементи, котрі належать хоча б одній із складених підмножин. *Доповнення* як вияв семіотично значущих відношень між окремими елементами семіотичних множин є також телеологічно зумовленим явищем і являє собою множину елементів, котрі не містяться в універсальній (повній) множині. Виходячи з цього, у процесі дискурсивного семіозису, операція *доповнення* до універсальної множини семіотичних елементів можлива лише через посередництво телеологічної атрибуції смислу у вигляді *алегоризації* з виходом у позатекстову дійсність.

У плинному процесі дискурсивного семіозису операція *доповнення* не піддається формалізації чи науковій систематизації, оскільки вона є власне тією ж «відсутньою структурою», яка є виключно ментальною процедурою читача у вигляді телеологічної рефлексії. Операція доповнення як семіотичний процес опосередковано об'єктивується (при цьому стає доступною для осмислення і наукового аналізу) лише в анотаціях, коментарях, рецензіях, відгуках.

Перехрещення (або спільна частина нечітких семіотичних множин) виявляється у присутності тієї ж самої номінації у декількох нечітких семіотичних множинах і розглядається як множина елементів, що належить декільком множинам. Множини є неперехрещуваними, якщо вони не мають спільних елементів.

Операції *об'єднання, доповнення, перехрещення* є результатом телеологічно зумовленого прирощування особистісних смислів у процесі атрибуції смислу мовним репрезентантам фактів дійсності в дискурсі. Зазначені операції є взаємозалежними, вони здійснюються одна через іншу. За критеріями частотності й перехрещуваності (як показниками телеологічної семіотичної значущості елементів підмножин) мовні репрезентанти, члени нечітких підмножин, виявляють виразні але нерівнозначні телеологічно релевантні реляційні стосунки відповідності текстовому концепту.

Як результат конституювання дійсності мовцем, що виявляється у семіотичних процесах *діаграматичної структуризації й алегоризації*, мовні репрезентанти фактів дійсності у дискурсі організуються у мінливу канву нескінченних нечітких семіотичних підмножин відповідно до диспозиційної налаштованості, спонукань, мотивів мовців при узгодженні з категорією телеологічності, яка забезпечує ціннісно-цільову збалансованість перебігу семіозису в дискурсі [Шевченко 2009б : 252].

Телеологічна лінгвосеміотика – галузь лінгвістики й семіотики, предметом котрої є детермінована категорією телеологічності смислоутворювальна взаємодія мовних знаків з суміжними знаковими системами – фактами дійсності чи з іншими мовними знаками.

Дискурсивна специфіка реалізації категорії телеологічності надає підстави розглядати:

- а) *текст* як знак;
- б) *знак* як результат чуттєвого сприйняття, що втілюється у образі;
- в) *образ* як цілісну ментальну структуру відображення дійсності;
- г) *факт дійсності і мовний репрезентант* факту дійсності як складник, відповідно дискурсивного і текстового (квазіперцептивного) феноменологічного поля;

д) *семіотичні конфігурації* (нечіткі множини) як матеріальне втілення динаміки евристичних когнітивних процесів, що в дискурсі виявляють себе у вигляді складних асинтаксичних знакових єдностей мовних репрезентантів фактів дійсності (нечітких семіотичних множин) [Шевченко 2020б, с. 276].

До аналізу дискурсивного феноменологічного поля у термінах телеологічної лінгвосеміотики залучаються такі поняття:

- *діаграматична структурація* (*diagrammatic structuration*) – структурування репрезентованого світу у вигляді мережі стосунків між об'єктами, явищами, процесами реальності;

- *алегоризація* – відображення фактів дійсності у їхніх стосунках з іншими концептуальними структурами [Johansen 2002a, с. 205].

Діаграматична структурація у перебігу реалізації категорії телеологічності ґрунтується на аналізі ціннісно-цільової специфіки репрезентації дійсності в тексті його автором. Результати діаграматичної структурації у дискурсі слугують семіотичною основою генерування нових смислів у мережі метасеміотичних зв'язків між текстуально відображеною і реальною дійсністю, але уже у вигляді *алегоризації*, тобто, з виходом у позатекстовий семіотичний простір [Шевченко 2020б, с. 277]..

Конституювання реальності автором-адресантом може зазнати переосмислення і переозначення адресатом-читачем, як втілення феномену плюралістичного суб'єктивованого витлумачення текстуально відображених фактів дійсності, детермінованого умовно «довільними» ціннісно-цільовими міркуваннями мовної особистості.

Алегоризація текстуально відображеної дійсності є невіддільною від діаграматичної структурації у процесі реалізації категорії телеологічності. Алегоризацію, поряд із діаграматичною структурацією, постульовано як *вид семіотизації*, як спосіб продукування нового смислу. Алегоризація

можна розглядати як втілення нелінійних процесів смислоутворення у дискурсі.

Продуктивне осмислення і означення текстуально відображених фактів дійсності припускає залучення телеологічної домінанти адресата і є *нелінійним*. Телеологічні аспекти смислоутворення, з огляду на їхню *духовну, морально-етичну, ціннісну* природу, ґрунтуються перш за все на процесі алегоризації, яка забезпечує метасеміотичний зв'язок з позатекстовим семіотичним простором, зокрема з чинниками ціннісно-цільового гатунку.

Алегоризація є найбільш абстрагованим від лінгвальної конкретики текстуально відображеної дійсності видом семіотизації. У телеологічній лінгвосеміотиці алегоризація розглядається як прочитання тексту, що ґрунтується на переосмисленні мовних репрезентантів фактів дійсності у нових ціннісно-цільових координатах. У дискурсі цей процес здійснюється неупинно як феномен нескінченного семіозису. Найчіткіше виражену телеологічність виявляє саме алегоризація як втілення жаги до загального пошуку смислу і як семіотико-імовірнісний механізм розкриття більш глибокого смислу, ніж той, що впливає з поверхневого прочитання тексту [Шевченко 2020б, с. 280].

Телеологічна релевантність факту дійсності – у термінах нечіткої логіки телеологічна маркованість мовних репрезентантів фактів дійсності, функція належності до нечіткої семіотичної множини відповідно до лінгвістичної змінної, змістовим вираженням котрої може бути певна номінація з прототипним значенням.

З точки зору телеологічності або життєвої значущості, телеологічна релевантність визначається телеологічною домінантою, диспозиційною налаштованістю, віруваннями, переконаннями, морально-етичними принципами, котрі зумовлюють ціннісно-цільову специфіку

конституювання дійсності, або у іншій термінології – аранжування фактів дійсності у мережі ціннісно-цільових зв'язків.

Телеологічна рефлексія – (лат. *re-*: знову; лат. *flectere*: згинатися) ціннісно-цільове осмислення явищ дійсності [Кант 1994, с. 312; Лейбниц 1982; Разеев 2010а, с. 140] на основі авторефлексії як психокогнітивного механізму продукування нового смислу, виходячи з минулого досвіду і цілепокладальних міркувань [Петряков 2013, с. 224, 226].

У феноменологічній площині рефлексія як осмислення мовцем певного явища дійсності «забезпечує смислоутворювальні <...> функції свідомості», а слово розглядається як «ніколи не завершена» сутність [Карманова 2014]. Мовленнєве мислення як «індивідуальна рефлексія над словом» [Єрмоленко 2007, с. 20], як дискурсивне смислоутворення є рефлексивним. Рефлексія як асоціативно зумовлене домислення, надавання додаткових смислових нашарувань лексичній одиниці, є джерелом «вторинного лінгвосеміозису», вона втілює асиметричну єдність «того, що позначає і того, що позначається» та невіддільність «асоціативно-смислового змісту і лексеми вторинно-номінативного використання» [Алефиренко 2012, с. 8-11].

Телеологічна семіотична агрегація – (лат. *aggregare*: згуртовувати) формування семантичних зв'язків між образами, які генеровані мовними репрезентантами фактів дійсності у тексті. Агрегація образів здійснюється нелінійно за принципами холізму відповідно до телеологічної домінанти мовця.

Поняття «телеологічна семіотична агрегація» є екстрапольованим на процес осмислення текстуально відображеної дійсності із залученням категорійного апарату феноменології для позначення процесу формування телеологічно зумовлених семіотичних зв'язків між мовними репрезентантами фактів дійсності як складниками дискурсивного

феноменологічного поля.

Телеологічна агрегація семіотичних елементів у процесі смислоутворення у дискурсі у певні динамічні концептуально і доцільно зумовлені угруповання ґрунтуються на семіотичних, структуральних і психокогнітивних концепціях холістичності, структурованості і дискретності образу. Зазначені концепції узгоджуються з тезою схематичності сприйняття дійсності у вигляді патернів, сценаріїв, образ-схем [Величковский 2006б, с. 62; Леви-Строс 1985; Gertz, Valsiner, Breauх 2007; Hampe, Grady 2005].

Агрегація мовних репрезентантів фактів дійсності у семіотичні єдності є детермінованою лінгвістичною змінною. Лексичне наповнення семіотичних єдностей у вигляді лексико-семантичних відповідників прототипного поняття є *варіативним*. Ідея агрегації семіотичних елементів у нечіткі множини також підкріплюється тим, що актуалізація текстового концепту у перебігу дискурсії виявляє схильність до “семіотичної дисперсності”, тобто здатності концепту бути репрезентованим розмаїттям угруповань знаків у вигляді «семіотично щільної... низки синонімів (слів і словосполучень), тематичних рядів і полів, паремій, фольклорних і літературних сюжетів, символів..., вербальних і нонвербальних засобів» [Приходько 2008, с. 103-104]. Телеологічно зумовлена агрегація мовних репрезентантів фактів дійсності у нечіткі семіотичні множини як асинтаксичні мовні структури відповідає принципам формування базового поняття телеології – телеологічного пояснення.

Об’єднання номінативних одиниць, що позначають факти дійсності, у нечіткі семіотичні множини, здійснюється на релевантних у телеологічній лінгвосеміотиці психолінгвістичних принципах сприйняття тексту. Ці принципи передбачають формування об’єднань образів, сукупність яких несе смислове навантаження. Компоненти зазначених єдностей

функціонують у мережі мнемонічних і асоціативних сполучень [Гаспаров 1996, с. 325-327]. Агрегація знакових сутностей у цілісні семіотичні структури забезпечує у перебігу дискурсії здійснення нелінійних процесів конституювання феноменологічного поля тексту.

Об'єднання образів у нечіткі семіотичні структури з властивостями «відносно хаотичних моделей» з дифузною, розмитою структурою [Арнхейм 1974, с. 80] здійснюється суб'єктивовано на основі принципів *подібності* («синибулярної консолідації» [Бехтель, Бехтель 2005, с. 315]), *контрасту*, *взаємовиключеності*, *доповнення*.

Телеологічне пояснення – (англ. *teleological explanation*; лат. *explanare*: пояснювати [Webster's New World Dictionary 1972]) аргументативний мовний засіб актуалізації аспектів смислу, пов'язаних з цілепокладанням. Будь-яка *доцільна* діяльність потребує аргументативного обґрунтування засобами «телеологічних пояснень» [Ayala 1970; Bogen 1995; Hempel, Oppenheim 1948; Kelemen, Rosset 2009; Leunissen 2010; McLaughlin 2012; Mele 2010; Schumann 2019; Woodfield 2000; Woodfield 2010, с. 15; Wright 1976; Wright 2013].

Емпіричний матеріал засвідчує, що категорія телеологічності як чинник змістової потенційності англومовного тексту здобуває мовну актуалізацію аргументативними засобами у вигляді: а) вербальної експлікації співвіднесеності відображеного у тексті факту дійсності з певною метою; б) непрямих маркерів, співвіднесених з категорією телеологічності у межах тексту як цілісної структури.

Зазначені аргументативні засоби слугують основою для індуктивних інференцій стосовно телеологічної релевантності відображеного у тексті факту дійсності. Телеологічне пояснення є одиницею телеологічного аналізу тексту і як лінгвальний засіб аргументації щодо обґрунтованості текстового концепту з точки зору доцільності і морально-етичної валідності у термінах моральної телеології визначає ціннісно-цільову

специфіку розгортання процесу реалізації категорії телеологічності і актуалізації текстового концепту.

До мовних елементів, що слугують аргументативними засобами реалізації категорії телеологічності й засобами обґрунтування ціннісно-цільової валідності текстового концепту або авторського смислу висловлення, належать:

а) мовні одиниці номінативного поля телеологічності, безпосередньо співвідносні з понятійним полем цілепокладання;

б) телеологічні експоненти як еталонні логічно сформовані і синтаксично завершені *пояснення* морально-етичного і ціннісно-цільового підґрунтя висловлення, фрагменту тексту, чи тексту загалом;

в) автономні номінації фактів дійсності і неавтономні номінації як мовні репрезентанти фактів дійсності у вигляді описових конструкцій і словосполучень, котрі у тексті здобувають узгодженість з текстовим концептом і телеологічною домінантою мовної особистості;

г) мовні репрезентанти фактів дійсності у тексті як цілісному утворенні і *евристично агреговані* внаслідок феноменологічного конституювання у нечіткі семіотичні множини у функції прихованого нелінійного (асинтаксичного) телеологічного експонента.

Елементарні експліцитні і приховані телеологічні експоненти як складники макротелеологічного експонента у сукупності виконують *аргументативну* функцію щодо ціннісно-цільової валідності текстового концепту або окремого висловлення.

Телеологічні пояснення як аргументативні мовні засоби актуалізації аспектів смислу, пов'язаних з цілепокладанням, репрезентовані в англomовному дискурсі у вигляді телеологічної лексики, дескриптивних фрагментів тексту, підрядних причини, синтаксичних конструкцій у майбутньому часі, модальних дієслів, рекурсії лексем цілепокладання, прихованих телеологічних експонентів, монадоподібних агрегацій – нечітких семіотичних множин [Шевченко 2020б].

Телеологічна домінанта зумовлює ціннісно-цільову специфіку аргументації мовцем щодо пояснюваного факту дійсності. Текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле можна кваліфікувати як аргументативний засіб у вигляді прихованого телеологічного пояснення до постульованої автором концепт-ідеї фрагменту текста або концепту текста як цілісного утворення.

Телеологічне судження – результат осмислення дійсності крізь призму доцільності щодо ціннісно-цільової релевантності факту дійсності [Kant 1957; Разеев 2010a]. У лінгвальній площині телеологічне судження здобуває реалізацію у вигляді лексико-синтаксичного комплексу, котрий, використовуючи термінологію філософії і логіки, виконує функцію телеологічного пояснення [Woodfield 2000; Woodfield 2010, с. 15; Wright 1976; Wright 2013].

Телеологічний експонент – (англ. *exponent* від лат. *exponere*: вказувати на щось, пояснювати, тлумачити) [Webster's New World Dictionary 1972]. У мовознавстві поняття «експонент» використовують стосовно плану вираження або «позначувального» у вигляді лексичної одиниці [Кочерган 1999, с. 28], так і певної синтаксичної структури [Matthews 2005, с. 122].

Телеологічний експонент – це редукована елементарна телеологічна структура як логічна формула *Телоса*, що позначає концептуально значущий ціннісно-цільовий зв'язок між рекурентними і варіативними мовними репрезентантами фактів дійсності у дискурсі. Телеологічний експонент є *одиноцею телеологічного аналізу* тексту і як лінгвальний засіб аргументації щодо обґрунтованості текстового концепту з точки зору доцільності і морально-етичної валідності у термінах моральної телеології визначає ціннісно-цільову специфіку розгортання процесу

реалізації категорії телеологічності і актуалізації текстового концепту [Шевченко 2020б, с. 109, 110].

У дискурсі телеологічні експоненти слугують мовними засобами реалізації категорії телеологічності, віддзеркалюючи ціннісно-цільове підґрунтя відображених у тексті фактів реальності. Телеологічні експоненти хоча і можуть бути віднесеними до певних стандартних мовних конструктів, але узагальнено охоплюють лише незначну частину варіативного та мотиваційно зумовленого розмаїття смислів, лексичних засобів та синтаксичних структур, пов'язаних з феноменом цілепокладання.

Відповідно до мовних рівнів та «рівнів аналізу» [Солнцев 1990, с. 539.] можна виокремити:

- *лексичний* телеологічний експонент у вигляді слова або усталеного словосполучення;
- *синтаксичний канонічний* телеологічний експонент як мовний репрезентант *Телоса* у формі нормативного телеологічного пояснення;
- *надфразовий* телеологічний експонент (телеологічна дескрипція) у вигляді розгорнутого опису ціннісно-цільового підґрунтя певного висловлення або комунікативно релевантної події (може охоплювати декілька речень чи завершену надфразову єдність);
- *текстовий макротелеологічний* експонент, що складається з *сукупності* лексичних телеологічних експонентів, канонічних телеологічних пояснень, надфразових авторських відступів, коментарів або імпліцитного вияву у вигляді ситуативно релевантних дескрипцій фактів реальності;
- *дискурсивний* телеологічний експонент як імплікований результат евристичних логічних процесів *індукції, дедуції, інференції* у перебігу реалізації категорії телеологічності на основі референційних зв'язків з реальною дійсністю і відповідно до телеологічної домінанти мовця. Він складається з монадоподібних телеологічно зумовлених семіотичних

єдностей – нечітких семіотичних множин у функції *прихованих асинтаксичних телеологічних експонентів* [Шевченко 2020б, с. 110]..

Телеологічний метод – розроблений І. Кантом ціннісно-цільовий метод, що ґрунтується на системі етичних канонів і полягає у розгляді динамічних процесів за аналогією до доцільної діяльності людини, коли волевиявлення є невіддільним від телеології, а телеологія від моралі [Калинников 1988, с. 25].

У телеологічній лінгвосеміотиці телеологічний метод застосовано для аналізу мовних репрезентантів фактів дійсності у тексті при його продукуванні, сприйнятті й осмисленні. Використання телеологічного методу узгоджено з “*телеологічним принципом*” (термін введено Р.О. Якобсоном [Jakobson 1990, с. 49]), тобто, з урахуванням ціннісно-цільових координат щодо доцільності висловлення, істинності, щирості, відповідності моральним нормам та ідеальному образу дійсності.

Телеологічний метод І. Канта має *деонтологічний* ухил, тобто, критерієм моральності виступає радше мотив, ніж наслідок мовленнєвої діяльності, котрий корелюється з концептом тексту як «глибинною згорнутою смисловою структурою тексту» [Красных 1998, с. 57].

Телеологічний принцип – основний принцип функціонального підходу у лінгвістиці, згідно з яким мова розглядається за цілепокладальними критеріями [Jakobson 1990, с. 49]. Відповідно, методологічний інструментарій телеологічної лінгвосеміотики ґрунтується на телеології як *загальнометодологічному принципі*.

Телеологічність – фундаментальне поняття цілепокладання для позначення об’єднуючого регулятивного начала – доцільності – при сприйнятті текстуально відображеної дійсності. Телеологічність виявляється, коли «усі роди свідомості... телеологічно... згуртовуються

відповідно до різноманітних категорій предмета (*Gegestands-Kategorien*)» [Гуссерль 2007, с. 125].

Телеологічність як ознака доцільної діяльності є властивою як неживим предметам, так і живим істотам. Стосовно *HOMO SAPIENS* телеологічність розглядають як онтологічно притаманну (*intrinsic*), оскільки людині як біологічного виду властива «раціональна діяльність» [Charles 1995, с. 56]. Проте, телеологічність життєдіяльності людини (також в іпостасі мовної особистості) принципово відрізняється від інших живих істот тим, що задоволення універсальних для всього живого біологічних потреб і досягнення цілей здійснюється з опорою *морально-етичний* складник свідомості з урахуванням категорій добра і зла [Auxter 1982; Woodfield 2010, с. 5; Шевченко 2014]. Поряд з контекстуальністю, особистісністю, процесуальністю, діалогічністю, телеологічність є одною з основних рис дискурсу [Селиванова 2014, с. 27].

Телеологічність корпоративна – солідарна підтримка діяльності декількома суб'єктами задля досягнення *спільної* «БЛАГОЇ» мети. Корпоративна телеологічність, що знаходить відображення у дискурсі, за своєю природою ґрунтується на ключовому понятті телеології і телеосемантики – феномені *життєвої значущості* як запоруки подальшого функціонування або біологічного існування певної істоти, явища чи системної одиниці.

Аналіз фактичного матеріалу дозволив виокремити синтаксичні телеологічні експоненти, котрі виявляють *двоступеневу телеологічність*, вказуючи на потребу досягнення декількох цілей. При цьому реалізація однієї цілі уможлиблює досягнення іншої.

Телеологія – (грец. *telos*: мета і *logos*: причина, пояснення) [Teleology. Encyclopaedia Britannica 2011] ґрунтується на принципах доцільності життєдіяльності й розглядається як сукупність способів пізнання (у тому

числі форм наукового пояснення), в яких використовується категорія цілі [Разеев 2009, с. 10; Макаров 1970, с. 194; Малишев 2013, с. 4; Фролов 2010; Хазагеров 2016; Krbalek, Vacek 2013; Mayr 1992; Portmore 2011].

Аристотелівське тлумачення поняття «телеологія» зосереджене на нагальній необхідності максимально повного *пояснення* будь-чого і має враховувати його кінцеву причину – ціль, задля якої річ існує або задля якої була створена [Teleology. Encyclopaedia Britannica 2011; Johnson 2008; Kelemen, Rosset 2009; Perner, Roessler 2010].

Кантіанська концепція телеології як принципу «доцільності у природі» [Kant Immanuel. Encyclopaedia Britannica 2011; Huseyinzadegan 2019], та «систематичної єдності з точки зору цілей» [Кант 2007, с. 43] відповідає постулату цілісності (єдності) семіотичного простору і вказує на *метастатус* категорії телеологічності. Поняття «*Телос*» у контексті античної міфології О.О. Потебня тлумачив як «кінець, ціль, ідеал» [Потебня 1976, с. 385].

Предметом телеології як науки з надзвичайно широкою концептуальною базою, що залучає категоріальний і поняттєвий інструментарій біології, феноменології, гносеології, епістемології, теології, є питання, чи має певна річ чи явище мету або діє задля досягнення мети, і, якщо так, то якою є ця мета [Woodfield 2010, с. 1, 3; Bedau 1992].

На відміну від аксіоматики і детермінізму класичної логіки, що базуються на жорстких логічних дедуктивних принципах та на каузальних відношеннях [Фролов 2010], логічною основою телеології, є евристичні за природою індуктивні, інференційні логічні принципи з опорою на етику, мораль, духовність [Кримський 2003; Кизима 2005; Мелков 2014; Стёпин 1989; Greene 2010].

Телеономічність – (грец. *telos*, *teleos*: кінець) доцільність життєдіяльності; функціонуванні живих систем як систем телеономічних,

тобто спрямованих на збереження життя і його продовження, адаптація, самоорганізація [Акчурин 2006; Югай 2020].

Телеосемантика – (грец. *telos, teleos*: кінець і *semasia*: значення) теорія смислу, що ґрунтується на концепції осмислення дійсності відповідно до життєвої значущості для особистості. Телеосемантика залучає поняття біології та етіології для пояснення закономірностей надання смислу фактам реальності, що агрегуються у цілісні єдності (*configurations, arrangements of entities of matter*), згідно до уподобань, вірувань або переконань (*beliefs*) індивідуума [Dretske 2006, с. 71, 83; Papineau 1998; Papineau 2008].

Телос (*Telos*) – (грец. *telos, teleos*: кінець) фінальна причина або фінальне *пояснення* (*aitia*) за Аристотелем як мета (*the end*) – *Телос* певного явища [Aristotle on Causality. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*]. У телеологічній лінгвосеміотиці з опорою на категорійно-понятійний апарат нечіткої логіки та теорії невизначеності [Bod, Hay, Jannedy 2003] *Телос* розглядається як фундаментальна ціннісно-цільова прихована змінна у моделюванні семіотичних процесів у дискурсі [Шевченко 2016, с. 294]. *Телос* є смислопродукуючим чинником, рушійною силою (*ентелехією*), що зумовлює динамізм і здатність семіотичних множин до неупинних трансформацій у дискурсі. Як втілення фінальної мети *Телос* – це епістемологічний концепт і категорія-орієнтир мисленнєвої діяльності [Разеев 2009, с. 10].

Теорія імовірності Баєса – (англ. *Bayesian probability*) зосереджена на вирішенні дослідницьких проблем на основі використання індуктивно добутих нечітких баз даних разом з «розпливчастим» і «імовірнісним описом» та «м'якими обчисленнями». Теорія імовірності Баєса застосовується до процесу виявлення ступеню достовірності або, з іншого

боку, необґрунтованості висунутої гіпотези щодо стану знання чи переконання (*belief*) за принципом відповідності (*relevance*) на основі індуктивних інференцій [Chater, Oaksford 2008].

Методологія Баєсової імовірності дозволяє визначити імовірний стан істиності чи хибності гіпотези за градуйованою шкалою у проміжку між 0 та 1, що уможливорює створення так званої імовірнісної «мережі Баєса» [Lukasiewicz, Martinez, Predoiu, Simari 2015; Steorts 2015].

Терм-множина – нечітка множина [Zadeh 2000].

Трансформації у канонічній структурі телеологічних експонентів – перебудови усталеної структури телеологічних пояснень у дискурсі, зумовлені ціннісно-цільовими чинниками:

а) заміна експланандума (мовного репрезентанта пояснюваного факта дійсності) як результат селективного осмислення і означення текстуального феноменологічного поля при ціннісно-цільовій ізоморфності експлананса (мовного репрезентанта пояснювального факта дійсності) з точки зору автора і читача;

б) заміна експланандума при одночасній трансформації ціннісно-цільової і логічної сутності експлананса;

в) трансформація ціннісно-цільової і логічної сутності експлананса при ідентичному експланандумі;

г) узагальнення експланандума при ідентичному експланансі;

д) конкретизація експланандума при ідентичному експланансі;

е) узагальнення експланандума при переосмисленому експланансі;

є) конкретизація експланандума при переосмисленому експланансі;

ж) екстраполяція експланандума в інше середовище при ідентичному експланансі;

з) екстраполяція експланандума в інше середовище при переосмисленому експланансі;

и) відхилення пояснюваного факта дійсності у функції експланандума як такого, що не має життєвої значущості для реципієнта [Шевченко 2016, с. 209].

Універсальна (повна) множина – сукупність усіх мовних репрезентантів текстуально відображених фактів дійсності як вихідна універсальна (повна) множина елементів семіотичного простору тексту, котра являє собою цілісне об'єднання підмножин, співвідпорядкованих текстовому концепту. Номінат текстового концепту виконує функції *загальної лінгвістичної змінної*, котра задає вектори агрегації елементів універсальної множини у підмножини – нечіткі семіотичні множини, співвіднесені з певними характеристичними функціями [Шевченко 2016, с. 220].

Утилітаризм – (*utilitarianism*) дотична до телеології теорія, що постулює пріоритетність суспільного блага як результату діяльності людини (у парадигмі мовознавства – мовної особистості), коли єдиними стандартами визначення добра і зла визнаються лише наслідки (*consequences*) її дій [Moore 1966; Bentham 1982].

Відгалуження утилітаризму «негативний утилітаризм» (*negative utilitarianism*) [Smart 1958] позиціонує у якості критерія моральності вибір на користь застосування дій, що призводять до менш шкідливих наслідків для більшості людської спільноти. Негативний утилітаризм визнає моральну валідність радикальних заходів, що мають болючі, але виправдані наслідки як більш корисні для загалу.

Утилітаризм є укоріненим у моральній телеології і розглядається як підвид *консеквенціалізму*. Проте, консеквенціалізм є більш зосередженим на наслідку взагалі без абсолютизації загального блага [Portmore 2014;

Slote 1985]. Згідно з консеквенціалістською концепцією виділяють такі основні типи наслідків:

а) реальні наслідки (*actual consequences*), протиставляючи їх передбачуваним чи очікуваним наслідкам (*foreseeable, expected, intended*);

б) прямі наслідки (*direct*), моральна валідність котрих визначається лише в залежності від результату самої дії на противагу від наслідків мотивів суб'єкта діяльності (*agent's motive consequence*);

в) евалюативні наслідки (*evaluative consequences*), котрі зосереджені на виявленні моральної цінності наслідку дії на відміну від неевалюативних (*non-evaluative consequences*) з неявно вираженим оцінним компонентом;

г) максималістські наслідки (*maximizing consequences*), моральна цінність котрих визначається досягненням найкращого ефекту, а не лише помірним покращенням;

д) універсальні наслідки (*universal consequences*), моральна цінність яких залежить від користі загального результату безвідносно до впливу на окрему людину, на членів окремої спільноти, або на будь-яку обмежену групу людей (*individual consequences*) [Stanford Encyclopedia 2020. Consequentialism].

Прагнення досягти максимально ефективних і морально прийнятних результатів відповідають принципам *максималістського консеквенціалізму* (*maximizing consequentialism*)

У парадигмі утилітаризму розмежовують його певні підвиди в залежності від того, що є у фокусі, чи моральна валідність наслідків дії з точки зору окремої людини (*act-utilitarianism*), чи моральність наслідків функціонування загальних правил людської взаємодії і відповідність наслідків діяльності людей цим правилам (*rule-utilitarianism*) [Encyclopedia Britannica 2020. Consequentialism].

Факт – (лат. *factum*: щось здійснене) «одиниця дійсності», у вигляді елементарного об'єкта, явища або події, у гносеологічному – «елемент

знання», як базова одиниця системи і процесу пізнання [Мелков 2004, с. 11]. Для телеологічної лінгвосеміотики термін «*факт*» є релевантним з огляду на те, що мова, через свою логічну структуру, «зображає» факти, які утворюють світ [Джонсон 2003, с. 70].

У більш широкому розумінні поняття «*факт*» розглядається останнім часом крізь призму постнекласичного періоду філософського осмислення у його співвіднесеності з елементами дійсності й загальнокультурними цінностями [Мелков 2004; Putnam 1998]. Осмислення, означення, детальний опис фактів реальності (*дієгезис*) адресатом-читачем мають яскраво виражені особистісні характеристики. Змістовно термін «*факт*» відображає явища, події, об'єкти реальності, зокрема, стосунки між ними. Термін «*факт*» використовується у значенні, що відображає діалектичну єдність онтологічної і гносеологічної сутності цього поняття. Факти позатекстової реальності як «світ насиченої символами усної пам'яті» [Мечковская 2007] є мнемонічно пов'язаними з текстом, генеруючи певний асоціативний ряд в уяві мовної особистості з невіддільно від морально-етичного складника свідомості читача, що належить сфері моральної телеології [Шевченко 2016, с. 294, 295].

Фактуальність – (англ. *facticity*) у феноменологічній площині дійсність у вигляді доцільно організованої сукупності фактів як одиниць реальності. Феноменологія і семіотика разом з онтологією через посередництво концепції фактуальності формують детерміновану проблематикою цілепокладання науково-методологічну єдність парадигм [Heidegger 2008]

Феноменологічна лінгвістика – розділ мовознавства, зосереджений на розкритті внутрішньої структури слова на основі онтологічної рефлексії [Карманова 2015, с. 119; 2010; 2014].

Феноменологічна редукція – один із способів опису мовленнєвої феноменології [Бюлер 1993, с.30]. Процес формування концепту є аналогічним «процесу редукції результатів пізнання дійсності до меж людської пам'яті крізь досвід» [Слышкин 2000, с. 10] з виокремленням сутнісних характеристик фактів реальності як ноуменів для їхнього телеологічно зумовленого означення. Для нелінійного ціннісно-цільового осягнення текстуально відображеної дійсності застосовується «феноменологічна експлікація» у вигляді *згортання (редукції)*, оскільки «феноменологія Гуссерля дійсно долає певні труднощі, пов'язані з «об'єктивним» аналізом мови» [Бюлер 1993, с. 27, 30, 64].

Феноменологічне конституювання – (лат. *constituere* – складання, встановлення складників, змісту чогось [Webster's New World College Dictionary]) ґрунтується на концепції Е. Гуссерля стосовно реальності як невіддільної єдності субстанціональності і каузальності [Husserl 2002; Мотрошилова 2001, с. 290-291; Gould 2003, с. ix; Hawkes 2003, с. viii; Moscombe 2019; Soule, Freeman 2019].

У телеологічній лінгвосеміотиці феноменологічне конституювання використано для імовірного виявлення векторів реалізації категорії телеологічності, котрі об'єктивуються у дискурсії у вигляді евристично сформованих монадоподібних знакових єдностей. У цьому контексті особливу значущість здобуває теза стосовно того, що конституювання дійсності полягає у наділенні смислом («*all objective constitution is sense-bestowal*») [Stroker 1993, с. 159].

Феноменологічне поле – у парадигмі феноменології сукупність об'єктів і явищ реальної дійсності у процесі її сприйняття. Поняття «феноменологічне (квазіперцептивне) поле» запропоноване М. Мерло-Понті [Merleau-Ponty 2002, с. 60]. Єдність мовних одиниць семантично і

концептуально цілісного тексту, які слугують матеріальною субстанцією для реалізації категорії телеологічності у телеологічній лінгвосеміотиці постульовано як *текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле* [Шевченко 2020б, с. 199].

Сприйняття реального світу має принципові відмінності від телеологічно детермінованих орієнтаційних процедур при сприйнятті тексту як *творчо переосмисленого* відображення дійсності. Розгляд телеологічності текстового феноменологічного поля спирається на тезу щодо пропозитивної або предикативної («сказуемостной») природи номінацій фактів дійсності як прихованих суджень [Булгаков 1998; Жаботинская 2013; Макаров 1970].

Для актуалізації феноменологічного потенціалу тексту (тобто, для його продуктивного осмислення) у ньому має бути наявною орієнтаційна база – феноменологічне поле, яке б надавало можливість адресату-читачу зорієнтуватися у часі, просторі, здобути уявлення про учасників і сутність комунікативної взаємодії крізь призму своєї телеологічної домінанти. Текстове феноменологічне поле виступає референційною основою у перебігу визначення телеологічного підґрунтя текстового концепту або авторського смислу окремого висловлення.

Поняття «текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле» у телеологічній лінгвосеміотиці постульовано у семіотико-імовірнісному сенсі і, на відміну від суто лінгвістичного поняття «вказівне поле мови» [Бюлер 1993, с. 74], зосереджене на продуктивних аспектах осмислення тексту, не обмежуючись його репродуктивним сприйняттям. Весь лінгвальний арсенал позначення характеристик текстуально відображеної дійсності виявляє телеологічну зумовленість як «загальний образ ситуації», що сприяє досягненню мети комунікативної взаємодії [Бюлер 1993, с. 76, 78, 79].

У телеологічній лінгвосеміотиці висуното досить умовне поняття «дискурсивне феноменологічне поле» [Шевченко 2020б, с. 205].

Узагальнено і схематично феноменологічне поле можна представити як телеологічно детерміновану цілісну єдність:

- а) текстового феноменологічного (квазіперцептивного) поля;
- б) позатекстового феноменологічного поля реальної дійсності, як втілення життєвого досвіду, сукупності морально-етичних принципів і цінностей мовця, що визначають його телеологічну домінанту.

В той час як феноменологічне (квазіперцептивне) поле тексту є обмеженим саме семіотичним простором тексту, запропоноване поняття «дискурсивне феноменологічне поле» окрім текстового феноменологічного поля залучає семіотичний універсум реальної дійсності.

Поняття «дискурсивне феноменологічне поле» крізь призму завдань телеологічної лінгвосеміотики покликане систематизувати смислові зв'язки мовних репрезентантів фактів текстуально відображеної реальності з семіотичним універсумом реальної дійсності. Ці семіотичні зв'язки розглядаються на принципах *синестетичного ізоморфізму* у єдності базових онтологічних категорій простору, часу, процесуальності з огляду на залученість мовних явищ у буття подібно до інших (фізичних) складників категоріальної структури реальної дійсності [Бюлер 1993, с. 40].

На відміну від контексту, поняття «дискурсивне феноменологічне поле» є прив'язаним до телеологічних передумов означення фактів текстуально відображеної дійсності і тому залучає до перебігу дискурсивного семіозису, поряд з аналізом мовних репрезентантів фактів дійсності, *несубстантивні імовірнісні прояви реальності* у вигляді так званих «відсутніх структур», тобто – норми моралі, етики, поняття гідності як каталізatori авторефлексії, мисленнєвого діалога мовної особистості.

Феноменологічний потенціал тексту – цілісна єдність змістових параметрів текстуально відображеної дійсності, евристично осмислюваних у взаємодії інтеріоризованих образів світу адресата і адресанта. У телеологічній лінгвосеміотиці текст розглядається як мовленнєвотворчий продукт, який виступає у дуалістичній іпостасі: актуальній за знаковою реалізацією і потенційній за смыслом [Шевченко 2016, с. 129; 2020б, с. 74].

Наведене визначення ґрунтується на ідеях потенціалізму, прихильники котрого стверджують, що у кожній людині закладене прагнення здійснювати мовленнєву діяльність відповідно до своїх життєвих потреб згідно з принципом життєвої значущості для мовної особистості [Алефиренко 2007в; Гумбольдт 1984; Гумбольдт 1985; Постовалова 1982, с. 36-37; Humboldt 1968]. У рецептивній естетиці та герменевтиці висунуто концепцією семантичної потенційності тексту, відповідно до котрої смысл завжди здобуває лише часткову («парціальну») конкретизацію [Яусс 2001, с. 372].

Феноменологічна потенційність як іманентна властивість тексту зумовлена певною стереотипізованістю його архітектоніки, смислової організації, наявністю семантичних лакун, «місць недоокреслення», які заповнюються у процесі рецепції [Інгарден 2001, с. 180]. Поняття феноменологічного потенціалу тексту спирається також на тлумачення процесу читання як «виконанні музичної партитури», як реалізації семантичних можливостей тексту [Рікер 2001, с. 318].

Потенціалізм (як прагнення досягти певної мети) співвідноситься з поняттям калейдоскопізму – як суб'єктивним образом («проектом») фрагменту об'єктивного світу [Франкл 1990, с. 70-74]. У цьому сенсі досягнення мети як формування суб'єктивованого образу текстуально відображеного світу адресатом-читачем постає телеологічно зумовленою актуалізацією феноменологічного потенціалу тексту.

Актуалізації феноменологічного потенціалу тексту узгоджується з універсальними законами сприйняття світу мовною особистістю. Цей процес є невіддільним від духовних, ціннісно-цільових складників людської свідомості, що потребує врахування не тільки онтологічних властивостей мовних (локутивних) компонентів, але й залучення до наукового осмислення етно-, психо- і соціолінгвістичні характеристики тексту [Водак 1997; Зацний 2007; Серажим 2002; Шевченко 1997, с. 296; Шейгал 2000; Duranti 2006; Sinclair 2004; Wodak, Meyer 2009].

Згідно з феноменологічною концепцією інтенціональності, у кожному акті сприйняття є імплікованим потенційний смисл. Цей потенційний смисл здобуває варіативну, імовірнісну реалізацію із залученням складників свідомості, які дають можливість долати межі безпосередніх відчуттів – на аперцепції, інтуїції [Гуссерль 2000; Форманова 2000, с. 600].

Актуалізація феноменологічного потенціалу тексту розглядається як семіотико-імовірнісне явище у вигляді співвіднесеного з текстовим концептом і телеологічною домінантою мовної особистості означування, структурування і реструктурування текстуально відображеної дійсності засобами як лінійної (мовної), так і нелінійної «схематичної» системи репрезентації [Шевченко 2020б, с. 76].

Феноменологія – (грец. *phainomenon*: те, що виявляє себе і *logia*: наука, предмет вивчення) теорія пізнання (*knowledge*), заснована Е. Гуссерлем у XX столітті, принциповим положенням котрої є суворе відокремлення перцептивних уявлень про об'єкт або явище від абстрагованого образу сприйнятого; «феномен розглядається поза контекстом на основі його іманентної сутності» [Ковалів 2007б, с. 529; Crowell 2006; Grossmann 1995].

Одним із основних понять феноменології є «інтенціональність» як джерело імплікованих потенційних смислів. Актуалізація потенційних

сміслів є варіативною, імовірнісною і передбачає можливість подолання меж безпосередніх відчуттів. У феноменологічних і психологічних дослідженнях є доведеною дуалістична, *квазіінтелектуальна* природа сприйняття навколишнього світу і його образного відображення у свідомості мовної особистості. Тлумачення актуалізації потенційних смислів як квазіінтелектуальної діяльності пояснюється тим, що, з одного боку, сприйняття ґрунтується на «проксимальній стимуляції», з іншого – на життєвому досвіді учасників комунікативної взаємодії [Барабанщиков 2006, с. 25, 26].

Текстуально віддзеркалена дійсність як естетизоване відображення результатів раціонального й чуттєвого сприйняття реальності за своїм феноменологічним потенціалом виходить за межі відстороненої фіксації фактів реальності і їхніх властивостей. Феноменологічне конституювання текстуально відображеної дійсності є телеологічно детермінованим процесом смислоутворення. Він полягає у прагненні встановити значущі зв'язки між мовними репрезентантами фактів дійсності невіддільно від ціннісно-цільових міркувань: диспозицій, моральної сприйнятності, духовності.

У феноменологічних термінах текст є продуктом феноменологічного конституювання реальності автором тексту, яка у перебігу дискурсії зазнає переосмислення, переозначення і реконституювання у процесі сприйняття тексту адресатом, що виявляється у прирощенні нових смислів, які виходять за межі вербально оформлених висловлень.

У феноменології результати аранжування мовних репрезентантів фактів дійсності автором набувають семіотичної значущості і постають проекцією телеологічного підґрунтя змістових характеристик дискурсу. Аналіз теоретичних джерел, що висвітлюють результати досліджень і застосування *проективних* методик, вказує на доцільність і виправданість розгляд тексту як своєрідної проективної карти настанов, спонукань, мотивів автора [Шевченко 2016, с. 53].

Для нелінійного ціннісно-цільового осягнення текстуально відображеної дійсності у телеологічній лінгвосеміотиці застосовано «феноменологічну експлікацію» у вигляді *згортання (редукції)* [Бюлер 1993, с. 27, 30, 64].

К. Бюлер висловлював впевненість у ефективності феноменологічного методу. Він вважав усі мовні явища знаковими і дотримувався думки, що феноменологічні методи редукції логічно і «бездоганно вписуються у закритий простір монад з їхнім суб'єктивно орієнтованим значенням», а феноменологія Е. Гуссерля розширює можливості наукового осмислення безмежно складного феномену наділення значенням [Бюлер 1993, с. 38, 65].

Для здійснення процедури феноменологічної редукції у дискурсі використовують поняття «*денотат*» як «розумове уявлення про цілісний об'єкт», а «ім'я денотату» як «послідовність номінативних елементів, що складають певні сполучення чи відрізки тексту», межі яких визначаються за принципом «предметної цілісності» [Новиков 1983, с. 152; 409]. У дискурсі образи об'єктів і явищ дійсності вербалізуються у вигляді імен денотатів і здобувають знаковий статус [Аршинов, Свирский 1992].

Поняття феноменологічної редукції у її лінгвістичному застосуванні є надзвичайно значущим для семіотико-імовірнісного дослідження телеологічно зумовлених семіотичних процесів у дискурсі. Процедура феноменологічної редукції уможливорює моделювання телеологічно й семіотично релевантних ментальних процесів виокремлення сутнісних характеристик фактів реальності як номенів або денотатів для їхнього відповідного означення. У цьому зв'язку саме текст може розглядатися як джерело емпіричного матеріалу, як певна *матеріалізація, опредмечення* зазвичай невидимих і непідвладних відчуттям глибинних процесів людської свідомості, непередбачуваних телеологічно зумовлених

асоціативних розгалужень та індивідуалізованих означень фактів реальності [Шевченко 2020б, с. 326, 327].

Постаючи формами телеологічної рефлексії, розмірковувань стосовно ціннісно-цільового підґрунтя висловлень при сприйнятті тексту, результати логічних операцій у вигляді індуктивних інференцій у дискурсі здобувають втілення у феноменологічній редукції. Редукування феноменологічного поля дискурсу як когнітивна операція згортання інформації до інваріантного смислу спрямоване на пошук логіко-семантичних зв'язків (разом з ціннісно-цільовими) між мовними репрезентантами фактів дійсності. Одночасно враховується їхня частотність, топологічна спорідненість, щільність і особливості розташування у структурі тексту. На основі цих логічних операцій, актуалізуються зв'язки між задекларованим текстовим концептом як настановою автора і телеологічною домінантою читача.

Явище феноменологічної редукції зумовлює телеологічну специфіку формування лінгвістичної змінної, котра у характеристичній функції нечіткої множини виступає родовим поняттям, що втілює телеологічно детермінований смисл [Шевченко 2020б, с. 327].

Фінальна мета – у телеологічній лінгвосеміотиці є втіленням цілеспрямованої діяльності мовної особистості, спрямованої на актуалізацію текстового концепту. Оскільки поняття «фінальна мета» є надзвичайно рухомим, особистісним, опосередкованим картиною світу мовців, мета як вивідне знання є вірогіднісно вивідною засобами дедуктивних умовиводів та індуктивних інференцій.

Аристотелівське поняття фінальна мета (грец. *telos*, *teleos*; англ. *end*: кінець) у телеологічній лінгвосеміотиці екстрапольовано на дискурсивну діяльність і постульовано як прагнення до актуалізації текстового концепту, оскільки текст як результат доцільної діяльності зазнає асиметричного осмислення адресантом-автором і адресатом-читачем.

Фінальна мета є онтологічно пов'язаною з поняттям текстового концепту, оскільки саме «концепт певної сутності зумовлює її мету, він власне є її метою» [Willem A. deVries 1991, с. 63].

Функція належності до множини – у телеологічній лінгвосеміотиці об'єднуючий чинник агрегації мовних репрезентантів фактів дійсності у цілісну семіотичну єдність. Функція належності мовних репрезентантів фактів дійсності до нечіткої семіотичної множини може бути семантично не вираженою, а лише ситуативно зумовленою.

Як функцію належності до множини семіотичних елементів прийнято розуміти наявність у лексичних одиниць або словосполучень семи у вигляді денотативного, або конотативного компонента значення, яке корелюється з лінгвістичною змінною (прототипом) як семантичним інваріантом у об'єднуючій характеристичній функції.

У телеологічній лінгвосеміотиці використані постулати теорії імовірності Баєса та теорії нечітких множин, згідно з якими кількісне вираження функції належності елемента до нечіткої множини може приймати будь-яке значення від 0 до 1, а не лише 0 чи 1 [Oaksford, Chater 2007; 2000, с. 4-28].

Функції належності елементів до нечіткої семіотичної множини є рухомими відповідно і можуть змінюватись відповідно до ціннісно-цільових настанов мовної особистості. Мовний репрезентант в одному випадку може визначатись як такий, що має ситуативну функцію належності до нечіткої семіотичної множини, у іншому, внаслідок телеологічної реорганізації зв'язків між елементами універсальної множини, може здобувати характеристичну функцію повної чи часткової належності.

Характеристична функція (об'єднуюча) – категоріальна ознака у функції лінгвістичної змінної [Zadeh 2000], семантичний інваріант у об'єднуючій характеристичній функції.

Часу категорія – у термінах телеологічної лінгвосеміотики узгоджений з цілепокладанням темпоральний план текстуально відображеного світу. Час є базовою онтологічною категорією, яка може бути основою телеологічної атрибуції смислу текстуально відображеним фактам дійсності [Шевченко 2010в], оскільки вона *каузально* пов'язує властивості предмета з минулим, та з можливостями, що *цілепокладально* співвіднесені з майбутнім [Кант 2007б, с. 282-284; Арнхейм 1974, с. 34].

Дейктичні одиниці темпоральної семантики відносять до індексальних знаків, проте, вони виявляють більш широкі функціональні можливості у дискурсі [Єрмоленко 2010, с. 156]. Текстуально дійсність об'єктивується у невіддільній взаємодії діяхронічного і синхронічного часових планів. Текст у телеологічній лінгвосеміотиці розглядається як з точки зору єдності *статичних* просторово-часових характеристик текстуально відображеної дійсності (синхронічна просторово-часова організація дискретних об'єктів), так і виходячи з її *динамічних* (процесуальних) ознак як континууму нескінченних перетворень.

У телеологічній лінгвосеміотиці темпоральний план текстуально відображеного світу у дискурсі здобуває осмислення крізь призму життєво значущих для мовців ціннісно-цільових критеріїв. Реалізація категорії телеологічності у дискурсі здійснюється у вигляді телеологічної атрибуції фактам дійсності з урахуванням їхніх часових характеристик. Наприклад, телеологічно детермінованої семіотизації можуть зазнавати ієрархічно структуровані послідовності дій, котрі функціонують як експланандум у структурі телеологічного експонента.

Темпоральність у вигляді перебігу подій, також може зазнавати телеологічної атрибуції смислу внаслідок індуктивних інференцій

стосовно каузально-цілових зв'язків між текстуально відображеними фактами дійсності. З плином часу, зі збільшенням темпоральної дистанції, уже усталені уявлення про світ також можуть бути переосмисленими відповідно до настанов, диспозицій, переконань мовної особистості при сприйнятті текстуально відображеної дійсності у певний історичний період.

Чинники дискурсивної реалізації категорії телеологічності – (лат. *factor*: те, що робить, виготовляє) умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу. Поняття «семіотико-імовірнісні чинники» конкретизує, звужує напрям пошуку. Для дослідження такого ефемерного і динамічного цілепокладального явища як людські спонукання у їхніх виявах у дискурсі емпіричний матеріал не завжди є найбільш ефективним і надійним. Відтак, виникає потреба у опорі на численні чинники (фактори) логоцентричного і антропоцентричного гатунку, які залучаються до дискурсивних процесів: синтаксичні, семантичні, прагматичні, евристичні, раціональні й ірраціональні, і, власне, телеологічні, які охоплюють поняття «телеологічна рефлексія», «телеологічна домінанта», «телеологічна диспозиція».

ПІСЛЯМОВА

Запропонований глосарій базових термінів телеологічної лінгвосеміотики відображає прагнення автора надати узагальнене і систематизоване уявлення стосовно розширення багатогранних міждисциплінарних зв'язків у сучасних мовознавчих і перекладознавчих дослідженнях, зумовлених еволюцією поглядів у ХХІ столітті на дійсність, життєдіяльність людини і, відповідно, на мовленнєву діяльність.

Систематизований виклад категорій і понять телеологічної лінгвосеміотики, за сподіваннями автора, має до певної міри віддзеркалити тисячолітню еволюцію і боротьбу поглядів і підходів до розв'язання лінгвістично релевантних проблем значення, смислу, смислоутворення – від Аристотеля до наших днів, від класики до становлення постнекласичної наукової рефлексії, зосередженої на моральних характеристиках осмислення дійсності.

Глосарій базових термінів телеологічної лінгвосеміотики відображає сучасні тенденції до інтегративного застосування фундаментальних принципів, категорій, понять і методів телеології, евристики, когнітивістики, семіотики, феноменології, що дозволяють під новим кутом зору дослідити динаміку дискурсивних процесів, оскільки науковцям було зрозуміло ще у минулому столітті, що вивчення лише «чисто мовних явищ» [Караулов, Петров 1989. с. 11] є недостатнім для дослідженні такої складної системи як дискурс.

Відтак, зосередженість на *евристичних* аспектах дискурсії зумовлена потребою розгляду мовних одиниць у дискурсі як відкритій системі з неявно вираженими відношеннями між складниками цієї системи. Відповідно, запропонована сукупність термінологічних одиниць вказує на домінантний статус у межах глосарію базових термінів телеологічної

лінгвосеміотики поняття «імовірнісність». Термін «імовірнісність» у свою чергу відображає доцільність термінологічного представлення *недетерміністських* поглядів на закони комунікативної взаємодії, зокрема, принципів теорії імовірності Баєса, законів індуктивної інференції, нечіткої логіки, принципу невизначеності, категорій феноменології, теорії продуктивного мислення, проєктивних методів дослідження, онтологічних категорій каузальності, процесуальності, предметності.

Імовірнісний ухил категорійно-поняттєвого апарату телеологічної лінгвосеміотики, зумовив потребу систематизованого лексикографічного представлення *методів* дослідження нечітко вираженого, неявного, прихованого смислового шару у дискурсі: методів нечіткої логіки, семіотико-імовірнісного аналізу, м'яких і наближених обчислень, контекстуального аналізу, системного аналізу, методу декомпонування дискурсу, аналізу мовленнєвих актів, методу редукування семіотичного простору тексту до базових імен денотатів (сутностей) із залученням принципів феноменології, методу систематичної інтроспекції Вюрцбургської психологічної школи, телеологічного аналізу як виявлення ролі і внеску елементів певної системи до її оптимального функціонування для досягнення певної мети.

Зазначена методологія була використана автором для дослідження англомовного публіцистичного тексту, оскільки публіцистика є «дискурсивною» за своєю природою – вона передбачає інтерактивність з реальною дійсністю, автором, адресатом, інтертекстом [Серажим 2002]. Саме інтерактивність зумовлює семантичну рухомість і суб'єктивованість семантичного навантаження лексики публіцистичного дискурсу.

Значна кількість статей глосарія присвячена *рефлексивній* природі сприйняття текстуально відображеної дійсності. Це пов'язано з тим, що у пошуках істини і смислу у дискурсі значущість також здобувають аспекти буття, які здебільшого належать до царини інтуїтивного пізнання і

базуються на глибинних шарах свідомості, поряд з її ірраціональними (чуттєвими) складниками, котрі здатні досягнути неявно виражені, нечіткі, розмиті вияви динамічної дійсності.

Стрижневим у глосарії є морально-етичний аспект комунікації. Звернення до морально-етичних аспектів у дискурсивній парадигмі видається потрібним саме зараз у ситуації так званої «загальноцивілізаційної кризи», спричиненої численними чинниками, і в умовах маніпулятивних фейкових інформаційних вкидів.

У статтях глосарія висвітлено феномен *смыслеутворення*. Смыслоутворювальна функція категорії телеологічності у дискурсі розглянута як вияв і результат семіозису, як процес у вигляді означування (сигніфікації) фактів дісності. Зокрема, формуючи термінологічний корпус глосарія, автор враховував той факт, що смыслоутворення у процесі осмислення тексту постає результатом взаємодії суб'єкта мовлення і адресата, взаємодії ментальних структур, картин світу адресанта і реципієнта тексту.

Суттєву увагу при підготовці глосарію було приділено феноменологічній редукції, феноменологічному конституюванню текстуально відображеної дійсності як механізмам смыслоутворення. У феноменології розуміння смыслоутворення (*sense constitution*) спирається на ідею суб'єктивності, інтенціональності і передбачає атрибуцію смислу фактам дійсності крізь призму життєвого досвіду, оскільки в основі будь-якого витвору, що ґрунтується на образності, лежить органічний зв'язок з дійсністю. Феноменологічне конституювання актуалізується у дискурсі семіотичними засобами діаграматичної структурації і алегоризації. Ці явища відображені у відповідних статтях глосарія.

Численні статті глосарія висвітлюють *евристичну* методологію телеологічного аналізу, котра ґрунтується на теорії імовірності Баєса, на нечіткій логіці Л. Заде, теорії множин Г. Кантора і монадології Г. В. Лейбніца. Наведено визначення одного з ключових понять телеологічної

лінгвосеміотики – *«нечіткої семіотичної множини»* як телеологічно й концептуально зумовленого цілісного угруповання знакових елементів.

Завдяки цим цілісним семіотичним угрупованням розширюється семантичний дискурсивний простір як втілення продуктивного мислення і смислоутворення, залучаються ситуативні і контекстуальні чинники, реалізують свою функцію приховані змінні, здобувають дискурсивне втілення логічні операції індукції, дедукції, інференції. Нечіткі семіотичні множини постають засобами «розширення» дискурсивного простору у позатекстову дійсність.

Предметом особливої уваги було забезпечення широкої бази посилань і джерел з метою уможливлення використання зацікавленими дослідниками для поглибленого розгляду відображеної у глосарії наукової проблематики.

Автор сподівається, що наданий матеріал стане у нагоді науковцям, котрі прагнуть порушити усталені межі ентропійного кола пізнання у пошуках нових шляхів досягнення завжди віддаленої істини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Акчурин И. А. Телеономичность больших динамических систем — характерная черта постнеклассической науки. *Вопросы философии*. 2006. № 8. С. 93–97.

Алефиренко Н. Ф. Дискурс как смыслопорождающая категория (дискурс и вторичное знакообразование). *Язык. Текст. Дискурс* / под. ред. Г. Н. Манаенко. Ставрополь, 2005а. Вып. 3. С. 5–13.

Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке : учеб. пособие. Москва : Флинта ; Наука, 2005б. 416 с.

Алефиренко Н. Ф. Когнитивные основания лингвосемиозиса. *Критика и фраза* : юбилейн. сб., посвящ. 65-летию Вольфганга Айсмanna=Kritik und Phrase : Festschrift fur Wolfgang Eismann zum 65. Wien, 2007а. С. 379–395.

Алефиренко Н. Ф. Когнитивная семантика в аспекте лингвосемиозиса. *Известия РГПУ им. А. И. Герцена. Общественные и гуманитарные науки*. Санкт-Петербург, 2007б. № 9 (46). С. 28–38.

Алефиренко Н. Ф. Семиологический потенциал дискурса. *Язык. Текст. Дискурс* / под. ред. Г. Н. Манаенко. Ставрополь, 2007в. Вып. 5. С. 34–42.

Алефиренко Н.Ф. Когнитивно-прагматические механизмы косвенной номинации. *Вестник РУДН. Сер. Русский и иностранный языки и методика их преподавания*. 2012. № 4. С. 5–13.

Анохин П. К. Опережающее отражение действительности. *Философские аспекты теории функциональных систем*. М.: Наука, 1978. С. 7–27.

Аристотель. Физика. *Сочинения в 4 т.* Москва, 1981. Т. 3. С. 60–262.

Арнольд И.В. Потенциальные и скрытые семы и их актуализация в английском художественном тексте. *Иностранные языки в школе*. 1979, № 5. С. 10–14.

Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие. Москва : Прогресс, 1974. 392 с.

Аршинов В. И., Свирский Я. И. От смыслопрочтения к смыслопорождению. *Вопросы философии*. 1992. № 2. С. 145–152.

Арутюнова Н.Д. Дискурс. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 136.

Арутюнова Н.Д. Пропозиция. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 401.

Атаян Э. Р. Коммуникация и раскрытие потенций языкового сознания. Ереван : Ереванский ун-т, 1981. 60 с.

Бабелюк О. А. Постмодерністське текстотворення художнього тексту: креативний потенціал ризоматичності. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Філологічні науки*. Чернівці, 2010. Вип. 22, т. 1. С. 20–26.

Балашова Л.В. Семантика. *Конспект лекцій*. Саратов, 2011. URL: http://elibrary.sgu.ru/uch_lit/453.pdf_(дата звернення: 03.08.2020).

Барабанщиков В. А. Психология восприятия: организация и развитие перцептивного процесса. Москва : Когито-Центр, 2006. 240 с.

Баранов А. Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 ; 10.02.19. Москва, 1990. 37 с.

Барт Р. Система моды: статьи по семиотике культуры / пер. с фр. и вступ. ст. С. Н. Зенкина. Москва : Изд-во им. Сабашниковых, 2003. 512 с.

Бацевич Ф. С. Духовна синергетика рідної мови: лінгвофілософські нариси : монографія. Київ : Академія, 2009. 192 с.

Безугла Л. Р. Лінгвістична прагматика та дискурсивний аналіз. *Studia philologica*. 2012. Вип. 1. С. 95–100.

Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации. Киев : Логос, 2003. 304 с.

Белова А. Д. Категоризация и концептуализация знаний в теоретической и прикладной лингвистике. *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи* / редкол. : А. Д. Белова (голов. ред.) та ін. Київ, 2008. С. 26–36.

Березин Ф.М., Головин Б.Н. Общее языкознание: учеб. пособие. М. : Просвещение, 1979. 416 с.

Бехтель Э. Е., Бехтель А. Э. Контекстуальное опознание. Санкт-Петербург : Питер, 2005. 336 с.

Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика. Тамбов : ТГУ, 2000. 123 с.

Бондарко А. В. К интерпретации понятия «смысл». *Словарь. Грамматика. Текст* / отв. ред. Ю. Н. Караулов, М. В. Ляпон. Москва, 1996. С. 316–321.

Бор Н. Атомная физика и человеческое познание / пер. с англ. В. А. Фок, А. В. Лермонтов. Москва : Изд-во иностр. лит., 1961. 151 с.

Борботько В. Г. Принципы формирования дискурса: от психолингвистики к лингвосинергетике : монография. 2-е изд., стер. Москва : URSS, 2019. 286 с.

Брунер Дж. Психология познания. За пределами непосредственной информации / пер. и общ. ред. А. Р. Лурия. Москва : Прогресс, 1977. 413 с.

Булгаков С. Н. Философия имени. Санкт-Петербург : Наука, 1998. 448 с.

Бюлер К. Теория языка. Репрезентативная функция языка. Москва : Прогресс, 1993. 528 с.

Величковский Б. М. Когнитивная наука: основы психологии познания : в 2 т. Т. 1. Москва : Смысл ; Академия, 2006а. 448 с.

Величковский Б. М. Когнитивная наука: основы психологии познания : в 2 т. Т. 2. Москва : Смысл ; Академия, 2006б. 432 с.

Верецагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова. Москва: Русский язык, 1980. 320 с.

- Водак Р. Язык. Дискурс. Политика. Волгоград : Перемена, 1997. 139 с.
- Ворожбитова А. А. Теория текста: антропоцентрическое направление : учеб. пособие. 3-е изд., стер. Москва : ФЛИНТА, 2014. 368 с.
- Вертгеймер М. Продуктивное мышление. Москва : Прогресс, 1987. 336 с.
- Вилюнас В. Психология развития мотивации. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 458 с.
- Войтко В. І. Психологічний словник. Київ : Вища школа, 1982. 216 с.
- Вундт В. Введение в психологию. СПб: Питер, 2002. 128 с.
- Гадамер Х-Г. Истина и метод. Основы философской герменевтики. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007. С. 217–223.
- Гак В. Г. Лексическое значение слова. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 261–263.
- Гаспаров Б. Г. Язык. Память. Образ: лингвистика языкового существования. Москва : Новое литературное обозрение, 1996. 351 с.
- Гегель Г. В. Ф. Наука логики : в 3 т. Т. 1: Учение о бытии. Москва : Мысль, 1970. 501 с.
- Гегель Г. В. Ф. Наука логики : в 3 т. Т. 3: Учение о понятии. Москва : Мысль, 1972. 371 с.
- Геллер И. И. Переживание как категория общей психологии : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Одесса, 1994 г. 20 с.
- Гинзбург М. Р. Психологическое содержание личностного самоопределения. *Вопросы психологии*. 1994. № 3. С. 43–52.
- Гиппенрейтер Ю. Б. Метод интроспекции и проблема самонаблюдения. Введение в общую психологию. М.: Изд-во МГУ, 1988. С. 34–47.

Гнатюк Л. В. Человек и его деятельность: опыт философии органицизма : монография. Ч. 1. Сумы : Университетская книга, 2006. 399 с.

Голубев В. Ю. Аргументация как один из функциональных элементов газетного стиля речи (на материале американской прессы) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Санкт-Петербург, 1996.

Григорьев В.П. Эвристика и четырехмерное пространство языка. *Вопросы языкознания*. 2004. № 4. С. 32–41.

Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации. Москва : Наука, 1980. 104 с.

Горелов И. Н. Вопросы теории речевой деятельности. Психолингвистические основы искусственного интеллекта. Таллин : Валгус, 1987. 196 с.

Горелов И. Н. Идеи к чистой феноменологии и феноменологической философии. Москва : Лабиринт, 2003. 317 с.

Греймас А. Ж. Структурная семантика: поиск метода / пер. с фр. Л. Зиминной. Москва : Академический проект, 2004. 386 с.

Греймас А. Ж., Курте Ж. Семиотика: объяснительный словарь теории языка. *Семиотика* / под. ред. Ю. С. Степанова. Москва, 1983. С. 483–550.

Гумбольдт В. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человеческого рода. *Избранные труды по языкознанию*. Москва : Прогресс, 1984. С. 307–323. URL: <http://www.philologos.narod.ru/classics/humboldt.htm> (дата звернения: 22.11.2019).

Гумбольдт В. Язык и философия культуры. Москва : Прогресс, 1985. 451 с.

Гундорова Т. Проявлення слова: дискурсія раннього українського модернізму: постмодерна інтерпретація. Львів : Літопис, 1997. 297 с.

Гуссерль Э. Логические исследования. Картезианские размышления. Кризис европейских наук и трансцендентальная феноменология. Кризис

европейского человечества и философии. Философия как строгая наука. Минск ; Москва : Харвест ; АСТ, 2000. 752 с.

Гуссерль Е. Философия как строгая наука. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007. С. 123–130.

Делёз Ж., Гваттари Ф. Ризома. *Философия эпохи постмодерна*. Минск, 1996. С. 6–31.; Deleuze G., Guattari. F. Rhizome. Baltimore, 1976. 74 p.

Делёз Ж., Гваттари Ф. Что такое философия. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007. С. 399–402.

Демьянков В. З. Конвенции, правила и стратегии общения: интерпретирующий подход к аргументации. *Известия АН СССР. Сер. литературы и языка*. 1982. Т. 41, № 4. С. 327–337.

Деррида Ж. Голос и феномен: и другие работы по теории знака Гуссерля / пер. С. Г. Калинина, Н. В. Суслов. Санкт-Петербург : АЛІТЕЙЯ, 1999. 208 с.

Дерріда Ж. Структура, знак і гра у дискурсі гуманітарних наук. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 2001. С. 617–638.

Деррида Ж., Гурко Е. Н. Деконструкция: тексты и интерпретация. Минск : Экономпресс, 2001. 319 с.

Джонсон Е. Вітгенштейн Л. Й. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Е. Вінквіста, Е. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун. Київ, 2003. С. 70–72.

Добросклонская Т. Г. Медиалингвистика: новая парадигма в изучении языка СМИ. *Язык и дискурс средств массовой информации в ХХІ веке* / под ред. М. Н. Володиной. Москва, 2011. С. 63–72.

Домброван Т. И. Изучение истории языка с позиций постнеклассической научной парадигмы. *Perspektywy rozwoju nauki (Перспективы развития науки)*, Gdansk, 28.11.2012 – 30.11.2012. Gdansk, 2012. С. 48–52.

Дридзе Т. М. Язык и социальная психология: учеб. пособие / под. ред. А. А. Леонтьева. Москва : Высшая школа, 1980. 224 с.

Дымков Д.О., Крапивина М.И. Курт Гедель и его теорема о неполноте. Мировоззренческий аспект. Красноярск: Сибирский федеральный ун-т, 2011. URL: <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2011/section06.html>____(дата звернення: 08.11.2020).

Єнікєєва С. М. Синергетичні аспекти семантичної деривації (на матеріалі сучасної англійської мови). *Вісник Житомирського університету ім. Івана Франка*. 2007. Вип. 32. С. 140–144.

Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки в історії літературної мови. *Мовознавство*. 2007. № 4–5. С. 20–35.

Єрмоленко С. С. Семіотична структура темпорального дейксиса і комунікативно-функціональний контекст. *Мовознавство*. 2010. № 2–3. С. 156–167.

Жаботинская С. А. Имя как текст: концептуальная сеть лексического значения (анализ имени эмоции). *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харьков, 2013. № 6. С. 47–76.

Жинкин Н. И. О кодовых переходах во внутренней речи. *Вопросы языкознания*. 1964. № 6. С. 26–38.

Загидуллина М. В. Мультиmodalность: к вопросу о терминологической определенности. *Знак: проблемное поле медиаобразования*. Челябинск : Челябинский государственный университет. 2019. С. 181-186.

Залевская А. А. Об истоках, проблемах и перспективах современного подхода к проблемам языка и значения : (предисловие редактора). *Слово и текст в психолингвистическом аспекте*: сб. науч. трудов. Тверь : Тверской гос. университет, 2000.

Залужна М.В. Реалізація принципу невизначеності в англійській мові: структурно-семантичний та лінгвокогнітивний аспекти (на матеріалі британських постмодерних художніх текстів ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 20 с.

Зацний Ю. А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. Львів : ПАІС, 2007. 228 с.

Зеленкова Е.А. Практические аспекты полимодальности: Звукосимволизм и жесты в преподавании фонетики английского языка. *Вестник Московского государственного лингвистического университета. Гуманитарные науки*. 2017. С. 32–37.

Земская Е. А. Язык как деятельность: морфема, слово, речь. Москва : Языки русской культуры, 2004. 688 с.

Інгарден Р. Про пізнавання літературного твору : (фрагменти). *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 2001. С. 176–206.

Кагановська О. М. Лінгвокогнітивний аспект утілення текстових концептів у французькій та українській художній прозі. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. № 9: Сучасні тенденції розвитку мов*. Київ, 2007. Вип. 2. С. 50–57.

Калинников Л. А. Категорический императив и телеологический метод. *Кантовский сборник*. Калининград, 1988. Вып. 13. С. 25–38.

Кант И. Критика чистого разума. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007а. С. 40–49.

Кант И. Критика чистого разума. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007б. С. 281–293.

Кантор Г. Труды по теории множеств. Москва : Наука, 1985. 430 с.

Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Волгоград : Перемена, 2002. 331 с.

Караулов Ю. Н., Петров В. В. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса: вступительная статья. *Дейк Т. А ван. Язык. Познание. Коммуникация*. Москва, 1989. С. 5–11.

Карлсон Т. Відсутність (absence). *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Е. Вінквіста, Е. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун. Київ, 2003. С. 65–66.

Карманова З. Я. Феноменология слова: слово vs мысль. Москва: Тезаурус, 2010. 390 с.

Карманова З. Я. Феноменологические аспекты содержательной структуры слова. Калуга: Издательство «Эйдос», 2014. 260 с.

Карманова З. Я. Феноменологические аспекты содержательной структуры слова: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук: специальность 10.02.19 Теория языка. Москва, 2012а. 56 с.

Карманова З.Я. Феноменологические аспекты содержательной структуры слова: дис. ... докт. филол. наук, 2012б. 414 с.

Карманова З.Я. Принципы феноменологической лингвистики. *Национальная ассоциация ученых*. М.: “Евразийское Научное Содружество”, 2015. № 5–4 (10). С. 119–122.

Кизима В. В. Тоталлогия (философия обновления). Киев : ПАРАПАН, 2005. 272 с.

Князева Е. М., Курдюмов С. П. Интуиция как самодотраивание. *Вопросы философии*. 1994. № 2. С. 110–122.

Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : в 2 т. Т. 1. Київ : Академія, 2007а. 608 с.

Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія : в 2 т. Т. 2. Київ : Академія, 2007б. 624 с.

Козлова Т. О. Принцип іконічності та його реалізація в лексиці індоєвропейської прамови : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.15. Київ, 2017. 36 с.

Колшанский Г.В. Паралингвистика. М.: Наука, 1974. 81 с.

Кондаков Н. И. Логический словарь-справочник. 2-е, испр. и доп., изд. Москва : Наука, 1976. 720 с.

Кононенко В. І. Сміслові конотації у структурі тексту. *Мовознавство*. 2010. № 23. С. 146–155.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 1999. 288 с.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ : Академія, 2006. 464 с.

Красных В. В. От концепта к тексту и обратно (к вопросу о психолингвистике текста). *Вестник Московского университета. Сер. 9. Филология*. 1998. № 1. С. 53–70.

Кримський С. Б. Запити філософських смислів. Київ : ПАРАПАН, 2003. 240 с.

Кристева Ю. Избранные труды: разрушение поэтики. Москва : РОССПЭН, 2004. 656 с.

Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке. Язык и порождение речи. Москва : Наука, 2011. 238 с.

Кузнецов А.М. Поле. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 380.

Кунцман П., Буркард Ф.-П., Відман Ф. Рікер П. *Філософія: dtv-Atlas*. Київ, 2002. С. 237.

Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: введение. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 397 с.

Леви-Строс К. Структурная антропология / пер. с фр. В. В. Иванов. Москва : Наука, 1985. 399 с.

Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница : Нова Книга, 2007. 264 с.

Левонтина И. Б. Целевые слова и наивная телеология : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Москва, 1995. 290 с.

Лейбниц Г. В. Монадология / пер. с фр. Е. Н. Боброва. *Сочинения в 4 т.* Москва, 1982. Т. 1 С. 413–429.

Леонтьев А. А. Формы существования значения. *Психолингвистические проблемы семантики*. Москва, 1983. С. 5–20.

Леонтьев Д. А. Тематический апперцептивный тест. Москва : Смысл, 1998. 254 с.

Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. Москва : Смысл, 1999. 487 с.

Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / пер. с фр. Н. А. Шматко. Москва : Алетея, 1998. 160 с.

Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. *Избранные философские произведения в 2 т.* Москва, 1960. Т. 1. С. 153–162.

Лотман Ю. М. Культура как субъект и сама себе объект. *Семиосфера.* Санкт-Петербург, 2000. С. 640–648.

Лотман Ю. М. Семиосфера. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2010. 704 с.

Макаров М. Телеология. *Философская энциклопедия.* Москва, 1970. Т. 5. С. 194–195.

Макарук Л.Л. Мультиmodalність сучасного англомовного масмедійного комунікативного простору : автореф. дис ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2019. 40 с.

Малишев Б. В. Загальні засади телеологічної (цільової) детермінації соціальних явищ. *Право і громадянське суспільство.* 2013. С. 4–25.

Манакин В.Н. Сопоставительная лексикология. К.: Знання, 2004. 326 с.

Мелков Ю. А. Факт в постнеклассической науке. Киев : ПАРАПАН, 2004. 224 с.

Мелков Ю. А. Человекомерность постнеклассической науки. Киев : ПАРАПАН, 2014. 254 с.

Мелков Ю. О. Людиновимірність постнекласичної науки: основні проблеми та суперечності. 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/19951/1/12-77-85.pdf> (дата звернення: 09.12.2020).

Мечковская Н. Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура : курс лекций. 2-е изд., испр. Москва : Академия, 2007. 432 с.

Миловидов В. А. От семиотики текста к семиотике дискурса : пособие по спецкурсу. Тверь : Тверской гос. ун-т, 2000. 93 с.

Митин И. И. Комплексные географические характеристики. Множественные реальности мест и семиозис пространственных мифов. Смоленск : Ойкумена, 2004. 160 с.

Мотрошилова Н. В. Конституирование. *Новая философская энциклопедия* : в 4 т. Москва, 2001. Т. 2. С. 290–291.

Міготті М. Семіозис (semiosis). *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Е. Вінквіста, Е. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун. Київ, 2003. С. 376–378.

Моррис Ч. У. Основания теории знаков. *Семиотика* / общ. ред Ю. С. Степанова. Москва, 1983. С. 37–90.

Мур Е. Феноменологія. *Енциклопедія постмодернізму* / за ред. Е. Вінквіста, Е. Тейлора ; пер. з англ. В. Шовкун. Київ, 2003. С. 446–447.

Налимов В. В. Вероятностная модель языка. Томск ; Москва : Водолей, 2003. 368 с.

Неборсина Н. П. Синтаксис стихотворной речи как предмет лингвопоэтического исследования: на материале английской и американской поэзии XVI–XX вв. : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.04. Москва, 1997. 356 с.

Никитин М.В. Лексическое значение в слове и словосочетании. Спецкурс по общей и английской лексикологии. Владимир: Изд-во Владимир. пед. ин-та, 1974. 222 с.

Николаева Т.Н. Текст. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 507.

Новиков А. И. Семантика текста и её формализация. Москва : Наука, 1983. 215 с.

Новиков А. И. Семантическое пространство текста и способы его членения. *Категоризация мира: пространство и время* : материалы науч. конф. Москва, 2001. С. 36–37.

Омельяненко В.А., Ремчукова Е.Н. Поликодовые тексты в аспекте теории мультимодальности. *Коммуникативные исследования*. 2018. № 3 (17). С. 66–78.

Остапчук І. Аргументативність метафори в англійських медіа текстах. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Чернівці, 2015. Вип. 740–741: Германська філологія. С. 163–166.

Петряков Л. Д. Дискурсия как метод гуманитарного знания : монография. Москва : ФЛИНТА ; Наука, 2013. 304 с.

Пиаже Ж., Инельдер Б. Генезис элементарных логических структур: классификации и сериации / пер. с фр. Э. Пчелкиной. Москва : ЭКСМО-пресс, 2002. 416 с.

Пивоев В. М. Философия смысла, или телеология. Петрозаводск : ПетрГУ, 2004. 114 с.

Пиньейро Г.Э. У интуиции есть своя логика. Гёдель. Теоремы о неполноте. Наука. Величашие теории. Пер. с исп. М.: Де Агостини, 2015. Вып. 17. 168 с.

Пирс Ч. С. Избранные философские произведения. Москва : Логос, 2000. 448 с.

Пихтовникова Л. С. Лингвосинергетика: основы и очерк направлений : монография. Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2012. 180 с.

Пихтовникова Л. С. Прагмастилистика дискурса в свете лингвосинергетической парадигмы. *Когниция, коммуникация, дискурс*. 2016. № 13. С. 114–130.

Понікарьова А. Ю. Аргументативно-сугестивний потенціал складних синтаксичних структур англомовного політичного дискурсу : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2016. 21 с.

Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Москва : Восток–Запад, 2007. 314 с.

Поспелов Д. А. Эвристика. *Философская энциклопедия*. Москва, 1970. Т. 5. С. 532–534.

Постовалова В. И. Язык как деятельность: опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта. Москва : Наука, 1982. 220 с.

Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Москва : Искусство, 1976. 613 с.

Потебня А. А. Теоретическая поэтика. Санкт-Петербург : Филологический факультет СПбГУ ; Москва : Академия, 2003. 384 с.

Потебня О. О. Думка й мова : (фрагменти). *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 2001. С. 34–52.

Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007. С. 520–531.

Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 332 с.

Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс : учеб. пособие. Москва : Флинта, 2004. 224 с.

Радчук В. Д. Протей чи Янус?: (Про різновиди перекладу). *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка*. 2005. С. 21-43. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/elcat/new/detail.php3?doc_id=1321294 (дата звернення; 09.12.2020)

Разеев Д. Н. Телеологический принцип в науке (трансцендентальный подход) : автореф. дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.08 ; 09.00.03. Санкт-Петербург, 2009. 32 с.

Разеев Д. Н. Телеология И. Канта. Санкт-Петербург : Наука, 2010а. 309 с.

Разеев Д. Н. Телеологический принцип познания в контексте «Критики способности суждения» Канта. *Кантовский сборник*. 2010б. Вып. 1. С. 7–15.

Рассел Б. Человеческое познание: его сфера и границы. Москва : Ника-Центр, 2001. 383 с.

Рікер П. Що таке текст? Пояснення і розуміння. *Антологія світової літературно-критичної думки XX ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 2001. С. 305–323.

Румянцев О. К. Предисловие. Логос живого и герменевтика телесности. Постижение культуры. Москва, 2005. Вып. 13–14. С. 6–36.

Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология : монография. Київ : Фитосоциоцентр, 2000. 248 с.

Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

Селиванова Е. Энигматический дискурс: вербализация и когниция : монография. Черкассы : Ю. Чабаненко, 2014. 224 с.

Семенець О.О. Синергетика поетичного слова. Кіровоград: Імекс ЛТД, 2004. 338 с.

Семенець О. О. Теорія твору: феноменологічні та герменевтичні аспекти. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка]. Сер. : Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград, 2008. Вип. 75(3). С. 3–7.

Сэпир Э. Градуирование / пер. с англ. Г. Е. Крейдлина. *Новое в зарубежной лингвистике: лингвистическая прагматика: сборник.* Москва, 1985. Вып. 16. С. 43–78.

Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : (на матеріалах сучасної газетної публіцистики) : монографія. Київ : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. 392 с.

Сербенська О. А., Волощак М. Й. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей. Київ : Просвіта, 2001. 204 с.

Серякова І. І. Семіотичний простір тілесності англomовного художнього дискурсу. *Науковий часопис Національного педагогічного*

університету ім. М. П. Драгоманова, Сер. 9: Сучасні тенденції розвитку мов. 2017. Вип. 15. С. 189–196.

Скафтымов А. П. Тематическая композиция романа «Идиот». *Нравственные искания русских писателей*. Москва, 1972. С. 23–88.

Слива Т. Ассоциативно-семантическая структура как языковая составляющая концепта. *Язык и литература в контексте межкультурной коммуникации. Материалы научной конференции*. / МОН Республики Армения, Ванадзорский госуниверситет. Ванадзор: Издательский дом СИМ, 2016. С. 163–168.

Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва : Академия, 2000. 125 с.

Соколова Е. Т. Проективные методы исследования личности. Москва : Московский университет, 1980. 176 с.

Солнцев В. М. Уровни языка. *Лингвистический энциклопедический словарь* / гл. ред. В. Н. Ярцева. Москва, 1990. С. 539.

Солсо Р. Когнитивная психология. 6-е изд. Санкт-Петербург : Питер, 2006. 589 с.

Сорока К.О. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник. ХНАМГ, 2004. 291 с.

Степанова Г. В., Шрамм А. Н. Введение в семасиологию русского языка. Калининград: КГУ, 1980. URL: http://jgreenlamp.narod.ru/step_ch2_a.htm_(дата звернення: 21.10.2020).

Стёпин В. С. Научное познание и ценности техногенной цивилизации. *Вопросы философии*. 1989. № 10. С. 3–18.

Стёпин В. С. Цивилизация и культура. СПб. : Изд-во СПбГУП, 2011. 408 с.

Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи (коммуникативный аспект). Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 172 с.

Сусов И. П. Космические мотивы в науке о языке и в философии языка. *Тверской лингвистический меридиан*. Тверь, 1998. Вып. 1. С. 99–111.

Топоров В. Н. Пространство и текст. *Из работ Московского семиотического круга*. Москва, 1997. С. 455–515.

Туровская С. В. Философия биологии в творчестве М. Б. Туровского. *Логос живого и герменевтика телесности. Постижение культуры*. Москва, 2005. Вып. 13–14. С. 693–703.

Уайтхед А.Н. Реальность как процесс. *Хрестоматия по философии* / сост. П. В. Алексеев. Москва, 2007. С. 457–461.

Форманова С. В. Роль заголовків як ключових слів в аперецепційній системі художнього тексту. *Семантика мови і тексту: зб. статей*. Івано-Франківськ, 2000. С. 600–603.

Франкл В. Человек в поисках смысла. Москва : Прогресс, 1990. 367 с.

Фреге Г. Смысл и значение. URL: <http://D:/БиблиотекаНаучЛитература/НаучнаяБиблиотека/НаучнБиблТелеологияКлассическаяФилософия/Философия.%20Энциклопедия/+285.Фреге%20Готлоб.%20СМЫСЛ%20И%20ЗНАЧЕНИЕ/index1.htm> (дата звернення: 03.08.2020).

Фролов И. Т. Детерминизм и телеология. Москва : Либроком, 2010. 271 с.

Хайдеггер М. Бытие и время / пер. с нем. В. В. Бибишина. Москва : Ad Marginem, 1997. 451 с.

Хазагеров Г. Г. Телеологический смысл и социальная роль классификации риторических фигур. *Вестник РУДН. Сер. : Лингвистика*. 2016. № 3. С. 89–102.

Хакен Г. Принципы работы головного мозга: синергетический подход к активности мозга, поведению и когнитивной деятельности. Москва : Пер Сэ, 2001. 352 с.

Харламенкова Н. Е. Исследование особенностей целеполагания методом проекции. *Психологический журнал*. 1995. Т. 16, № 2. С. 51–59.

Хомякова Е. Г. Эгоцентризм речемыслительной деятельности. Санкт-Петербург : Санкт-Петербургский ун-т, 2002. 220 с.

Цехмистро И.З. Холистическая философия науки: Учебное пособие. Сумы : ИТД «Университетская книга», 2002. 364 с.

Шабес В. Я. Событие и текст : монография. Москва : Высшая школа, 1989. 175 с.

Шевченко И. С. Об историкопрагматической парадигме в лингвистике. *Ученые записки Харьковского гуманитарного института «Народная украинская академия»*. Харьков, 1997. Т. 3. С. 293–297.

Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу. *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен* : монографія. Харків, 2005. С. 9–20.

Шевченко О. І. Когнітивно-семіотичне структурування дійсності у англomовному публіцистичному дискурсі. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. : Філологічні науки*. Запоріжжя, 2009а. № 2. С. 165–172.

Шевченко О. І. Дійсність як знак у сучасному англomовному дискурсі: телеологічні і лінгвокогнітивні основи семіотизації навколишнього світу : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2009б. 347 с.

Шевченко О. І. Телеологічна кореляція нечітких множин семіотичних елементів при відображенні складових дійсності в сучасному англomовному дискурсі. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. : Філологічні науки*. Запоріжжя, 2010а. № 1. С. 264–274.

Шевченко О. І. Процесуальні аспекти дійсності як семіотичного чинника смислоутворення у англomовному дискурсі. *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2010б. Вип. 39. С. 211–220.

Шевченко О. І. Семіотизація темпоральних параметрів дійсності (на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу). *Нова філологія* : зб. наук. праць. Запоріжжя, 2010в. Вип. 43. С. 165–169.

Шевченко О. І. Телеологічна лінгвосеміотика (на матеріалі англomовної публіцистики) : монографія. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2012. 218 с.

Шевченко А. И. Лингвистическая прагматика vs. телеологическая лингвосеміотика (на материале англоязычных публицистических текстов). *В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии* : сб. статей по материалам XXXII междунар. науч.-практ. конф. Новосибирск, 2014. № 1 (32). С. 103–112.

Шевченко О. І. Телеологічні основи смислоутворення в англomовному публіцистичному дискурсі : монографія. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. 310 с.

Шевченко О.І. Телеологічна лінгвосеміотика: онтологія та евристика (на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2020а. 40 с.

Шевченко О.І. Телеологічна лінгвосеміотика: онтологія та евристика (на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу) : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2020б. 518 с.

Шевченко О.І. Телеологічна рефлексма як імовірнісний компонент семантичної структури лексичної одиниці у парадигмі лінгвосеміотики (на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу). Запоріжжя, 2020. Подано до опублікування.

Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса : монография. Волгоград : Перемена, 2000. 368 с.

Шмаков В. Закон синархии и учение о двойственной иерархии монад и множеств. Киев : София, 1994. 318 с.

Шмелев И. П. Третья сигнальная система. *Шевелев И. Ш., Марутаев М. А., Шмелев И. П. Золотое сечение*. Москва, 1990. С. 234–339.

Югай Г.А. Общая теория жизни: диалектика формирования. М.: Прогресс, 2020. 257 с.

Якобсон Р. Разработка целевой модели языка в европейской лингвистике между двумя войнами. *Новое в лингвистике*. Москва, 1965. Вып. 4. С. 372–377.

Яньшин П. В. Психосемантика цвета. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 368 с.

Яусс Г. Р. Естетичний досвід і літературна герменевтика. *Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів, 2001. С. 368–403.

Alexander V. N. The Biologist's Mistress: Rethinking Self-Organization in Art, Literature, and Nature. Litchfield Park : Emergent Publications, 2011. 246 p.

Alexander V. N. Introduction: Toward a Definition of Biosemiotic Chance. Dortrecht : Springer Science+Business Media, 2014. URL: http://www.academia.edu/9574484/Introduction_Toward_a_Definition_of_Biosemiotic_Chance (дата звернення: 25.11.2019).

Allison H.E. Transcendental analytic. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 878.

Birdwhistell R. L. Kinesics and Context. Essays on Body Motion Communication. Philadelphia : Univ. of Pennsylvania Press, 1970. 338 p.

Aristotle on Causality. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. URL: <http://plato.stanford.edu/entries/aristotle-causality/> (дата звернення: 25.11.2020).

Auxter T. Kant's Moral Teleology. Macon : Mercer University Press, 1982. 212 p.

Ayala F. A. Teleological explanations in evolutionary biology. *Philosophy of Science*. 1970. Vol. 37. P. 1–15.

Bedau M. Where's the Good in Teleology? *Philosophy and Phenomenological Research*. Vol. 52, № 4. 1992. P. 781–806.

Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. London ; New York : Methuen, 1982. 383 p.

Bertossi L., Salimi B. Causes for query answers from databases: Datalog abduction, view-updates, and integrity constraints. *International Journal of Approximate Reasoning*. 2017. № 90. P. 226–252.

Birch J. Robust Processes and Teleological Language. *European Journal for Philosophy of Science*. 2012. № 3. P. 299–312.

Blackburn S. Sign and Symbol. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 826.

Blumer H. Symbolic interactionism: perspective and method. Berkeley : Univ. of California Press, 1986. 208 p.

Bogen J. Teleological explanation. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 868–869.

Bohm D. Wholeness and the implicate order. London : Routledge, 2002. 304 p.

Brandt P. A. Spaces, domains, and meanings: essays in cognitive semiotics. Bern ; New York : Peter Lang, 2004. 271 p.

Brentano F. Psychology from an Empirical Standpoint. London : Routledge, 1973. 448 p.

Bub J. Interpreting the quantum world. London ; Cambridge : Cambridge University Press, 2000. 290 p.

Cameron L., Larsen-Freeman D. Complex systems and applied linguistics. *International Journal of Applied Linguistics*. 2007. № 17 (2). P. 226–239.

Charles D. Aristotle. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford : Oxford University Press, 1995. P. 53–57.

Chater N., Oaksford M. The probabilistic mind: prospects for Bayesian cognitive science. Cambridge : Oxford University Press, 2008. 525 p.

Chun M. Between sensation and sign: the secret language of The Waves. *Journal of Modern Literature*. 2012. Vol. 36(1). P. 53–70.

Cohen M. Probability. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 720.

Crowell S. Husserlian Phenomenology. *A Companion to Phenomenology and Existentialism*. Oxford, 2006. P. 930.

Culler J. The pursuit of signs: semiotics, literature, deconstruction. London : Taylor & Francis, 1981. 242 p.

Currie G. Framing narrative. *Narrative and understanding persons*. Cambridge, 2007. P. 17–42.

Deleuze G., Guattari. F. Rhizome. Baltimore, 1976. 74 p.

Dimitrov V., Korotkich V. Fuzzy Logic: A Framework for the New Millennium. New York : Springer, 2002. 393 p.

Dimock W. C. A Theory of Resonance. *Modern Language Association*. 1997. Vol. 112, № 5. P. 1060–1071.

Dretske F. Representation, Teleosemantics, and the Problem of Self-Knowledge. *Teleosemantics. New Philosophical Essays*. Oxford, 2006. P. 69–84.

Duranti A. A companion to linguistic anthropology. Oxford : Wiley-Blackwell, 2006. 648 p.

Encyclopedia Britannica 2020. Consequentialism. URL: <https://www.britannica.com/topic/consequentialism> (дата звернення: 02.03.2020).

Feyerabend P. R. Bohr, Niels. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 98.

Gertz K. S., Valsiner J., Breux J.-P. Semiotic rotations: modes of meanings in cultural worlds. Charlotte : IAP, 2007. 218 p.

Gill H. Singh. The semiotics of conceptual structures. New Dehli : Bahri Publications, 1996. 379 p.

Gould C. C. Introduction. *Constructivism and practice: toward a historical epistemology*. Lanham, 2003. P. ix–xii.

Greene B. The elegant Universe: superstrings, hidden dimensions, and the quest for the ultimate theory. New York : W.W. Norton & Company, 2010. 464 p.

Greimas A. J., Fontanille J. The semiotics of passions: from states of affairs to states of feeling. Minneapolis : University of Minnesota Press, 1993. 239 p.

Grossmann R. The Existence of the World: the Introduction to Ontology (The Problems of Philosophy: Their Past and Present). London ; New York : Routledge, 1992. 139 p.

Grossman R. Phenomenology. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 658–660.

Habermas J. The theory of communicative action: Lifeworld and system: a critique of functionalist reason. Vol. 2. Boston : Beacon, 1987. 457 p.

Habermas J. On the pragmatics of social interaction: Preliminary studies in the theory of communicative action. New York : MIT Press, 2002. 216 p.

Halliday M.A.K. Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning. London: Edward Arnold, 1978. 256 p.

Halpern J. Y., Hitchcock C. R. Actual Causation and The Art of Modelling. *Causality, Probability, and Heuristics: A Tribute to Judea Pearl*. College Publications. 2010. P. 383–406.

Hampe B., Grady J. E. From perception to meaning: image schemas in cognitive linguistics. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2005. 485 p.

Hawkes T. Structuralism and semiotics. 2nd ed. London: Routledge, 2003. 176 p.

Hawkins R.J. Mimesis. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 569.

Heidegger M. Ontology: The Hermeneutics of Facticity : (Studies in Continental Thought). Indiana : University Press, 2008. 152 p.

Heisenberg W. Physics and Philosophy: The Revolution in Modern Science. New York ; London ; Toronto ; Sydney : Perennial, 2007. 256 p.

Hempel C. G., Oppenheim P. Studies in the logic of explanation. *Philosophy of Science*. 1948. Vol. 15, № 2. P. 135–175.

Hofstadter D. Fluid Concepts and Creative Analogies: computer models of the fundamental mechanisms of thought. New York : Basic Books, 1996. 528 p.

Holtgraves T. Language As Social Action: Social Psychology and Language Use. Mahwah : Taylor & Francis, 2002. 232 p.

Humboldt W. Uber die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. Bonn: F. Dummler, 1968. 540 s.

Huseyinzadegan D. Kant's Nonideal Theory of Politics. Evanston : Northwestern University Press, 2019. 216 p.

Husserl E. Cartesian Meditations. The Hague : M. Nijhoff, 1960. 157 p.

Husserl E. The crisis of European sciences and transcendental phenomenology: an introduction to phenomenological philosophy. London : Northwestern University Press, 1970. 405 p.

Husserl E. Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy. Second book: Studies in the phenomenology of constitution. Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2002. 439 p.

Inwood M.J. Hermeneutics. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 353.

Ipsen G. Der alte Orient und die Indogermanen // Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft / Festschrift fur W. Streiberg. Heidelberg: Winter, 1924. S. 200-237.

Jackson R. C. The Pragmatics of Repetition, Emphasis, And Intensification: a thesis for the degree of Doctor of Philosophy. Salford : University of Salford, 2016. 297 p.

Jakobson R. Current issues of general linguistics. *On language*. Cambridge ; London : Harvard, 1990. P. 49–55.

Johansen J. D. Essays in semiotic analysis: the state of the art. *The Pierce seminar papers*. New York, 2002a. Vol. 5. P. 204–224.

Johansen J. D. Literary Discourse: A Semiotic-pragmatic Approach to Literature. Toronto : University of Toronto Press, 2002. 489 p.

Johnson M. R. Aristotle on Teleology. Oxford : Oxford University Press, 2008. 352 p.

Kant I. Critique of pure reason: In commemoration of the centenary of its first publication. London : Macmillan, 1957. 807 p.

Kant I. The Groundwork of The Metaphysics of Morals. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 120 p.

Kant Immanuel. Encyclopaedia Britannica 2011. Ready Reference. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги: Pentium III; 512 Mb RAM; Windows 2000/XP. 2011.; Huseyinzadegan D. Kant's Nonideal Theory of Politics. Evanston : Northwestern University Press, 2019. 216 p.

Kelemen D., Rosset E. The human function compunction: Teleological explanation in adults. *Cognition*. 2009. № 111. P. 138–143.

Krbalek P., Vacek M. Teleology: A modern approach for knowledge mapping. *International Journal of Knowledge-based and Intelligent Engineering Systems*. 2013. Issues 17 (2). P. 137–144.

Kroll N. Teleological Dispositions. *Oxford Studies in Metaphysics*. 2017. Issues 10. P. 3–37.

Lévi-Strauss C. The Savage Mind. Trans. George Weidenfeld and Nicolson Ltd. Chicago: The University of Chicago Press, 1966. 290 p.

Leunissen M. Explanation and Teleology in Aristotle's Science of Nature. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 266 p.

Locke J. An Essay Concerning Human Understanding. Peter H. Nidditch (ed.). Oxford: Clarendon Press: 1975. 867 p.

Logan R. K. Extending Deacon's notion of teleodynamics to culture, language, organization, science, economics and technology (CLOSET). *Information*. 2015. Issues 6 (4). P. 669–678.

Longacre R. E. Some fundamental insights of tagmemics. *Language*. 1965. Vol. 41, № 1. P. 65–76.

Lowe E. J. Ontology. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 634–635.

Lukasiewicz T., Martinez M.V., Predoiu L., Simari G.I. Existential Rules and Bayesian Networks for Probabilistic Ontological Data Exchange. *Rule Technologies: Foundations, Tools, and Applications*. 2015. P. 294–310.

Macintosh J. Kinesis. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 447.

Matthen M. Teleosemantics and the Consumer. *Teleosemantics. New Philosophical Essays*. Oxford, 2006. P. 146–166.

Matthews P. H. Oxford concise dictionary of linguistics. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2005. 410 p.

Mayer R. E. Thinking, problem solving, cognition. New York : University of California, W. H. Freeman and Company, 1991. 560 p.

Mayr E. The Idea of Teleology. *Journal of the History of Ideas*. 1992. Vol. 53. P. 117–135.

Mcdonald G., Papineau D. Introduction: Prospects and Problems for Teleosemantics. *Teleosemantics. New Philosophical Essays*. Oxford, 2006. P. 1–22.

McLaughlin B. Why rationalization is not a species of causal explanation. *Reasons and causes: Causalism and anti-causalism in the philosophy of action*. London, 2012. P. 24–35.

Mele A. Teleological explanations of actions: Anticausalism versus causalism. *Causing human actions: New perspectives on the causal theory of action*. Cambridge, 2010. P. 183–198.

Merleau-Ponty M. Phenomenology of Perception. London, New York : Routledge, 2002. 544 p.

Merrell F. Simplicity and complexity: pondering literature, science, and painting. New York : University of Michigan Press, 1998. 370 p.

Mocombe P. C. The Theory of Phenomenological Structuralism. Newcastle upon Tyne. Cambridge : Cambridge Scholars Publishing, 2019. 190 p.

- Moore G. E. *Ethics*. Oxford: Oxford University Press, 1966. 144 p.
- Murphy J. T. *Complexity Theory*. 2017. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199830060/obo-9780199830060-0169.xml> (дата звернення: 03.09.2020).
- Nissen L. A. *Teleological Language in the Life Sciences*. Lanham : Rowman and Littlefield Publishers, 1997. 258 p.
- Oaksford M., Chater N. *Bayesian rationality: the probabilistic approach to human reasoning*. Cambridge : Oxford University Press, 2007. 330 p.
- Paivio A. *Mental Representations: A dual coding approach*. New York : Oxford University Press, 1990. 336 p.
- Palmer F. R. *Modality and the English Modals*. London : Routledge, 2014. 256 p.
- Papineau D. Teleosemantics and Indeterminacy. *Australian Journal of Philosophy*. 1998. № 76 (1). P. 1–14.
- Papineau D. Naturalist Theories of Meaning. *The Oxford Handbook of Philosophy of Language*. Oxford, 2008. P. 175–188.
- Perner J., Roessler J. Teleology and causal reasoning in children's theory of mind. *Causing human action: New perspectives on the causal theory of action*. Cambridge, 2010. P. 199–228.
- Plato. *The Republic*. Harmondsworth: Penguin Classics, 2003. 416 p.
- Portmore D. W. The Teleological Conception of Practical Reasons. *Mind*. 2011. Vol. 120 (477). P. 117–153.
- Portmore D. W. Commonsense Consequentialism. Wherein Morality Meets Rationality. Oxford : Oxford University Press, 2014. 288 p.
- Putnam R. A. Perceiving facts and values. *Philosophy*. 1998. Vol. 73, № 283. P. 5–19.
- Roget's Thesaurus / ed. C. O. Sylvester Mawson. New York : World Publishing, 2013. 484 p.
- Rosenblueth A., Wiener N., Bigelow J. Behavior, Purpose and Teleology. *Philosophy of Science*. 1943. Vol. 10, issue 1. P. 18–24.

Rosch E. H. Principles of Categorization. Rosch E. H., Lloyd B. B. *Cognition and Categorization*. Hillsdale, 1978. P. 27–48.

Rotman B. Signifying nothing: the semiotics of zero. Stanford : Stanford University Press, 1993. 111 p.

Ryle J. The Concept of Mind. London : Hutchison's University Library, 1949. 340 p.

Schumann G. Explanation in Action Theory and Historiography. Causal and Teleological Approaches / ed. Gunnar Schumann. New York : Routledge, 2019. 282 p.

Sinclair J. Language, Corpus and Discourse. London, New York : Routledge, 2004. 224 p.

Soule K. E., Freeman M. So you want to do post-intentional phenomenological research? *The Qualitative Report*. 2019. Vol. 24(4). P. 857–872.

Slote M. Common-Sense Morality and Consequentialism. London: Routledge and Kegan Paul, 1985. 157 p.

Smart R.N. Negative Utilitarianism. *Mind*, Vol. 67. № 268. 1958. P. 542–543.

Stanford Encyclopedia 2020. Consequentialism. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/consequentialism/> (дата звернення: 03.03.2020).

Steorts R. C. Entity Resolution with Empirically Motivated Priors. *Bayesian Analysis*. 2015. Vol. 10, № 4. P. 849–875.

Stroker E. Husserl's transcendental phenomenology. Stanford : Stanford University Press, 1993. 237 p.

Teleology. Encyclopaedia Britannica 2011. Ready Reference. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Систем. вимоги: Pentium III; 512 Mb RAM; Windows 2000/XP. 2011.

Tyler S. A. The Said and the Unsaid. Mind Meaning and Culture. New York ; San Francisco ; London : Academic Press, 1978. 487 p.

Uexkull J. von. A Foray Into the Worlds of Animals and Humans: With a Theory of Meaning. Minneapolis : University of Minnesota Press, 2010. 248 p.

Umwelt. Meaning beyond Words. *Encyclopedia of Language and Linguistics*. Oxford, 2006. Vol. 7. P. 572–573.

Van Dijk T.A. Politics, ideology, and discourse. *The Encyclopedia of language and linguistics*. Oxford ; New York, 2006. Vol. 9. P. 728–740.

Webster's New World Dictionary / editor in Chief David B. Guralnic. New York : World Publishing, 1972. 1692 p.

Webster's New World College Dictionary. Режим доступа: URL: <http://www.yourdictionary.com/mudslinging#websters> (дата звернення: 26.10.2020).

Willem A. deVries. The Dialectic of Teleology. *Philosophical Topics*. 1991. Vol. 19, № 2. P. 51–70.

Willems K. Intuition, introspection and observation in linguistic inquiry. *Language sciences*. 2012. Vol. 34. № 6. Pp. 665–681.

Winkler R. L. An introduction to Bayesian inference and decision. Gainesville : Probabilistic Pub., 2003. 452 p.

Wiredu K. Irrationalism. *The Oxford Companion to Philosophy*. Oxford, 1995. P. 418.

Wittgenstein L. Werkausgabe in 8 Bdn. Frankfurt am Main : Suhrkamp, 1984. Bd. 1: Philosophische Untersuchungen. 534 S.

Wodak R., Meyer M. Methods for Critical Discourse Analysis. Los Angeles : SAGE Publications Ltd, 2009. 216 p.

Woodfield A. Teleology. Cambridge : Cambridge University Press, 1976. 232 p.

Woodfield A. Teleological explanation. *A Companion to the Philosophy of Science*. Oxford, 2000. P. 492–494.

Woodfield A. Teleology. Cambridge : Cambridge University Press, 2010. 232 p.

Wright L. Teleological Explanations. An Etiological Analysis of Goals and Functions. Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 1976. 153 p.

Wright L. Revisiting Explanations: Reflections Three Decades on. *Functions: Selection and Mechanisms*. Dordrecht : Springer, 2013. Vol. 363. P. 233–243.

Zadeh L. A. Toward a logic of perceptions based on fuzzy logic. *Discovering the World with Fuzzy Logic*. New York, 2000. Vol. 57. P. 4–8.

ДОДАТОК
ГРАФІЧНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ
ТЕЛЕОЛОГІЧНОЇ ЛІНГВОСЕМІОТИКИ

Рис. 1 Причинно-цільові принципи означення фактів реальності (за Г. В. Ф. Гегелем).

Рис.2 Засоби реалізації категорії телеологічності у дискурсі.

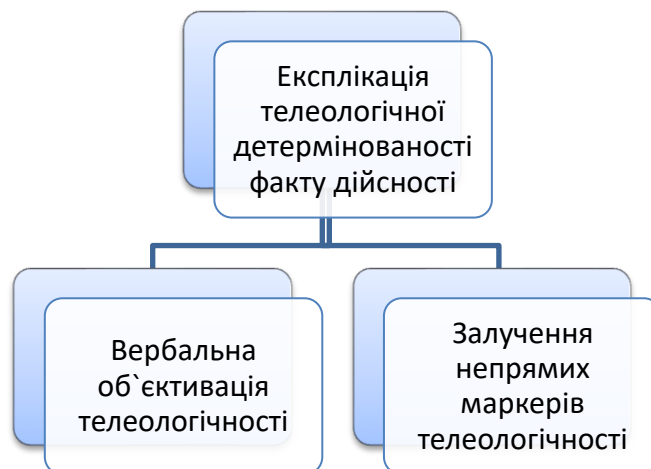

Рис. 3 Соціоетична зумовленість реалізації категорії телеологічності.

Рис. 4 Структура дискурсивного феноменологічного поля.

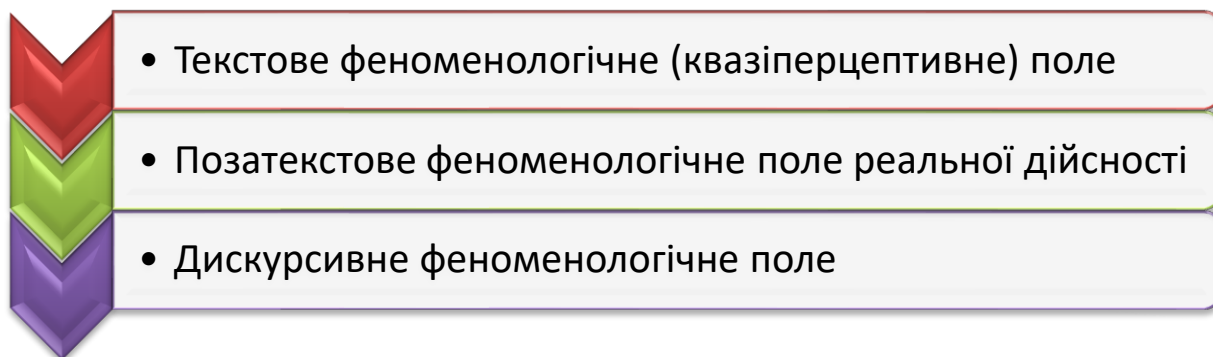

Рис. 5 Ціннісно-цільові маркери телеологічної поведінки мовної особистості.

Рис. 6 Евристична природа конституювання дискурсивного феноменологічного поля.

Рис. 7 Феноменологічний потенціал тексту як семіотичний континуум.

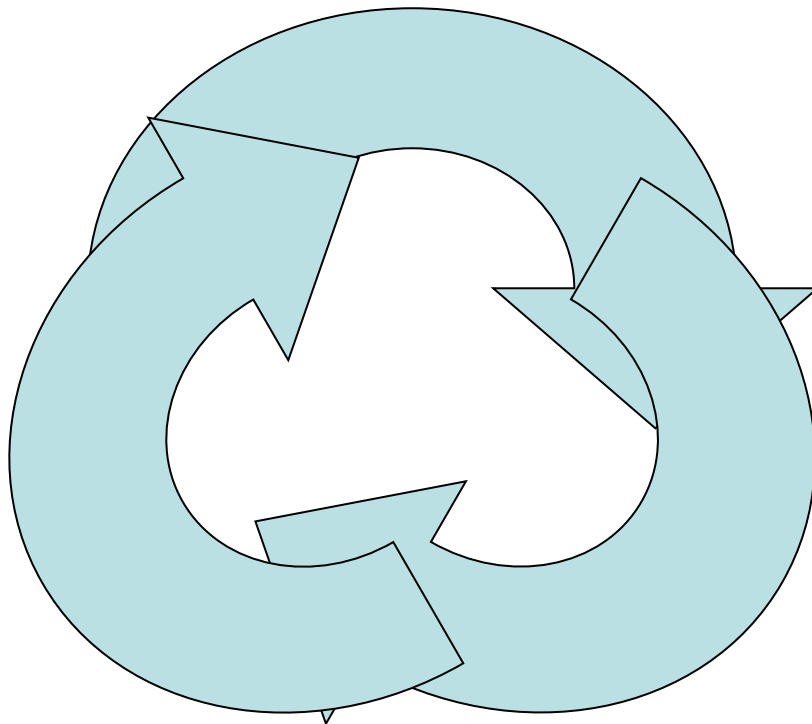

Рис. 8 Змістова структура факту дійсності як феноменологічної сутності у дискурсі.

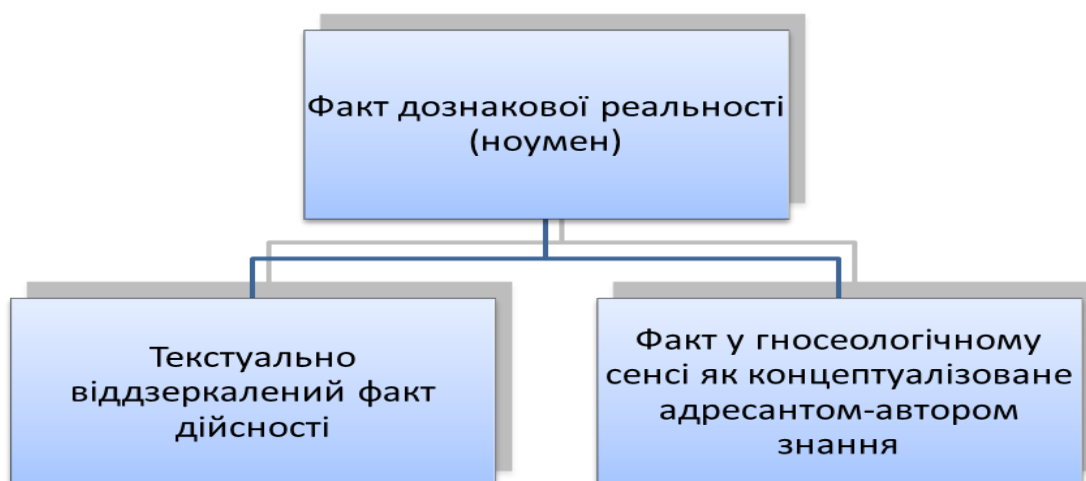

Рис. 9 Телеологічно детерміноване конституювання дискурсивного феноменологічного поля.

Рис. 10 Структура універсальної (повної) семіотичної множини.

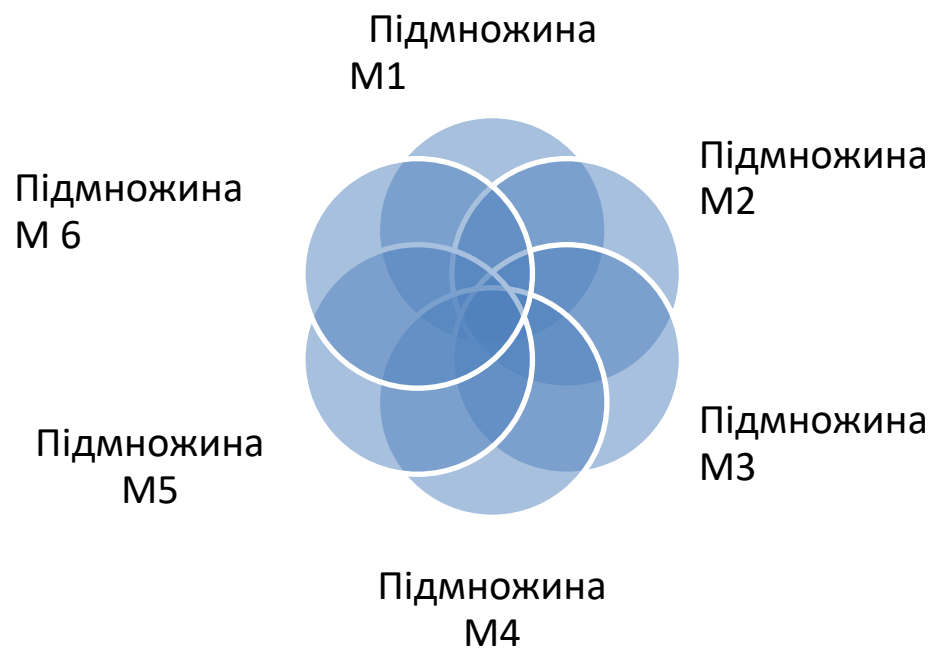
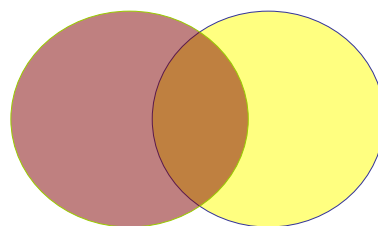

Рис. 11 Графічна репрезентація перехрещення підмножин семіотичних елементів.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Авторerefлексія (12, 47, 76, 90, 106).

Адресант (7, 21, 28, 59, 67, 82, 88, 106, 111, 117).

Адресат (7, 13, 21, 28, 35, 50, 59, 67, 82, 88, 89, 103, 105, 106, 107, 109, 111, 116, 117).

Алегоризація (10, 12, 13, 24, 44, 52, 81, 86, 87, 88, 99, 118).

Аперцепція (13, 15, 43, 108).

Аргументація (14, 92, 94).

Асинтаксична мовна структура (12, 14, 32, 33, 41, 46, 51, 53, 66, 70, 88, 91, 93, 96).

Асоціативність (12, 34, 38, 40, 45, 58, 59, 66, 86).

Атрибуція (70, 83, 84).

Аферентація (15).

Бриколаж (15).

Гармонія монад (54).

Геделя теорема (15).

Герменевтика (16).

Гіпотетичність (34, 47, 50).

Гомеостаз (16).

Градування (17).

Декларативне знання (18).

Денотат (18, 46, 47, 110, 112, 116).

Деонтологія І. Канта (19).

Дескрипції (19, 20, 27, 48, 66, 95).

Дискурс (20, 21, 31).

Дискурс публіцистичний (20)

Дискурсія (21).

Дискурсивна стратегія і фокус уваги (22).

Дискурсивне феноменологічне поле (22).

Дискурсивний семіозис (22).

Диспозиційність (23).

Дифузні системи (24).

Діаграматична структурація (24).

Дійсність (24, 25, 29, 30, 31, 40, 64, 78, 86, 103, 109, 113, 115, 118).

Дія (25).

Діяльнісний підхід (25).

Діяльнісно-смісловий підхід (25).

Доповнення (14, 39, 40, 44, 81, 86, 87, 92).

Евристика (26).

Експланандум (26).

Експлананс (28).

Емергентність (29).

Ентелехія (29).

Життєвий світ (29).

Життєва значущість (56).

Загальна лінгвістична змінна (31).

Засоби актуалізації телеологічності (31).

Згортання (редукція) (104, 109, 111).

Знак (32, 33).

Ізотопія (33).

Імовірнісна логіка (33).

Імовірнісні компоненти семантичної структури слова (34).

Імовірнісність (34).

Імовірнісні принципи (35).

Імпліцитна телеологія (*covert teleology*) (20).

Ім'я денотату (18, 110).

Індуктивна інференція (35).

Інференція (35).

Інтенсивність (сила) нечітких семіотичних множин (36).

Інтенціональність (36).

Ірраціональний складник когніції (60).

Категорія (37).

Категорія телеологічності (37).

Каузальна атрибуція (84).

Квазіперцепція (37).

Квантор (38).

Коефіцієнт концептуально-семіотичної телеологічності - ККСТ (38).

Комутативність (40, 45, 86).

Конституювання (39, 43, 47, 49, 50, 51, 53, 54, 81, 82, 83, 87, 88, 90).

Конструктивізм (39).

Контекстуальна ідентифікація (39).

Концептуалізація (40).

Кореляція нечітких семіотичних множин (39).

Лінгвістична змінна (41).

Лінгвістична змінна «якісна» (42).

Лінгвістичний модифікатор (43).

Лінгвістичний терм (43).

Лінгвосеміотика (43).

Лінійна (лінгвальна) і нелінійна (схематична) система репрезентації (43).

Логічні операції з нечіткими семіотичними множинами (44).

Макротелеологічний експонент (95).

Мета (97, 98, 99).

Метакогнітивний рівень вторинної семіотизації (67).

Метанаратив (74).

Методи дослідження телеологічної лінгвосеміотики (45).

Мімізис (48).

Множина (*set*) (47).

Мовний репрезентант (48).

Монада (48).

Монадологія Г.В. Лейбніца (49).

Моральна телеологія (19).

Негативний зворотній зв'язок (49).

Нелінійність (50).

Нечітка логіка (теорія нечітких множин) (52).

Нечітка множина (а *fuzzy set*) (53).

Нечітка семіотична множина (53).

Нечітко визначені слабкоструктуровані знаки (55).

Номінативне поле (82, 93).

Номінація (40, 66, 89).

Ноумен (56).

Об'єднання (40, 44, 81, 85, 86, 87, 91, 101).

Означення (7, 12, 22, 23, 67, 70, 83, 84, 106, 110, 149, 150).

Онтологія (56).

Онтологічні категорії (56).

Орієнтаційна діяльність (56).

Особистісний смисл (56).

Осяяння (81).

Перехрещення (40, 44, 85, 86, 87, 153).

Підмножина (38, 42, 86, 153).

Подія (10, 32, 45, 55, 64, 71, 80).

Позатекстова дійсність (12, 22, 40, 44, 56, 71, 78, 83, 103, 118).

Поле (лексичне) (57).

Полімодальність (57).

Постнекласична наука (57).

Потенціалізм (107).

Потенційна нескінченність семантичних перетворень (58).

Потенційна сема (59).

Потужність (об'єм) нечіткої семіотичної множини (59).

Принцип невизначеності (60).

Прихований (*covert*) телеологічний експонент (53).

Приховані змінні (61).

Продуктивне мислення (61).

Проективна методика (62).

Пропозиція (62).

Простору категорія (63).

Прототип (64).

Процесуальності категорія (64).

Профілювання (48).

Регулятивний концепт (65).

Рекурентність (33).

Релевантність телеологічна (64).

Репрезентант (66).

Репрезентація лінгвальна і схематична (67).

Ресеміотизація (67).

Рефлексема (68).

Рівні аналізу семантики слова (68).

Рівнопотужні нечіткі семіотичні множини (68).

Різниця нечітких семіотичних множин (69).

Селективність (69).

Семантична організація тексту (69).

Семіозис (69).

Семіотизація (означення) (70).

Семіотико-імовірнісна методологія (71).

Семіотична діяльність (72).

Семіотична мережа тексту (72).

Семіотична монадоподібна єдність (72).

Семіотичне явище першого порядку (об'єкт метасеміотичної дії) (73).

Семіотичний атрактор (73).

Семіотичний універсум (74).

Симультанність (75)

Синергетика (75).

Синестетичний ізоморфізм (76).

Систематична інтроспекція (76).

Складна адаптивна система (77).

Складних систем теорія (77).

Смисл (78).

Смислове поле (78).

Смисловий простір дискурсу (78).

Смислоутворення (79).

Соматичності категорія (79).

Соматична семіотика (80).

Соціальні конвенції як телеологічний експонент (80).

Способи реалізації категорії телеологічності у дискурсі (81).

Стохастичний резонанс (81).

Субституція експанандума (100).

Текст (82).

Текстове феноменологічне (квазіперцептивне) поле (82).

Текстовий концепт (82).

Текстотворення (79).

Телеологічна атрибуція (83).

Телеологічна диспозиція (84).

Телеологічна дескрипція (19, 95).

Телеологічна домінанта (85).

Телеологічна кореляція між нечіткими семіотичними множинами (85).

Телеологічна лексика (31).

Телеологічна лінгвосеміотика (87).

Телеологічна релевантність факту дійсності (89).

Телеологічна рефлексія (90).

Телеологічна семіотична агрегація (90).

Телеологічне пояснення (*teleological explanation*) (92).

Телеологічне судження (94).

Телеологічний експонент (94).

Телеологічний метод (96).

Телеологічний принцип (96).

Телеологічні усталені словосполучення (27).

Телеологічність (96).

Телеологічність корпоративна (97).

Телеологія (97).

Телеономічність (98).

Телеосемантика (99).

Телос (*Telos*) (99).

Теорія імовірності Баєса (99).

Терм-множина (100).

Топологічне узагальнення (41).

Тотальна доцільність буття (6).

Трансформації у канонічній структурі телеологічних експонентів (100).

Третя сигнальна система (10, 60).

Універсальна (повна) множина (82, 101).

Утилітаризм (101).

Факт (102).

Факти позатекстової реальності (103).

Фактуальність (103).

Феноменологічна лінгвістика (103).

Феноменологічна редукція (103).

Феноменологічне конституювання (104).

Феноменологічне поле (104).

Феноменологічний потенціал тексту (106).

Феноменологія (108).

Фінальна мета (111).

Фокус уваги (22).

Функція належності до множини (111).

Характеристична функція (об'єднуюча) (112).

Цілепокладання (9, 32, 73, 96).

Часу категорія (112).

Чинники дискурсивної реалізації категорії телеологічності (114).

Наукове видання
(українською мовою)

Шевченко Олександр Іванович
ТЕЛЕОЛОГІЧНА ЛІНГВОСЕМІОТИКА
ГЛОСАРІЙ БАЗОВИХ ТЕРМІНІВ

Редактор *С.П. Запольських*
Технічний редактор *М.В. Залужна*
Коректор *В.В. Погонець*